DOCUMENT RESUME

ED 177 892 FL 0.0 633

TITLE	Albanian. Supplementary Reader, Part 1.
INSTITUTION	Defense Language Inst., Monterey, Calif.
PUB DATE	Aug 65
NOTE	108p.; For related documents, see FL 010 626-632 and FL 010 634-648
AVAILABLE FROM	Defense Language Institute, Foreign Language Center, Nonresident Instruction Division, Presidio of Monterey, CA 93940
LANGUAGE	Albanian
EDRS PRICE	MF01/PC05 Plus Postage.
DESCRIPTORS	Adult Education; *Albanian; Audiolingual Methods; *Classroom Materials; *Instructional Materials; *Language Instruction; Postsecondary Education; Reading Comprehension; *Reading Materials; *Second Language Learning; Speech Communication; Uncommonly Taught Languages

ABSTRACT

The 73 readings in this volume average one page each in length and are intended as a supplement to "Albanian: Basic Course." (JB)

****
* Reproductions supplied by EDRS are the best that can be made *
* from the original document. *
****

ED177892

"PERMISSION TO REPRODUCE THIS MATERIAL HAS BEEN GRANTED BY Defense Language Institute TO THE EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)."

U.S. DEPARTMENT OF HEALTH, EDUCATION & WELFARE NATIONAL INSTITUTE OF EDUCATION

THIS DOCUMENT HAS BEEN REPRODUCED EXACTLY AS RECEIVED FROM THE PERSON OR ORGANIZATION ORIGINATING IT. POINTS OF VIEW OR OPINIONS STATED DO NOT NECESSARILY REPRESENT OFFICIAL NATIONAL INSTITUTE OF EDUCATION POSITION OR POLICY

DEFENSE LANGUAGE INSTITUTE

WEST COAST BRANCH

PRESIDIO OF MONTEREY, CALIFORNIA

РУССКИЙ

СРПСКОХРВАТСКИ

ไทย

SHQIP

MAGYAR

日本語

TÜRKÇE

PORTUGUÊS

فارسی

ROMÂNĂ

УКРАЇНСЬКА

ITALIANO

BAHASA INDONESIA

БЪЛГАРСКИ

POLSKI

한국어

ČESKY

ΕΛΛΗΝΙΚΑ

中文

ESPAÑOL

FRANÇAIS

العربية

ภาษาไทย

עברית

DEUTSCH

TIẾNG VIỆT NAM

ALBANIAN

SUPPLEMENTARY READER
PART 1

KISWAHILI

U.S. ARMY

FL010633

DEFENSE LANGUAGE INSTITUTE
WEST COAST BRANCH
Presidio of Monterey, California

This pamphlet is for use by the faculty and staff of the Defense Language Institute solely for official purposes. It is NOT for general distribution. It may NOT be released to other persons, quoted or extracted for publication, or otherwise copied or distributed without specific permission in each instance from the Director, Defense Language Institute or the Commandant, Defense Language Institute, West Coast Branch.

FOR THE COMMANDANT:

Elymo Wilson

ELYMO WILSON
Lt Col AGC
Secretary

ALBANIAN

Supplementary Reader

Part I

August 1965

DEFENSE LANGUAGE INSTITUTE
WEST COAST BRANCH
Presidio of Monterey, California

1. DRUARI I GËZUESHËM

Napolioni I, që kishte dalë nji ditë me shetitë më kalë, pá në nji pyllë nji druar tue punue e tue këndue.

"Qe", tha me vete; "ky punëtuer e fiton bukën me mund të madh, e me gjithë këtë duket i lumtun !"

I u-afrue dhe e pyeti:

"Çka të bân kaqë të gëzueshëm ?"

Ai i u-përgjegj:

"Më ka falë Zoti shëndet e punoj me andje: a nuk kam, pra, arsye të jem i gëzueshëm ?"

"Sa fiton në ditë ?"

"Tre franga".

"Po, a mjaftojnë për tý e për familjen tânde ?"

"Posi s'mjaftojnë; mbáj gruen e tre fëmijët dhe më teprojnë edhe t'ap të holla me kamatë e të paguej disa detyrë të vjetra".

"E si âsht e mundun ?"

"Ap të holla me kamatë tue i çue fëmijët e mij në shkollë; paguej dhe detyrët e vjetra tue i mbajtë prindët e mij."

2. KLLUKA

Mbrâmë - tha hâna - pashë në nji kopësht të vogël, të rrethuem prej shtëpish së nalta, nji kllukë me njimëdhetë zogj të vogjël. Nji vajzë e kandëshme u-hodh në mes të tyne dhe pula, e trembun, nisi të kokoriste, tue i mbulue me krahë zogjt e vet.

Erdhi i ati i vajzës; unë e vijova udhëtimin tem pa u-mendue mâ për ta.

Sonte, tash pak kohë, shikova poshtë n'at kopësht. Gjithandej ishte qetsí, por në nji ças e pashë prap at vajzë të vogël, tue ecë dalëngadalë brí kasolles, tue e çelë derën e tue shkue te pula e zogjt, të cilët u-shpërdanë menjiherë tue cërcërue e tue i përpjekë krahët. Vajza i mori mbrapa.... Unë i shifshem nëpër nji vrimë të murit . Fort m'idhnoi ajo vajzë, dhe u-qetsova vetëm kur i a behi i ati, i cili, tue e kapë për krahu, i bërtiti dhe mâ me t'egër se natën përpara.

Vajza uli kryet; lotët i vezullojshin në sŷt e saj të kaltërt.

"Çka bân këtu ?" e pyeti i ati.

"Desha t'a puth kllukën e t'i lypi të falun për çka i kam bâ mbrâmë", përgjegji vajza tue qá, "por nuk guxova me të thânë".

I ati, i përmalluem, e puthi në báll bijën e vet: unë me dritën teme i a putha sŷt e gojën.

3. TË FYEMET E NDERËNAT

Kishte pasë qenë nji herë nji princ i rí. Ky, kur i vdiq i ati, u-bâ mbret. Ndër ditët e para të sundimit, tue qenë shumë i rí, shkoi të këshillohesh me nji vetmitár të dijtun, që rronte në breg të detit, në nji shpellë të çelun ndër shkrepa të nji mali.

"Çka kërkon, o mbret i rí, prej plakut të shkretë ?", e pyeti ky porsa e pá.

"Kam ardhë të të lypi nji këshíll. Unë s'dij ende të qeveris nji popull e due t'u hŷj në zemër shtetasvet të mij. Çka të bâj ?"

Vetmitari e shikoi e i tha:

"Të bâjsh çka po të thom unë. Eja me mue"! Dhe e çoi në breg të detit, ku kishte mjaft rânë t'imtë. Aty e pyeti:

"A të ka fye kush ndonji herë ?"

"Po", i përgjegji mbreti, "më kanë fye e kanë folë keq për mue."

"Merre prá, këtë kallam e me të shkruej mbi rânë emnat e atyne njerëzve që të kanë marrë nëpër gojë për të keq".

Mbreti e ndigjoi.

"E tashti eja mbas meje !" i tha vetmotari. Dhe e çoi në shpellë të vet, e aty e pyeti:

"Po nderëna, a ke pasë prej ndokujt ?"

"Po", i a priti mbreti, edhe nderëna kam pasë mjaft".

"Gdhêni pra, mbi këtë shkamb, emnat e atyne që të kanë bâ nderëna". E i dha nji çekiç e nji daltë, me të cilat mbreti gdhêni mbi shkamb emnat e njerëzvet, prej të cilëve kishte pasë nderëna.

"E tash", i tha vetmitari, "mund të shkojsh e ke për t'u-këthye mbas trí ditësh".

Të katërtën ditë mbreti u-këthye në shpellë të vetmitarit. Ky e çoi prap në breg të detit e aty i tha:

"Këqyr !"

Në rânë s'kishte mbetë anji shêj prej atyne fjalëve që kishte shkrue mbreti. Gjurmat e njerëzvet, valët e detit dhe era i kishin zhdukë krejt.

Mbasandej e çoi te shpella e i tha:

"Këqyr tash mbi shkamb !"

Emant e njerëzvet, që i kishin bâ nderëna, ishin aty krejt ashtu si i kishte gdhênë trí ditë përpara.

"A more vesht ? A e di tashti se çka do të bâjsh ?"

"Po, e dij. Duhet t'i harroj të fyemet e t'i kujtoj nderënat. Të falem nderës e ndejtsh me shëndet".

Mbreti u-nis, veproi mbas këshillit të plakut dhe qe i lumtun e i dashun nga të gjithë shtetasit e vet.

4. DELJA

Delja e butë, mbassi kishte bajtë shumë të këqija prej shtâzëvet tjera, vojti nji ditë përpara Perendís dhe i u-lut që t'i a lehtësonte disi vuejtjet.

Perendija e ndigjoi dhe i tha:

"Edhe unë e shof, o krijatyrë e dashun, se nuk të kam dhânë gjâ për t'u-mprojtë. Më thuej se çka mund të të bâj tashti që të të ndihmoj në nevojën që ke. A dishron që t'i forcoj kambët e tua me çapoj apor gojën tânde me dhâmbë të prefët ?"

"Ah, jo", tha delja, "nuk due të dukem si shtâzë e egër".

"A do që t'a vê helmin në pështŷmë tânde si gjarpënit ?"

"Jo, jo", përgjegji delja, "pse gjarpîjt janë të mënim prej gjithë njerëzvet."

"Po çka do, pra ? A dishron që të të vê dý brina në báll tând e t'i ap fuqí qafës sate ?"

"As këto s'i due, o At i mirë, pse kam frikë se do të filloj të zihem si sqept."

"E pra, duhet të jesh e zoja të bâjsh keq", i a priti Perendija, "për në daç që mos të guxojnë të të bâjnë të këqija të tjerët".

"A kështu qenka ?" fshâni delja. "Atëherë më lê si jam, o At, pse drue se tue mujtë me bâ keq, do të dishroj t'a bâj të keqen. Ma mirë t'a vuejë nji të ligë, se sa t'u a bâj të tjerëve".

Perendija e bekoi delen e butë për ato fjalë që tha, e qysh prej asaj dite ajo s'u-ankue mâ.

5. KASOLLJA E DHELPNËS

Kapi dimni, nisi të ftoftit e bora, dhe dhelpna filloi të mërdhitte,t'i u-repte[illegible] e u-bâ për të ngordhë.

"Veç në nos daltë", tha, "kurr prendvera, se s'rrij pa e bâ nji kasollo sa të ngordh tmerisht unë kështu prej të ftoftit".

Prendvera doli, u-mbulue landa me gjethë e toka me bár, e dhelpnës i doli lechi i rí porsi kadife.

Nji vesë e kandëshmo kishte rí në mëngjes barin; lodroi prej kënaqe, u-shkrrye, u-shtrí mandej në kokërr të shpinës, ngrehi katër kambët përpjetë, e tue e hjedhë bishtin përsipri, tha: "Qe tash i a vûna kulmin kasolles".

Mëson përralla popullore se njeriu, deri sa të jetë ngusht për mond që s'pat, bân premtim që t'i dali përpara ngushticës që o kapi; por të dalmen aso ngushtico, harron premtimin, e ngushtica e zê përsërí, për mond që s'ka.

6. MIDHA

N'Azí të vjetër jetonte motit nji mbret fort i pasun, të cilin e quejshin Midhë.

Në shtëpí të këtij mbreti shkoi nji herë nji prej Perendivet.

Midha e priti dhe e përcolli me shumë nderime, aqë sa Perendija mbet aqë i kënaqun sa i tha Midhës që t'i kërkonte çka t'i pëlqente mâ tepër, se kishte për t'i a dhânë.

Midha, me gjithë që ishte mjaft i pasun, nuk ishte i kënaqun me çka kishte, prandej i kërkoi Perendís nderën që të mund të këthente n'ár çdo send që ai të përkitte me dorë.

Perendija i a çoi menjiherë dishirin në vend. Kështu Midha u-bâ mâ i pasuni i botës, por përnjiherë edhe mâ fatziu i të gjithëve; pse edhe buka, që donte të hante, i bâhesh ár në dorë, e me ár njeriu nuk ushqehet.

Në këtë mënyrë Midha filloi të shkonte shumë keq; e me gjithë pasunín që kishte, erdhi në nji gjendje aqë të mjerë, sa gati vdiq urije.

I u-lut atëherë Perendís që t'i a merrte at peshqesh që i a kishte falë, e Perendija e ndigjoi dhe i tha që të shkonte me u-lá në burimin e lumit Paktolos, râna e të cilit, qysh at ditë, u-bâ e artë.

7. UJKU E KALI

Nji ujk shumë i ûnshëm shkonte tue kërkue me çka t'a ngînte barkun. Vojti e takoi në nji kál, që ishte tue kullotë në nji livadh. Porsa e pá kalin, menjiherë i tha: "Për Perendí, lum kali, jam tue të hangër !" "Mos m'a bân këtë të zezë !" i a priti kali, "Si po më ha ti mue ?" "Mjaft po më dhimbesh", i a këtheu ujku, "por s'kam çka të bâj, sepse jam tue ngordhë urijo". "Âni pra", thotë kali, "mbassi e paske qitë cekën njimend që të më hâsh, më ha ! Por ka disa ditë, që më ka hŷ nji thumb në kambë të mbrâmë e âsht tue më dhimbtë fort. Po të lutem m'a hiq këtë thumb, e mbasandej më ha kur të duesh". Ujku u-afrue t'i a nxirte thumbin e kali i a rrasi shqelm ballit dhe e lëshoi lëmuç përdhé. Para se të ngordhte ujku, tha: "Mirë m'a bâni kali ! Po unë mbassi babën mbathtár nuk e kam pasë, as gjyshin jo, mue mbathtár çka më çoi të bâhem !"

8. HARUSHA MIRËNJOFTËSE

Tue kalue nji shtegtár nëpër bjeshkë, takon dý harusha. Njerr të hiki prej frike, por njâna i bân shôj me kambë të shkonte e t'i hiqte nji kûj druni, hŷ në shputë të kambës së mbrâmo.

Shtegtari tue u-dridhë, e bân zemrën gúr, i afrohet e i a hjek. Mandoj harusha i bân me shôj prap që t'i a diegi vendin e plagës me ûnë pishe. Për t'i a shpërblye nderën, që i bâni, i prîni shtegtarit dhe e çoi te nji zgavërr lânde, mbushë me mjaltë.

Ky kallxim përkon me përrallën e luânit t'Androklit, rob romak.

Androkli i paska pasë hjekë dikur ferrën prej kambe nji luâni. Kur e qitën n'anfitheatër për të qenë shkye prej bishëvet t'egra, ai luâ e njofti bâmirsin e vet e i a shpëtoi jetën. Këtë përrallë e kallxon Seneka, filozof latin.

9. SA POSHTË KA RA KATUNDI

Në nji katund s'ishte kush që ndigjonte të bâhesh kryeplak. Prandej katundi u-bâ në nji fjalë të zgjidhte për kryeplak mâ të koqin e katundit. I shkuen, prá, këtij te dera dhe e lutën që të ndigjonte të bâhesh kryeplak. Ky u-munduo t'i shpëtonte kësaj puno, por s'mujti, pse i ishin vû të gjithë. Mâ në fund dha fjalën se po u ndigjonte, por u lypi nji kusht. U tha: "Kushdo i katundit që të vdesi, sa të jem vetë kryeplak, nuk do t'a shtini në dhé pa më thirrë përpara mue te i vdekuni". Katundia dha fjalën se këtë dishír kishte për t'i a krye. Kushdo që vdiste, e thirrshin kryeplakun te i vdekuni. Kryeplaku ulesh te i vdekuni e i thonte diçka në vesh; mbasandej i thonte katundit: "Tash futnie në dhé kurtë doni !" Mbassi kaluen do ditë, katundarët filluen të flitshin ndërmjet tyne: "Çka do t'u thotë ky të vdekunvet para se t'i fusin në dhé ?" Bânë fjalë sbashku e shkuen me e pyetë. Mbassi i shkuen te shtëpija, i thanë se dojshin t'a pyetshin për nji fjalë, dhe i u-lutën që mos t'i vînte keq. "Jo", u tha kryeplaku, "folni se mue nuk më vjen keq". "Çka u thue të vdekunvet, para se t'i fusim në dhé ?" "Po çuditem", u tha kryeplaku, "si nuk paskoni mujtë me e marrë vetë me mend. Unë u thom: Në ju pyetshin të parët tonë atje n'at jetë, si âsht tue shkue katundi, tjetër mos u thoni, veç kallxoniu kush âsht kryeplak, e atëherë kanë për t'a marrë vesht vetë, sa poshtë ka rá katundi".

10. UNAZA

Nji babë u a dau pasunín të tre djelmvet të vet. I kishte mbetë edhe nji unâzë e kushtueshme. U tha djelmvet se unâzën do t'a fitonte ai, që do të bânte nji burrní të madhe.

Djelmt u-shpërdanë dhe erdhën prap mbas tre muejsh.

I pari tregoi se nji zotní i kishte lânë nji arkë plot me pare të verdha që t'i a ruente pa i lypë diftesë. Tha se do të kishte mujtë me i përvetsue por nuk e kishte shpërdorue besimin e atij zotnije; tha se kur erdhi i a kishte këthye arkën si i a kishte lânë, pa prekë kurrgjâ.

I ati i tha se punë të mirë kishte bâ, por kurrgjâ mâ tepër se çka i ishte dashë të bânte.

I dyti tha se kishte shkue nji ditë bregut të nji lumi dhe kishte pá tue rá mbrendë nji fëmijë të vogël. Po mos t'i a kishte ngjitë dorën, fëmija do t'ishte mbytë mbrendë ; prandej ishte zhytë n'ujë, e kishte kapë për krahu dhe e kishte shpëtue.

Edhe këtij i tha i ati se punë të mirë kishte bâ, por kurrgjâ mâ tepër se çka duhet të bâjmë të gjithë; i tha se secili e ka për detyrë t'i ndihmojë shokut kur âsht në rrezik.

I treti kallxoi se nji ditë, kur po shetitte, kishte pá prej së largu nji njeri, i cili s'donte t'a shifte gjallë; atê e kishte marrë gjumi në buzë të nji mali; pak gjâ po të kishte lëvizë do të kishte rá poshtë i vdekun; tha se e kishte çue ngadalë ngadalë dhe se e kishte largue nga ai rrezik.

I ati e mori ngrykë dhe e puthi tue i thânë: "Të lumtë, ti e ke fitue unâzën !"

11. ZELL E QINDRESË

Nji njeri, që me andje të madhe vrente bubrrimin e shtâzëvet të vogla, pá nji herë nji thnegël, e cila me gjithë fuqí mundohesh me çue në banesë të vet nji ashke të vogël. Ashkja ishte shumë mâ e madhe se thnegla vetë dhe i shpëtonte pa prâ; por me gjithë këtê e kapte përsërí barrën e vet.

Njizet e nândë herë e çoi thnegla ashken deri në maje të banesës, por aqë herë u-rrokullis me barrën e vet shpatit teposhtë.

"Tash mâ", mendoi burri i mirë, "shtâzëza e lodhun do t'i shporrot asaj prove". Por jo, thneglën e vogël nuk e lëshoi zemra. Për të tridhettën herë i a ngjiti barrës, e me faqe të bardhë e çoi në banesë.

12. S'E VLEN KEÇI MIJËN

Nji katundár nji herë i çoi nji zotnije nji keç dhuratë. Si shkuen disa ditë, shkon e i thotë: "Zotní, kam nevojë të madhe shumë e më duhen nji mijë grosh; a m'i ep vetë,apor më bâhe dorëzânës që t'i gjëj ke nji vend tjetër ?"

Zotnija nuk e çoi gjatë, por thërret shërbëtorin dhe i thotë: "Merr e epia keçin këtij miku, se nuk i a vlen keçi mijën".

13. PLAKA E DHIT E EGRA

Kishte pasë qenë nji plak e nji plakë që s'kishin kurrnji të mirë te shtëpija. Erdhi dimni e i gjet pa drû e pa ujë.

"A po do me shkue të bâjsh drû me gjylpânë", po i thotë plaku plakës, "apor të mbushish ujë me shoshë ?"

"Jo", thotë plaka, "mâ mirë po shkoj të mbush ujë me shoshë".

Merr shoshën dhe shkon të mbushi ujë, ndërsa plaku merr kmesën e shkon tinëz e bân drû në mal e këthehet në shtëpí. Plaka s'po mundet me e mbushë kurrnji pikë, mërzitet e këthehet në shtëpí pa gjâ.

"M'a çel derën !", i thotë plakut.

"Oh ! Jo", përgjegj plaku, "s'jam tue t'a çelë deri sa të bjerë bora deri në gjû".

Bie bora deri në gjû, kërset plaka në derë e thotë:

"M'a çel, plak, se ka rá bora deri në gjû !"

"S'jam tue t'a çelë", i a pret plaku, "deri sa të bâhet bora deri në brez".

Rá bora deri në brez e lypi plaka t'i a çelte derën; por plaku kishte pasë qenë i padhimbështëm e i tha:

"S'jam tue t'a çelë për pa u-bâ bora deri në fyt".

U-bâ bora deri në fyt e shtëpija e vogël u-mbulue krejt prej bore. U-nis atëherë plaka nëpër borë e gjet shpellën e dhivet t'egra. Aty rrijshin shtatë dhí t'egra: mâ e madhja kishte shtatë sŷ, e dyta gjashtë, e treta pesë, e katërta katër, e posta tre, e gjashta dy e mâ e vogla nji sŷ.

U-fsheh plaka e për gjithë ditë u a fshînte e u a pastronte vendin pa qenë diktue.

"Kush na e fshîn kështu vendin ?", po pyet ajo mâ e madhja.

"Kush na e fshîn kështu vendin ?", po pyesin tjerat.

Edhe vendojnë të rrîjnë e të ruejnë. Rri mâ e madhja, por prej mërzije e zê gjumi, e plaka bân punën e vet; fshîn e pastron e fshehet prap.

"S'mujta me diktue gjâ !", thotë dhija me shtatë sŷ.
"Rrij vetë", thotë ajo me gjashtë sŷ. Por, për rrezik edhe atê e zê gjumi, e kështu u ndodh të gjithave deri në mâ të voglën.
Rri e ruen ajo mâ e vogla me nji sŷ e shtîhet se po flên.
Rrehet plaka e kujton se të gjitha janë fjetë, e nis të fshîjë e të pastrojë, kur qe këcen dhija me nji sŷ dhe e kap e i thotë:

"Të lumtë na, nâna jonë,
ti na fshîn e na pastron,
ti na shtron e na mbulon!"

E çon plakën te dhît tjera e nisin t'a duen e bâhet plaka si zojë shtëpije. Milte dhît e zênte kos e bânte djathë e jetonte mâ së miri.
Nji ditë u-nis plaka nëpër borë e shkoi te shtëpija e plakut. Muer do kos me vete e nji lugë. Plaku ishte shtrî për të vdekë pse s'kishte çka të hante.
Plaka e shikon prej dritorje dhe i a qet nji lugë kos në gojë. Plakut i vjen fryma e bërtet: "Edhe nji pikë, sorrë !". Plaka i a qet edhe nji lugë. Plakut po i a kânde e bërtet: "Qit sorrë, të lumtë sqepi !". Atëherë plaka nis e flet: "Nuk jam sorrë si po kujton ti, por jam plaka që s'e ke lânë mbrendë, e rrij te dhît e egra tue hangër e tue pí gjithësa të due".
"Aman !", i thotë plaku, "më merr edhe mue, se kështu po vdes ûni".
"S'kam se si", i a pret plaka, "se më trembon dhît".
"Nuk t'i tremb", thotë plaku, "por aman mos më lê këtu !"
E morr plaka mo veto dhe e çon te dhît, por ato sa e shofin, ikin e marrin shpatin.
"Çka më gjet !", thotë plaka. E vêhet t'i ndjelli nëpër mal:

"Haj, ca, cap, me dallap,
Haj, ca, dhî, me nji brî".

E dhît erdhën nji nga nji e u-bashkuen prap e s'e dreshtën plakun, por e ushqyen gjithë dimnin e gjatë.

14. MARTMANGA,KUNGALLA E BLETA

Kdër kohë shumë të lashta jetonte nji grue e vejë me trí vajza, të cilat mundohesh t'i ritte me mësime të mira e të njerzishme. Mjerishtë për dý të parat i shkoi kot mundimi. Vajzat u-rritën e ishin të trija njâna mbas tjetrës. Sado që e ëma mundohesh t'u a lëshonte punët e shtëpís në dorë, me gjithë atê të bijat nû vend që t'i ndiqshin mësimet e s'amës,

e kalojshin kohën më fort ndër fqij. Vetëm vajza e vogël epte shpresë të mirë dhe e âma kënaqesh tue e pá në rrugë të mbarë. Nji herë e âma u-sëmue, s'qe më e zoja me u-mbajtë më kambë e i u-desh me rá në shtrat. Nji ditë, ishte vetëm në shtëpí, pse të bijat, a për nji arsye a për nji tjetër, kishin shkue ndër fqij.

Si u-gjet ngusht, dërgoi nji fëmijë të huej për t'i a thirrë vajzën e madhe. Djali e ndigjoi, shkoi ndër fqíj e nuk pushoi deri sa e gjet. Por kur vajza muer vesht se e âma po e lypte, nuk u-trazue aspak e i përgjegji djalit që t'i thonte s'âmës se nuk mund të vinte, sepse ishte zânë tue ândë do pëlhurë. Kur plaka e mjerë muer vesht se ç'përgjegje kishte dhânë e bija, u-turbullue, i rá zemra, e tue fshâ, e nami të bijën:

"Endsh e ândsh e mos qitsh kurrgjâ në treg !"

E Perendít i ndigjuen të fshâmot e plakës e n'at ças ajo bijë e mbrapësht u-ndërrue në marimangë, që me të vërtetë ând asc fijesh pa qitë asgjâ në treg.

Atëherë e shkrota nânë dërgon m'e thirrë vajzën e dytë, që me shoqe tjera po argtohech. Tue ndigjue për t'âmën që po e kërkonte, nuk ó çau kryet aspak e madje i përgjegji djalit se nuk kishte kohë të shkonte te e âma, pse ishte tue këndue e tue vallzue. Kjo përgjogjo e vrazhtë e pozmatoi zemrën e së mjerës nânë që fshâni e nami:

"Këndofsh e këndofsh deri sa të të plasi zemra".

Dho Porendít e ndigjuen, o për ndeshkim o ndërruen at bijë të mbrapësht në kungallë, o cila gjithë verën kërkat saqë na churdhon e nandej pëlset. Së mbrâmi zemër plasta plakë çoi t'a kërkonte vajzën e vogël e kjo sa ndigjoi për hall të s'âmës, la argtimet e veta e fluturoi pranë shtratit të saj. Sa e pá o âma e uroi të bijën tue i thânë: "O bijë, qofsh ushqimi i të gjallëvet o drita e të vdekunvet". E Perendít e çuen në vend urimin e plakës, tue e ndërrue vajzën në bletë, që na ep mjaltin për ushqim e dyllin për qirij, që ndezon për shpírt të të vdekunvet. Dhe bleta qe gjithëmonë e ndorucme dhe e çmucme; sa për të nuk gunon gojë njeriu të thotë se ka ngordhë, por ka vdekë.

15. DIJA E MANDARINIT

Nji mumiktár i verbët, me lehutë nën sjetull, tue prokë tokën me shkop, kishte mrrijtë deri te lumi i cekët, që e qankonte qytetin e vogël në nji gjymësrrethi, dhe s'dinte si të dilte n'anën tjetër të lumit. Kur qe, i a bohi nji trogtár voji, që shtegtonte dhe i tha: "Eja, se po të qes unë përtej lumit, por m'a mbáj ti trasjen e të hollavet".

I verbti i hypi në shpinë tregtarit dhe e mbante në dorë trasjen e rândë me të holla bakri, që tregtari kishte fitu tue shitë voj.

Kur mrrijtën në bregun tjetër, tregtari bâmirës bashkë me të hollat e veta desh të marri edhe ndonji falënderim. Por i verbti i tha se të hollat ishin të tijat, dhe menjiherë filloi të bërtitte tue i u-qá qiellit e dheut, tue thânë se atij, lypsit të mjerë, dojshin t'i a grabitshin të hollat. Kot kundërshtoi tregtari. Të dy zihsit vrapuen te Mandarini, i cili ishte gjyqtari i qytetit, i ranë në gjûj përpara, dhe secili bânte bé se të hollat ishin të tijat.

Mandarini i ndigjoi me qetsí, u bâni disa pyetje dhe mbasandej tha: "Po i a lâmë Perendís s'ujit t'a dajë këtë çashtje!" Urdhënoi t'i sillshin nji ênë të maihe me ujë, i futi të hollat mbrendë dhe i përzieu mirë e mirë. Mbasandej u-ngrit, u-krrus mbi ênë t'ujit dhe shikoi mbrendë me kujdes.

"Të hollat janë të tregtarit të vojit", tha Mandarini, "e ti, muziktár i verbët, ke për të pasë nji qind shkopíj !" Të gjithë u-habitën.

"Këqyrni këtu !", tha Mandarini. "Përmbi ujë ka dalë voji. N'i pastë fitue të hollat tregtari tue shitë voj, do t'a bajnë ato gjurmën e zejes së tij".

Mbi ujë shifeshin vërtetë do pika të mëdhaja voji. Populli e lavdoi dijen e Mandarinit dhe jashtë bërtitte muziktari i verbët prej shkopíjvet që po hante.

16. NDEROJE PUNËN !

Nji zotní duel nji herë të shlodhesh në fushë dhe rá në nji shteg të ngushtë. Pak hapa mbrapa e ndiqte shërbtori, i cili e bante pallton e zotnís.

Kur qe, tue gjimue nën nji barrë të rândë bari, po vinte për báll tyne nji korrës. Zotnija u-shmang në nji anë dhe e la punëtorin të kalonte. Shërbtori përkundrazi ngurroi në mes t'udhës dhe i u-ngërmue: "Malok i trashë ! A s'e di ti se duhet t'u a lëshojmë rrugën zotnivet ?".

Çartakandas u-këthye zotnija mbrapa e tha: "Jo, kurr ! Mue më përket të lëshoj rrugë, sepse s'jam i lodhun. Po s'mujta t'i a lehtësoj barrën punëtorit, âsht faqe e zezë t'i a rândoj. Kush s'e nderon punën, s'e meriton pushimin ! ".

Shërbtori uli kryet turpnueshën, korrsi u-gëzue për zemër të drejtë t'atij zotnije.

17. TRE QET E UJKU

Tre qé kishin pasë dalë në bjeshkë e kullotshin sbashku. Ndejtën gjithë verën e gjatë e tretën rrugë e s'dijtën më të këthehechin te shtëpija, por i zûni vjeshta në mal. I hetoi ujku. "Të punoftë bafti", tha "se tek më ka ardhë nafaka te dera !". Dhe u sillet e shikon t'i a ngjisi ndonjânit, por s'mundet kurrsesi, pse qét, porsa e shifshin, afroheshin të tre shpinë për shpinë e qëndrojshin me brina.

Rá bryma e parë e bari filloi me u-paksue. Ujkut i ishte ngjitë barku për kurriz, e nuk i u-dahesh qevet.

Nji ditë po i gjën dy më të rijt m'anësh e merr e u thotë:

"Këqyrni, se edhe pak e tash po vjen bora; ai më i madhi âsht kah ju a mbaron krejt barin; âsht më mirë të më lêni t'a há, pse kështu ju keni për të pasë ushqim mjaft, e unë po shtŷj edhe ndonji ditë".

"S'po thue keq", i a pritën dy qét e rij. Dhe kështu kaut të madh i shkoi kryet.

Rá bora e parë. Ujku po u sillet dy qevet, por s'po mund t'i presi pse ata të bashkuem shpinë për shpinë, qëndrojshin trimnisht.

Ujku vendon me i folë atij më të voglit. I afrohet e i thotë: "Këqyr, nuk tash po ngjat të bjerë bora tjetër e ti tash po hjek koq. Ne pasë për të më lânë t'a há at shoqin tând, unë do të kishem mjaft dori në prendverë; në prendverë mandej dalin shqorrat e shtŷj edhe mirë".

Rrchet i vogli dhe e lên ujkun t'a bâjë punën e vet.

Nuk shkon shumë kohë e ujku duket prap e i thotë kaut të rí: "Mjaft keq po më vjen, more shoq, të të há, por mbassi muo m'âsht mbaruo mishi e ty t'âsht mbaruo bari, s'kam çka të bâj". Dhe i kûceu në qafë e e preu.

Përralla na mëson se ku âsht bashkimi âsht forca, e ku âsht dasija âsht shkatrrimi.

18. TË VOBEGTIT

Ne dhânë jetën për atdhé, âsht nji virtyt i naltë, por ti nuk duhet të qosish mbas shpine virtytet e vogla, o bir'im. Sot në mëngjes, tue ecë para mejo, kur ti po u-këthejshe prej shkollo, kalove para nji gruaje së vorfën, që mbante në prehën nji foshnjo të sëmundë e më tepër vdekë se gjallë. Ajo të kërkoi ndihmë, por ti e shikove e nuk i dhé gjâ, ndonse ti kishe të holla në kuletë. Ndigjo, o bír: mos u-mëso të kalojsh

para mjerimit, që të shtrîn dorën, për pa e kujtue në ndonji mënyrë, dhe aqë mâ pak para nji nâne që të kërkon nji lëmoshë për foshnjen e vet. Mendo se ndoshta ai fëmijë mund të ketë pasë urí dhe kujtoje kujdesin e asaj nâne së mjerë. Merre me mend disprimin e nânës sate, po t'ishte e shtërngueme ndonji ditë me të thânë: "Enrik, sot nuk kam as bukë të t'ap !" Kur më takon t'i ap nji ndihmë ndonji të vobegti, ai sillet e më thotë: "Zoti të ruejtë me shëndet tý e fëmijët e tí !". Ti nuk mund t'a marrish me mend ngushllimin, që i apin zemrës sime ato fjalë, dhe mirënjoftësín që ndiej për at të ngratë. Më duket se ai urim i mirë, me të vërtetë dó të na e ruejë shëndetin për të gjatë mot, dhe kështu këthehem në shtëpí e kënaqun e tue mendue se ai i vorfën më dha mâ tepër se i dhash ! E pra, o bír, vepro në nji mënyrë, që t'a ndigjoj at urim të merituem prej teje; nxir herë herë ndonji lek nga kuleta jote për t'a lëshue në dorë të nji plaku pa mbështetje, të nji nâne pa bukë, të nji foshnje pa nânë. Të vobegtit e kanë për zemër lëmoshën e fëmijëvet. Shiko se gjithëmonë gjinden të vobegët rreth shkollës. Lëmosha e nji njeriu të rritun âsht nji vepër dashunije, por ajo e nji kalamani âsht edhe nji vepër përkëdhelje: âsht sikur të binte prej dorës së tij nji lule dhe nji lek përnjiherí. Mendo se tý nuk të mungon kurrgjâ dhe se atyne u mungon gjithëçka; se ndërsa ti lakmon të jesh i lumtun, atyne u mjafton mos të vdesin urije. Mendo se âsht nji tmerim, që në mes sa ndërtesash së mëdhaja, nëpër rruga ku kalojnë karroca e fëmijë të veshun me kadifé, të gjindon grá e foshnje që s'kanë çka të hanë. Mos me pasë të hanë ! Ah, o Zot ! Fëmijëvet si tý, të mirë e të zgjuet, t'u mungojë buka e gojës, në zemër të nji qyteti, si bishëvet t'egra në shkretí !

O Enrik, mos kalo mâ kurr para nji nâne, që të shtrîn dorën, pa i a njomë me ndonji ndihmë !

19. MA E MIRA POROSI

Mbas nji lajmi, që nji tregtár kishte botue në fletore, so donte në tregtore të vet nji shkarth, u paraqitën pesëdhetë djelm.

Tregtari zgjodhi me të shpejtë njânin prej tyne dhe i përcolli të tjerët.

"Kish t'a dij", i tha nji mik, "pse e pëlqeve shi këtë çun që s'ka asnji porosí prej ndokujt".

"Po gabohesh", i u-përgjegj tregtari;"ky çun ka shumë porosí. Ky fshíni këpucët, para se të hŷnte n'odë dhe ubylli dorën, prandej âsht i kujdesshëm. I a dha karrigën e vet atij plaku të

shkjepët pa mendue hollë e gjatë; me këtë tregoi zemrën e tij të mirë. Hoq këmishën, kur hŷni mbrendë, dhe i u-përgjegj shpejt e mirë pyetjevet të mija; prandej âsht i njerzishëm dhe ka zjellje të mirë. Ngriti librin që unë desntas e kishem lëshue përdhe, ndërsa të tjerët e shtŷnë me kambë apo morën në thue në të. Priti qetsisht e nuk u-furë - nji dishmí e mirë për zjelljen e tij të njerzishme. Vûna ré edhe, se petka e tija shin të fshîme mirë e se fytyra e duert e tija ishin të pastra. Po, a s'âsht kjo mâ e mira porosí ? Unë ap mâ shumë për at gjâ, që dij për nji njeri, mbassi t'a shof nja dhetë minuta, se për të gjitha fjalët tingëlluese e të mira, që shkruhen ndër letra porosije"..

20. ZOGLA E DHELPNA

Zogla e dhelpna u-bânë nji herë bashkë e menduen të mbidhshin nji copë tokë.

"Ti", i tha dhelpna,"mblidh farën, e unë kam për t'a mbjellë".

U-vû zogla aty-këtu e e bashkoi krejt farën.

"Tash na e mbille", i thotë dhelpnës, "se t'a bashkova".

"Jo", i a priti dhelpna, "me e mbjellë s'dij, por tash nji herë mbille ti, e do t'a korr vetë".

I a hŷni zogla punës e me shumë mundime e mbuloi farën kokërr për kokërr në dhé.

Fara bíjti për bukurí, u-rrit, lidhi e u-poq.

"A po na e korr ?", i tha zogla dhelpnës.

"Jo", i a priti dhelpna, "unë me e korrë s'dij, por korre ti e t'a fshíj vetë".

"Si kështu ?!", tha zogla. E u-vû,kêp ! kêp ! kêp ! e këputi grunin kallxë për kallxë e e mblodhi grumbull.

"Tash", tha, "unë e korra, e ti dhelpën, na e fshíj".

"Jo", përgjegji dhelpna, "fshíje ti dhe e dáj vetë".

I u-desh zoglës me e fshí grunin, e dau në njânën anë bykun e në tjetrën kokrrat.

"Mirë punove", tha dhelpna, "ti merr bykun e unë kokrrat".

"Çka t'a bâj bykun ?", i a priti zogla. "Unë e kam bâ krejt mundin e tash të dal pa pjesë ! Kjo âsht e pa drejtë, e i qesim pleqt kur të duesh".

"Hajt", thotë dhelpna, "se po i qesim pleqt. Ti do të më biesh për plak nji patâ të madh".

Kujtonte se po ha hêm farën, hêm patânin.

Niset zogla me e kërkue patânin e ndesh në mal në nji gjâsend që i thotë: "Mos e merr për plak patânin, se dahesh keq, por merr njat langue, që âsht shtrí në breg t'arës njatje poshtë".

Shkon zogla te langoni e e gjên tue ngordhë.

"Kumbár", i thotë zogla, "a më vjen për plak, se kam nji davá me dhelpnën "?

"S'kam sesi, moj ndrikullë", i a pret langoni, "a s'po shef si jam bâ, por ndigjoje 'i fjalë: Në qoftë se m'a ngop barkun me kryelanë e gjalp, që të më vijë paksa forca, e në qoftë se m'a lyen shtatin me voj, sa të më zbutet pak lëkura e të mundem me lëvizë, atëherë po të vij plak e po t'a dáj pleqnín mâ së miri".

"Kollaj", thotë zogla. "Po, a s'do tjetër veç ? Eja mbas meje !"

Nisën.

Në nji arë po punojshin pesë burra. Njaty afër kohës së cillës po i bân zâ i zoti i arës grues së vet e po i thotë:

- Oj grue, shpejto të na sjellish cillën.

Grueja e ndien. Kishte pasë bâ gati nji kryelanë me gjalp. E vê tepsín mbi krye e niset kah punëtorët me nji fëmí të vogël për dore.

Zogla, t'a pamen, i thotë me zâ t'ulët langonit:

"Fshehu këtu, mbas kaçube, se s'po vonoj të t'ap çka lype".

Fshehet langoni, e zogla shkon e i del përpara fëmijës e këcen aty ngjat si mos të donte me hikë.

"Uh ! Nânë, zogu !", bërtet fëmija. E vêhet t'a kapi. Zogla nuk fluturon, por sillet aty ngjat tue e mundue fëmijën. E âma rrêhet e kujton përnjimend se zogla s'hikën.

"Prit", thotë, "se po t'a zê nâna".

Ul tepsín në tokë e vêhet mbas zogut. Zogla, dalëngadalë, largohet, i bân me shôj langonit t'avitesh me hangër e, kur e shof se po lëpinte tepsín, fluturon me hikë.

Këthehet grueja të marri kryelanin; por sa çuditet kur kujtohet se i a kishte hangër langoni.

Bahôt bashkë zogla me langonin.

"Për nji shteg", i thotë langoni, "më ke kënaqë e më ka ardhë krojt forca; tash veç të më gjéjsh edhe do voj sa t'a lyej shtatin".

"Kollaj !", i a pret zogla, "eja mbas meje".

Shkojnë në rrugë të vojnavet, ku po puchojshin do shtegtarë e i kishin ulë për tokë rrëshiqat me voj. Të gjithë i kishte zânë gjumi e veç nji po ruente.

Porr ! Ulet zogla mbi nji rrëshiq. Shtegtari e gjuen me nji guralec e zogla s'luen vendi, por i dredhon pak sa. Pfjû ! E gjuen së dyti e zogla prap dredhon. Kap atëherë shtegtari nji gúr sa grushti e o gjuen me idhnim. Në vend që t'i binte zoglës, i rá rrëshiqit dhe e shkeu e u dordh voji.

"Coniu, burra", u tha shokëvet, "se na u-prish nji rrëshiq".

S'patën çka me mbledhë në tê, por morën rrëshiqat e u-nisën.

"Hajt tash", i tha zogla langonit, "se të gjeta voj mjaft".

Shkoi langoni e u-shkreye mirë e mirë n'at voj e i u-zbut lëkura e i ndritë qymja.

"Kur të duesh", tha, "zogël, të vîj për plak".

Merr zogla nji thes dhe e shtie mbrendë langonin e shkon në Qafë të Shpellavet, aty ku kishte bâ me u-pjekë me dhelpnër.

"Dhelpën !", thërret. "Hoja!"

"T'a prûna patânin, që më ke lypë për plak; por afrohu nji herë".

Afrohet dhelpna e kujtohet se s'kishte patâ e po thotë:

"I madh qenka plaku e si kodra-kodra e s'po mund t'afrohem fort ngjat."

Në këto fjalë zogla çel grykën e thesit e del langoni e i vêhet në shpinë dhelpnës. Nga njâna, nga tjetri, deri sa dhelpna gjet nji zgavërr në rrâjë të nji lisi e, sa bâni të hŷnte mbrendë, e kapi langoni për bishti. Ajo ngreh e ky ngreh; i u-këput bishti e vetë shpëtoi.

Langoni i a çoi bishtin zoglës e i tha:

"Bishtin i a këputa e tash baje grunin ti vetëm, se s'të thotë mâ gjâ".

21. LUTJA E MBRAME E TIM ETI

Nji zotní i vjetër e i mbajtun mirë kallxoi nji herë këtë ngjarje të jetës së vet:

Prindët e mij ishin bujq të thjeshtë dhe punojshin nji tokë të vogël në katund. Mbassi dola prej shkollës, u ndihmojshem, mbas fuqís sime, ndër punë, ashtu si i binte stina. E aqë nâ fort do të bâjshem kështu, mbassi im ât ishte i vjetër dhe im vllá para meje, që deri atëherë kishte qenë kryeshtylla e babës, tash nji vjetë gjindesh n'ushtrí. Në këtë kohë ndodh nji ngjarje, e cila gjithëmonë k. për të më ndejtë para shpirtit.

Posa i kishem mbushë gjashtëmëdhetë vjetët. Ishem tue mbledhë sanë në livadh. Moti ishte i bukur e kosa e rrashqolja punojshin zollshëm që prej agimit . Mbas nji dite së nxehët prirej dielli përsërí nga prendimi, e mbassi unë e rrogtari e kishim mbarue punën në livadh, u-këthyem gëzueshëm kah shtëpija. Në rrugë të madhe, e cila prej katundit tonë të çonte në qytet, që ishte nja nji orë larg, hasi me né im ât, që mbante në krah nji paqetë. "Po, nga po i a mba, babë ?", e pyeta unë. "Kjo paqetë", m'u-përgjegj im ât, "duhet të çohet që sonte në postë. Jot'âmë i ka bâ gati sot mbasdreke teshat, për të cilat pat shkrue yt vllá, e në mrrîjshin sonte në postë, nesër mund t'i bijnë në dorë. Edhe nji orë s'mbyllet posta; në mund u grafsha kambëvet, mrrîj me kohë atje. Apo," vijoi rryeshëm im ât,"mos po do ti t'a bâjsh këtë punë në vend tim ?".

S'më pëlqeu aspak kjo punë, sepse ishem lodhshëm e dishrojshem mâ fort pushim se nji rrugë dý orësh. Përveç kësaj e kishem mendon me shkue në mbrâme n'ushtrime të gjimnastikës, e më duhesh mâ parë edhe me u-lá e me u-ndërrue petkash. Në fillim desha të kundërshtojshem, sepse m'erdhi keq, që im át kërkoi prej meje nji punë të tillë, tue pasë punue unë gjithë ditën e lume. Po mos të ndigjojshem me shkue unë, pat me shkue ai vetë, sepse ishte burr i butë, i durueshëm e i vjetër. Porse m'u-duk si të më ndalonte nji gjâsend mbrenda meje, që mos t'a diftoj çartakenden teme. Mbas nji mendimi të shkurtë, sepse të gjitha ato mendime u-përshkuen si rrufeja nëpër kryet tem, thash unë: "Posi, babë; unë po e kryej këtë punë".

I a dhash rrogtarit kosën teme e baba m'a dha paqetën me këto fjalë: "Të falem nderit, Mirash; do të shkojshem vetë, por nuk po ndihem krejt mirë sot".

Tue u-nisë, m'a qoku dorën e tha: "Të falem nderit, more bír, gjithëmonë më ke qenë bír i mirë". Me kaqë u-damë. Këto qenë të mbrâmet fjalë, që ndigjova prej gojës së tim eti; sepse mbassi e kreva urdhënin e tij e u-këtheva ngutshëm nga katundi, më duel rrogtari ynë përpara e më kumtoi me lotë ndër sý: "Yt át vdiq. I rá pika porsa u-dá prej teje tek mrrîjti në shtëpí".

Që prej aso here kam pa shumë, po dita me ditë më del para shpirtit tim ajo ngjarje, dhe i falem nderit Perendís që s'i a refuzova lutjen e mbrâme atit tim dhe që fjalët e mbrâme të tija qenë: "Ti më ke qenë gjithëmonë nji bir i mirë".

22. DETYRA E DJELMVET

a) Bijt u a kanë detyrë prindëvet bindjen e ndigjesën;
b) Do të rrijnë nën sundim të t'et deri sa të vdesi ky;
c) S'mund të sjellin dorën më ta, as m'i rá ndesh fjalës;
ç) Për çdo punë do të merren vesht me t'anë;
d) Pa leje të t'et s'mund të shkojnë kund;
dh) Pa leje të t'et s'mund të blejnë as s'mund të shesin gjâ, e as farë marrëdhânje s'mund të kenë me kênd;
e) S'munden me hý dorëzânës, posë për aqë sa u bâjnë armët e brezit.
f) S'munden m'e qitë t'anë në rrugë të madhe edhe pse â plakë fort;
g) Djalit të parë i përket sundimi i shtëpís mbas vdekjes së t'et;
gj) Vllai i parë do të pyetet për gjithëçka mbrenda e jashta shtëpijo.

23. TË TRE MIQT

Nji njeri kishte tre miq. Dy të parët i donte; të tretit i rrinte ftofët, ndonse ky sillesh shumë mâ mirë me tê. Nji ditë qe thirrë para gjyqit për nji padí që i kishin ngrehë pa pasë bâ asnji faj.

"Cili prej jush", u tha ai të tre miqvet, "do të vîjë me mue, që të më dali zot si dishmitár ? Jam paditë si fajtuer e mbreti âsht idhnue fort me mue".

I pari ndër të tre miqt e tij i lypi të falun, tue i thânë se kishte disa punë të ngutshme për të krye e nuk mund të shkonte me tê.

I dyti e përcolli deri te dera e gjyqit, por aty u-këthye me të shpejtë mbrapa porsa e pá gjyqtarin t'idhnuem. I treti, për të cilin të paditunit nuk i shkonte kurr mendja se do t'i gjindesh në ndihmë në ditë të ngushtë, hŷni me tê në gjyq dhe i duel aqë fort zot, tue dishmue se ishte i pafaj, sa gjyqtari e nxori menjiherë të pafajshëm.

Edhe njeriu në këtë shekull ka tre miq. Si sillen këta miq në fíll të mortjes, kur Zoti e thërret njerín përpara fronit për të dhânë arsyen e vepravet të veta ?

Gjâja, miku mâ i miri e lê mâ e para e nuk shkon me tô. Prindët, t'afërmit e miqt e tij e përcjellin deri te vorri e këthehen mandej ndër shtëpít e veta. I treti mik, të cilin shpesh o kishte harrue në jetë, âsht vepra e mirë që ka krye. Vetëm ky e përcjell deri te froni i Perendís, i bâhet fjalë mirë e i nxjerr përdíllim e hír.

24. VIGANI EGOIST

Çdo mbasdreke e kishin zakon fëmijët, kur dilshin prej shkollo, të hŷjshin e të luejshin në lulishtë të viganit.

Ishte kjo nji lulishtë e madhe dhe e bukur, mbulue me bár të njomë. Andej e këtej, shpërdá mbi bár, dukeshin lule porsi hyj e dymëdhetë pjeshka që në prondverë ishin plot me lule të njoma, bardhkuqe, e që në vjeshtë i kishin gâmat plot me fryte. Zogjt vîjshin nëpër pemë e këndojshin kaqë âmbël, sa nga ndonji herë fëmijët e lêjshin lojën për t'i ndie. "Oh ! Sa të lumtun jemi na këtu", i thojshin shoqishojt.

Nji ditë prej ditësh po këthehet vigani. Ai kishte pasë shkue në Kornuall n'e pá mikun e vet Ogrín-in, e kishte ndejtë te ky shtatë vjetë. Si kaluen këto shtatë vjetë e s'kishte mâ çka t'i thonte, vendoi me u-këthye në kështjellë të vet.

Kur mrrîjti, i pá fëmijët tue luejtë në lulishtë.

"Çka po bânî këtu !" bërtiti plot idhnim. E fëmijët u-vûnë në t'ikun. "Kjo lulishtë âsht imja", tha vigani, "gjithëkush duhet t'a dijë, e veç unë mund të luej në të". E për t'u-siguruë mâ mirë, e rrethoi me nji mûr të naltë e vûni nalt edhe nji tabelë me këto fjalë: "S'âsht leja me hŷ në lulishtë".

Ishte përnjimend nji vigan fort egoist. Fëmijët e shkretë nuk dijshin tash kurrsesi se ku të shkojshin për të luejtë. Provuen të luejshin në rrugë të madhe por kjo ishte plot pluhun e gurë, e fëmijëvet s'u bâhesh me luejtë aty. Kur dilshin prej shkolle silleshin rreth atij muri tue shetitë e flitshin për at lulishtë të bukur që ishte mbrendë.

"Oh ! Sa të lumtun ishim na aty", thojshin.

Mandej duel prendvera e tânë ai vend u-mbush me lule e me zogj. Veç në lulishtë të viganit egoist ishte ende dimën. Zogjvet nuk u kishte anda të këndojshin tash që nuk ishin fëmijët, e pemët kishin harrue të bulojshin e të lulzojshin. Nji herë veç nji lule e vogël e qiti kryet jashta barit, por kur e pa tabelën, i erdhi kaqë keq për fëmijët, sa hŷni prap në dhé e shkoi të flênte. Të vetmit që ishin të kënaqun ishin bora e akulli. "Prendvera e ka harrue lulishtën", thojshin këta, "kështu tash jetojmë na gjithë vjetin !"

Bora e mbulonte barin si me nji çarçaf të madh e të bardhë, e akulli i kishte ngjye pemët mbarë me ngjyrë t'argjandit. Mandej thirrën verín, e edhe ky erdhi. Ishte pështjellë krejt në gëzof e bërtitte gjithë ditën, përreth lulishtës e frŷnte në tymtarët e shtëpivet që ishin aty pari. "Këtu âsht mâ mirë të rrîjmë", thonte ai, "e do t'ishte mirë t'a thërrasim edhe breshnin që të vîjë me na pá". Kështu i a mrrîjti edhe breshni. Për gjithë ditë nga trí orë, pa i a dá rrifte pullazin e shtëpís, deri sa i theu gati të gjitha tjegullat e mandej ngau menjiherë në lulishtë. Ishte veshë krejt në ngjyrë hîni e frymën e kishte si akulli.

"S'po mund të marr vesht, pse âsht tue vonue sivjet kaqë fort prendvera", thonte vigani egoist, që rrinte te dritorja, proj nga shikonte lulishtën e ngrîme. "Shpresoj se shpejt do të ndërrojë moti".

Porse prendvera s'erdhi e as vera s'u-duk.

Vjeshta i falte secilës lulishtë pemë t'arta; vetëm lulishtën e viganit e kishte lânë pa gjâ. "Ai âsht tepër egoist", thonte vjeshta. Kështu mbet aty gjithëmonë dimën e frŷnte veriu; breshni e bora kërcejshin nëpër pemë.

Nji ditë vigani ishte shtrî në shtrat, kur qe po ndien nji muzikë për bukurí. Kaqë fort e preku, saqë kujtoi se muziktarët e mbretit po kalojshin andej pari. Porse s'ishte tjetër veç nji trumcak që i këndonte para dritores; por kaqë kohë kishte kalue pa ndie zogj tue këndue në lulishtë të vet, saqë zâni i trumcakut i tingëlloi në vesh porsi mâ e bukura muzikë e dheut. Mandej breshni s'këceu mâ mbi krye të tij, veriu s'frŷni mâ e

nji erë e kândëshme i hŷni mbrendë prej dritores. "Unë kujtoj se i a mrrîjti mâ në fund prendvera", tha vigani; e këceu prej shtratit e këqyri jashtë.

Çka pá ?

Pá diçka për t'u-bindë ! Prej nji bire në múr kishin hŷ në lulishtë fëmijët, e po rrîjshin mbi degë të pemëvet. Në secilën pemë që mund të shifte rrinte nji fëmijë i vogël. E pemët ishin aqë të lumtuna me pasë rishtas fëmijët, saqë ishin mbulue plot me lule e shtrojshin âmbël degët e veta mbi koka të fëmijëvet. Zogjt fluturojshin përreth e pingrojshin plot máll e lulet qitshin sŷt jashta barit të blért e qeshëshin. Ishte nji pamje për bukurí.

Veç në nji skâj të lulishtës ishte ende dimën. Ishte skâji mâ i largët i lulishtës, e atje rrinte nji fëmijë i vogël. Ishte aqë i vogël saqë s'mund të mrrînte te degët e pemës, e prandej sillesh rreth trupit e qante me t'a këputë zemrën. E shkreta pemë ishte ende mbulue me borë e me akull, e veriu s'prânte tue frŷ rreth saj. "Kacaviru, o fëmijë i vogël", i thonte pema, e i përkulte sa ku mundte degët e veta. Por fëmija ishte tepër i vogël.

E zemra e viganit u-shkrî krejt kur shikoi jashtë. "Oh ! Sa egoist paskam qenë !" thonte. "Tash,po,e dij pse s'donte të vînte prendvera. Unë due t'a vê at fëmijë të vogël mbi pemë, e mandej due t'i rrenoj muret, e lulishta ime do të jesi gjithëmonë si vend loje për fëmijë".

Kështu u-ul prej shkallësh, çeli dalëngadalë derën e hŷni në lulishtë. Por tek sa e panë fëmijët, kaqë fort u-tremben, saqë ikën menjiherë e u-bâ prap dimën në lulishtë.

Veç fëmija i vogël s'luejti vendi, pse i kishte sŷt aqë mbushë me lotë saqë s'mujti me e pá viganin. E vigani i u-afrue si tinëz, e muer dalëngadalë në duer të veta e e vûni mbi pemë. E menjiherë u-mbulue pema me lule; erdhën zogjt e kënduen, e fëmija i vogël i hapi të dy krahët e vet, e shtërngoi viganin për qafe dhe e puthi.

E kur fëmijët tjerë e panë se vigani nuk ishte mâ aqë i keq, u-këthyen prap në lulishtë e me ta u-këthye edhe prendvera.

"Mbaz sodit kjo lulishtë âsht jueja, o fëmijë të dashun", tha vigani, e muer nji sqepár të madh fort me të cilin e rrëxoi murin. E kur shkuen gjindja në treg në drekë, e panë viganin tue luejtë me fëmijë në lulishtë të vet, e lulishta ishte mâ e bukura e dheut.

Gjithë ditën luejshin fëmijët aty, e në mbrâme shkojshin te vigani për t'i thânë lamtumirë.

"Por, ku âsht shoqi juej i vogël", tha ai, "ku âsht ai fëmijë që kam vû mbi pemë ?". Vigani e donte përmbi të tjerë, pse ai e kishte puthë si e puth fëmija babën.

"Nuk e dijmë", përgjegjën ata, "ai ka dalë e shkue".

"Ju do t'i thoni që të vijë nesër me sigurí".

Porse fëmijët i thanë se s'i a dijshin shtëpín e që kurr s'e kishin pá mâ parë. E viganit i hŷni trishtim i madh.

Çdo mbasdreke, kur mbaronte shkolla, vîjshin ata kalamâj në lulishtë e luejshin me viganin. Por ai i vogli, që donte vigani, nuk u-duk mâ.

Vigani i donte edhe fëmijët tjerë, porse kishte mâll për at fëmijën e vogël, e shumë herë flitte për tê. "Oh, ç'kishem dishrue t'a shifshem !" thonte shpesh herë.

Kaluen vjetë e vjetë, e vigani filloi të plakesh e të thîhesh. S'ishte mâ i zoti të luente, e prandej mbështetesh më nji karrigë të madhe prej nga vrente fëmijët e lulishtën. "Unë kam shumë lule të bukura", thonte, "por fëmijët janë lulet mâ të bukura që kam".

Nji ditë dimni në mëngjes këqyrte prej dritorje tue veshë këpucët. Tash nuk e kishte mâ në mendim dimnin, pse e dinte se prendvera flênte e se prap do të çelshin lulet. Menjiherë, si i habitun, ferkoi sŷt, e këqyri.

Çka pá ?

Ishte nji send me të mrekullue. Në skâj mâ të largët të lulishtës ishte nji pemë mbulue krejt me lule të bardha për bukurí. Degët i kishte ari, e frytet argjandi ishin vjerrë në tê, e nën tê rrinte fëmija i njomë që ai aqë fort e donte.

Plot gëzim ulet vigani prej shkallësh e nget në lulishtë. Tue ngá shkel barin e i afrohet fëmijës. Por si i u-afrue mirë, i këceu gjaku në krye e tha plot idhnim: "Kush ka guxue me të plague kësodore ?" Përse ndër shuplakë të duervet t'atij të vocrri dukeshin shêjet e dý gozhdavet, e shêjet e dý gozhdavet dukeshin edhe ndër kambë të njoma .

"Kush ka guxue të të plagojë kësodore ?", bërtiti prap vigani, "më kallxo, e unë po marr nji shpatë të madhe e po i a pres kryet !".

"Jo", përgjegji fëmija, "pse këto janë plagët e dashunís".

"Kush je ti", tha vigani, e nji dhimbë e fortë i hŷni në zemër, e u-ul në gjûj para fëmijës së vocërr.

Fëmija bâni buzën në gaz e tha: "Ti më ke lânë dikur që të luej në lulishtë tânde, sot do të vîjsh me mue në lulishtë teme, që âsht Parrízi".

E kur fëmijët tjerë shkuen të luejshin në lulishtë mbasdreke, e gjetën viganin të vdekun nën at pemë, mbulue krejt me lule të bardha.

25. DIELLI E HANA NË PASI

Çohet nji ditë prej ditësh hâna e shkon në pasí te dielli, mbreti i dritës. Shkëlqente me të pasë ande e, përveç do dhuratave të bukura, mblodh nëpër qiell edhe do tubza hŷjsh e i a

çoi diellit. Si e kreu detyrën e vet, u-këthye prap në cakun e përparshëm.

Tash i përkitte diellit t'i a këthente pasín, por kishte rá ngusht e s'dinte ç'dhuratë t'i çonte: "Çka t'i çoj ? Çka t'i çoj"?

I rá në mend t'i çonte nji parë petka të bukura të preme për shtat të saj. Thirr mâ të mirin hýll-rrobaqepës e i a diftoi dishirin; e hylli po e qet në rrugë për nji punë, që veç ata hyj, që rrijshin përreth hânës tue u-përrallë me të, e kishin hetue.

"Po unë, more mbret", po i thotë hylli-rrobaqepës diellit, "si t'i a pres këto petka hânës, që s'm'a ka kurrnji ditë shtatin barabar, por sot frýhet e rrumbullakohet e nesër thithet, e mbas do ditësh krruset si drapni. Tash ti që sundon mbi né e di sa s'dijmë të gjithë na sbashku, a më mëson si t'i a pres këto petka ?".

"Lêne, lêne", përgjegjet diellí. E shkon fíll te hâna. Hâna mundohet me i bâ nderë e me i ardhë rreth mbretit të qiellit, por kur e shef me duer thatë, nis disi të vrâhet vetullash e i thotë trup në faqe:

"Kur kam ardhë me të pá, kam ardhë me nji mijë të mira e përcjellun prej hyjvet mâ të bukur, që kam mujtë me bashkue rrugës, e ti, lê që erdhe vetëm, po asnji send me thânë, s'je kujtue të më biesh !"

"Ashtu âsht;" i a pret dielli, "por jo krejt si thue ti. Tânë puna e dhuratës më ka bâ me e shtý ditë në tjetrën e mos të vî të të shof. Mendova mori bijë, të të bie nji parë petka dhe thirra mâ të mirin hýll-rrobaqepës të t'i presi, por kur ai më tha se tý po të ndërronte fytyra e shtati dita me ditë, e lash petkun e erdha njikështu si po më shef, veç mos me u-turpnue me tý. Nji fjalë po t'a thom: për në paç nevojë për dritë teme, merr në tê sa të duhet për të hijeshue trupin tand, për tjetër, të mirë u-pafshim !". E u-çue e shkoi.

Hâna u-zbé prej idhnimit e qysh at ditë zû me e këqyrë diellin disi tërthuer.

26. GJUHA

Gjuha âsht nji copë mish e nji gjymtyrë e vûme prej Krijuesit në gojë të njeriut për t'i shprehë me fjalë mendimet e veta. Gjuha i shërben fort njeriut në të përtypun t'ushqimevet e për t'i kapërdî, pse mbledh prej gjitha anëvet të gojës çka njeriu shtje për të hangër, e sjell andej e këtej për t'a përtypë e mandej i ep teposhtë. Por puna mâ fisnike e gjuhës âsht sidomos për t'i shqiptue fjalët. Dijetarët e bindun, thonë se âsht nji

mrekullí e madhe me e pá këtë vegël, që ka gjanësín e dy gishtavet, nga përshkruen bukurít e panumërta të sipërfaqes së tokës, të hapsinës së qiellit e të thellsivet të detit: flet gjuhët e panjehuna të popujvet të botës; mundet t'i ngushllojë të mjeruemit, t'i nxisi luftarët; t'a fyejë shokun, t'a gënjejë, t'i a marri nderën e sa e sa tjera. Gjuha lëviz lehtësisht, rrëshqet si njalë, ther si heshtë; largon miq e bân anmiq, shkakton shpotí e gaz; përhap pakënaqësí, e me nji fjalë a të sjellme, ther keqas e shpeshherë edhe mbyt. Thotë Luc Apuleu se Perendija u a ka dhânë gjuhën bagtivet si mjet për të shtí në bark at sasí ushqimi që u nevojitet, ndërsa njeríut jo vetëm i a ka dhânë si bagtís, por që t'i shprehi me të mendimet mâ qartas.

Mjeku kur shkon me pá ndonji të sëmundë, para se t'a pyesi a të shikojë për sheje tjera i thotë të sëmundit: "Qite gjuhën" e prej ngjyrës a zmadhimit të kësaj, prej ngadalís a shpejtësís në të luejtun; prej të freshkunit, a çka dij vetë sa e sa tjera shêje, ai di të dallojë çfarë sëmundje ka e nga i vjen sëmundja.

Prandej edhe na kur duem të njofim nji njeri, nuk kemi pse mundohemi të bâjmë shumë hetime, mjaft t'a vëmë ré si e ka gjuhën; e me fjalë tjera, të njofim çka qet prej goje e me të shpejtë kemi për t'a njoftë.

Mbassi e pamë çka âsht gjuha, të shikojmë tash si dahet gjuha.

Gjuha dahet dý farësh: gjuhë e mirë e gjuhë e keqe. E rrethuen nji herë Ezopin disa djelmosha e me kushdi çfarë mendimi e pyetën: "Çka âsht e mira ase e keqja ?". Ezopi i u-përgjegj: "Asht gjuha".

Gjuha e mirë flet fjalë e mësime të mira, e gjuha e keqe âsht, si thotë populli, gjuha e lashtë, flet keq, ase flet në mënyrë që e damton shokun nga ndera e pasunija. Me njat gjuhë që urojmë, shi me njatê shajmë, namim e mallkojmë...

Nji herë i rá rasa nji gjyqtari të gjykonte nji njeri që kishte prozhmue shokun, e për t'i a mbushë menden se i kishte sjellë nji dam mjaft të madh shokut, i a vûni me detyrë që t'i zhdukte puplat e nji pule tue i hjedhë prej nji kumbonarje poshtë që t'i merrte era ato pupla; mandej të shkonte te gjyqtari që t'i diftonte me dishmitarë se kishte veprue çka i kishte thânë.

Fajtori bâni me të shpejtë çka i tha gjyqtari e u-këthye që t'i diftonte se e kishte krye pendesën. Gjyqtari atëherë e detyroi që të dilte me i mbledhë ato pupla. Fajtori i çuditun përgjegji: "Zotní, nuk âsht e mundun; ato i ka marrë era e i ka shpërdá gjithandej e s'ka njeri që t'i mbledhi. Gjyqtari i a priti: "Mendo, pra, damin që i ke sjellë shokut me fjalë të tua; ato kanë marrë dhén e unë si do të të gjykoj tý ?".

Tue qenë pra se fort lehtas mund t'a damtojmë shokun me këtë gjuhën tonë, arsyeja e lypën që të mundohemi me e ruejtë fort mirë, e mbassi Perendija na ka dhânë për roje të gjuhës, posë arsyes, edhe dý roje të mira, d.m.th. buzët e dhâmbët, mos të lâmë të na dali për goje fjalë që të na bâjnë të pendohemi.

27. GJINDJA E VOBEGËT

Nji mbrâmë Filipi qiti në dét barkën e vet të vogël me kariqa, tue shikue qiellin që kishte nisë të vrâhet. E shoqja me të tre fëmijët e vet e kishte përcjellë deri në breg. Ai i puthi të bijt e hŷni në barkë tue i thânë së shoqes: "Ndoshta s'do të shkrepi ndonji stuhí; Zoti e di se duhet t'u apim të hânë këtyne fëmijëve !". Mandej filloi të vozitte e mbas pak kohe u-suell prap nga e shoqja, e i tha: "O Rozë, mos të harrojsh... shko mandej e shife të mjerën Katë".

Nata erdhi menjiherë. T'u api të hânë të bijvet, t'i çveshi, t'i vêjë të flêjnë; o Zot, sa punë për të bâ ! Dhe ajo e vejë e shkretë e e sëmundë kush e di si pritte, me ata dy fëmijë në kolibën e vet. Ndërkaqë nisi me u-çue nji erë; i shoqi gjindesh në dét.

Për ngut e mjera grue i kreu punët që kishte për të bâ, mbylli mandej derën e shtëpís e u-nis...

Porsa duel jashtë nji erë e fortë gati sa s'e rrëxoi për tokë. Deti gjimonte fort, nëpër qiell përshkoheshin pa prâ vetimat; e kapi nji herë frika, por mandej prap eci në terr me zemër të trishtueme.

"O Zojë, pajtorja e detit !". Lutesh e shkreta, e, tue u-matë, mrrîjti në kolibën e Katës. Gjeti derën çelë e hŷni. Në nji dritë të vogël që bânte nji kandil voji, pá njânin fëmijë që ishte kacavjerrë për shtrat të s'âmës e po e këqyrte.

"Katë, këqyr si të shikon yt bír ! Do me të largue të keq". Kata nuk përgjegji.

"Mos flân ?", tha me vete Roza dhe i a preku ballin. Ishte bâ gúr. "Çka po bân, moj njome e shkretë ? Mos e ço nânën !", i tha atëherë e mjera grue tue u-dridhë, dhe e hoq foshnjen prej shtratit. Ky nisi të bërtitte e atëherë tjetri që po flente për tokë u-zgjue, e filloi edhe ai të qante.

"Rrini urtë", u thonte Roza tue i shtërngue për gjoks. "Rrini urtë se po e çoni nânën !".

E, tue folë, ndiente idhnín e fjalëvet të veta, nji të preme zemre, sikur nji që gënjen disa ferishte. Çka të bânte ? Të thërritte gjindë ? Aty afër s'ishte kush; bumbullimat s'prâjshin, në dét stuhija ushtonte; në shtëpí të bijt ndoshta e thirrshin, e vdekuna s'kishte mâ nevojë për asgjâ. Por ata dy fëmijë duhesh t'i a largonte prej andej. Kryet e Rozës rrifte si çekiç.

Përnjiherë i dha vetes zemër, vûni nji rubë mbi fytyrën e së vdekunës, i mori të dy fëmijët ngrykë e doli tue u-lëshue në dorë të Zotit. Kur mrrîjti në shtëpí të vet i vûni ata dy fëmijë në shtrat afër të vetëve e mujti me dalë në derë për të pá stuhín, e i u-duk se kjo ishte tue prâ.

E pse kjo stuhí, kur peshkatari âsht në dét, e grueja e tij vuen në këtë tokë e mundohet të bâjë mirë ?

Kaluen orët: fëmijët të gjithë po flêjshin; Roza jo... Në

të zbardhun të dritës erdhi Filipi dhe e gjeti të shoqen çue. "A ke ndigjue se ç'natë ?", tha ai. "Nuk e kam lëshue veten, pse do të mundohem për tý e për fëmijë, por krahët nuk më punojshin mâ".

E u-ul me ndejtë tue këqyrë tokën e tue mendue se ne e nesre s'do të kishin as bukë për të hangër.

"A !" tha mbas pak kohe, pse ndoshta kishte mendue se në botë ka edhe mâ të mjerë se ai ? "e te Kata a ke qenë ?".

"Po", i përgjegji Roza tue u-dridhë; "ka vdekë".

"Pse po të dridhet zâni ?"

"Ata fëmijë të mjerë s'kanë tashti as nânë".

"Asht e vërtetë !", tha Filipi, tue e shikue gruen e vet ndër sŷ e tue e krue ballin: "Po ! S'kanë nânë ! Mos t'ishte... Por na kemi tre tonët... e s'kemi bukë... me gjithë këtë ! A janë tonët fjetë ? Eja Rozë me mue, eja të shkojmë e t'i marrim ata fëmijë të shkretë e t'i bijmë këtu !"

Roza ndieu nji ngushllim; e mori për dore të shoqin, e çoi te shtretnit e fëmijëvet e i tha:

"Këqyri ! Tek i ke këtu !".

"Qofsh bekue, moj grue !", tha Filipi, "ti me zemër tânde do t'a bâjsh të Lumin që të mendojë për në".

Dhe i mbajtën të dy fëmijët, e u-bânë pesë me tre të tyne ! Vepra të mira që bâjnë nga nji herë gjindja e vobegët !

28. QENT E SH'BERNARDIT

Qent e Sh'Bernardit janë shtâzë të mëdhaja,leshatake e të fuqishme fort, me turîj të shkurtë e të gjânë e me veshë të mëdhaj, me veshtrim të pikatun e me besnikí të jashtëzakonshme. Atdheu i këtyne shtâzëve fisnike âsht Streha e Sh'Bernardit në Svicër. Këtu në këthough qafë mali të mallëngjyeshme, gati në gjí të borës së përherëshme, dimni zgjatet deri në nândë muej, në të cilin bie thermometrî deri në 27 gradë Celsius nën pikën e të ngrîmit, ndërsa në muejt mâ të nxehët të verës çdo mëngjes e çdo mbrâmje uji ngrîhet akull dhe në të gjithë vjetin s'dij a janë dhetë ditë fare të këthiellta pá ré a mjegullë. Vetëm verës bijnë fije të mëdhaja bore, se dimnit gati gjithëherë bie breshní bore e thatë, kokërrvogël e e brishtë, dhe aqë e imtë, saqë era e rras dhe e përshkon atê nëpër çdo plasë dere a dritorje.

Udhëtimi mbi këthough qafë mali të vjetër, vetëm verës me mot të mirë, âsht pa ndonji rrezik, se në dimën, kur hauset e humbnoret e shumta janë të mbulueme me borë, udhëtimi për shtegtarë të huej âsht sa i mundshëm aqë edhe i rrezikshëm. Gati çdo vjetë e përpîn ky mal flîn e vet. Tash bie shtegtari në nji

haus, tash [illegible] vorron ndonji ortak, tash e mbështjell mjegulla, saqë tret rrugë dhe vdes në shkretí prej së lodhuni e prej urijo, tash e zû gjumi, prej të cilit nuk zgjohet më. Kush uçhëton nëpër ato naltësí në kohë të ftofët fort, ndien nji dishír e nevojë të madhe për gjumë. Të ftoftit, të lodhunit dhe njiformësija e krahinës e píjnë veprimin e trûvet. Më së pari ngrihet gjaku ndër ênë t'imta të skâjme të gjakut, mbasandej fillon me qarkullue më ngadalë në të gjithë trupin, deri sa të mâjë fare qarkullimi, më parë ndër gjymtyrë dhe së mbrâmi ndër trû. I kotulluem prej gjumit t'âmbël e të qetë, vdes rrezikziu.

Pa veprim theroríplotë të mungarëvet fisnikë, Qafa e Sh' Bernardit vetëm pak muej të vjetit do të mund të kalohesh. Qysh prej shekullit të tettë i janë kushtue këta shërbimit dhe shpëtimit të shtegtarëvet; i gostisin dhe i përbûjnë pa të holla. Ndërtesat e forta të gurit në votra të të cilave kurr nuk shuhet zjarmi, në nevojë mund të përbûjnë disa qinda vetësh. Streha âsht gjithashtu e pasun ndër ushqime. Por gjâja më e çuditshme âsht shërbimi i sigurís, i përdorun çdo orë dhe i ndihmuem mjaft prej do qenve të permendun an'e kând botës. Çdo ditë dy shërbëtorë të Strehës shkojnë nëpër vonde të rrezikshme të qafës së malit, njâni prej më së poshtmes kasolle të Strehës përpjetë nga Streha dhe tjetri teposhtë. Në kohë të borës së madhe e ortiqesh trefishohet numri dhe shumë mungarë bashkohen me "hulmtojsit", të cilët janë të përcjellun prej qensh dhe që kanë me vete tërplote, hûj, vigj dhe gjâna ushqimi këndellso. Çdo gjurmë e dyshimshme ndiqet papushim. Pa prâ tingëllojnë shûjet, qent vrehen gjurmë për gjurmë. Këta janë mësue se si t'i ndjekin gjurmat e njerëzvet dhe shpeshherë dita me ditë i përshkojnë deshtas të gjitha rrugët e humbneret e bjeshkës.

Të gjetmen ndonji të shtanguem, vrapojnë si zhgjeta në kuvend, tue i rá rrugës më të shkurtë, lehin rrepët dhe me sigurí u prijnë mungarëvet te vendi, ku gjindet ai që âsht në rrezik. Kur hasin në ndonji ortek, me nuhatje të hollë kërkojnë palë a po diktojnë gjurmën e ndonji njeriu, dhe si të befi kjo rasë, menjiherë i a fillojnë të përpushin, që t'a nxjerrin jashtë të mbuluemin, e për këtë gjâ u apin dorë më së miri këthetrat e forta dhe fuqija e madhe e shtatit të tyne. Po s'qenë të zotët vetë t'a shpëtojnë të shtanguemin, atëherë shpejtojnë e marrin ndihmë në kuvend. Shpeshherë kanë në qafë nga nji shportë me gjâna fuqídhânse apo nga nji gastare me vonë dhe në shpinë mbulesa të leshta. Numri i të shpëtuemvet nga këta qen veshtrakë âsht i madh dhe i shenuem me ndërgjegje ndër regjistrat e kuvendit. Qeni më i përmendun i kësaj fare ka qenë Barry, nji shtâzë e palodhëshme e besnike, që për sa qe gjallë u a shpëtoi jetën më shumë se dyzet vetëve. Zelli i tij ishte i jashtërendshëm. Porsa shifesh kund prej së largu ndonji e rame bore a mjegulle, s'e ndalte gjâ në kuvend. Tue kërkue e tue lehë papushim, i përshkonte çdo ças visat më të rrezikshme.

Vepra e tij mâ e përmallshme për dymëdhetë vjetë shërbimi në kuvend rrëfehet kësodore:

Nji herë ky qen gjet në nji shpellë akulli nji fëmijë gjymës të shtanguem, që kishte tretë rrugë dhe që e kishte pushtue gjumi i vdekjes. Menjiherë filloi t'a lëpinte dhe t'a ngrofte me gjuhë, deri sa e zgjoi; mbasandej me të përkëdheluna dijti t'a joshte, që t'i hypte më shpinë dhe të mbahesh për qafën e tij. Kështu u-këthye në kuvend tue brohoritë me barrën e vet.

29. MJER KUSH S'E NJEF FATIN

Kishte pasë qenë nji herë nji njeri i ngratë, që sa mâ fort të mundohesh, aqë mâ pak i kishte fryt puna.

"Hé ! I mjeri unë, i mjeri !", thonte, "Si paskam lé pa fat!"

Nji ditë prej ditësh merr vesht se në nji vend, diku larg, jetonte nji dijetár i famëshëm. "S'e lâ", thotë me vete, "pa shkue t'a pyes, a do të ndesh ndonji herë në fat, apor jo". Shtërngohet për rrugë e niset. Ec, e ec, ndeshi në nji ujk.

"Ndesha e mirë, bre cubi i malit !", i thotë. "Mirë se vjen, more i biri i Adamit", i a pret ujku, pse aso kohe fiitshin edhe shtâzët.

"Si ke shkue ? A ke mujtë me gjuejtë gjâ ?".

"Hé, mos pyet për mue", i a pret ujku. "Tash sa mot m'a ka ndrŷ Sh'Marku gojën: bie në tufë të berrevet e të dhivet e s'mund t'u bâj kurrgjâ. Këqyr nji herë se në çë mjerim kam vojtë. E po ti nga je tue shkue kështu ?".

"Mue, lum miku, m'âsht pré fati e s'jam tue bâ hajr, e prandej jam tue shkue te nji dijetár i famëshëm mos po më difton ndonji fjalë të mirë."

"Po të porosis", i thotë ujku, "mbassi qenke tue shkue se tue shkue te dijetari, a m'a pyet edhe për mue, a ka çka i bâhet kësaj gojës sime ?"

"Po bre ! Mos kij kujdes, tash po e pyes e të diftoj kur të këthehem".

Vehât shtegtari prap për rrugë e mrrîn në nji katund te nji mriz i mirë; aty gjên plakun e katundit. "Mirë se të gjêj !". "Mirë se vjen !". "A je burrë !". "Të paçim, a je burrë, si po je ? Po nga kështu ?". "Deri te dijetari", po i thotë shtegtari. "Due t'a pyes, a më ka mbetë kund fat në këtë jetë, se â tue më shkue moti si â mâ zí".

"Po të porosis", po i thotë plaku, "mbassi po shkon te dijetari, a m'a pyet edhe për nji punë teme. Çka do me thânë, që për gjithë vjetë e kosis livadhin e e vê mullár e për gjithë vjetë diçka m'a djeg ?".

"Mos kij kujdes", i a pret shtegtari, "se do t'a pyes e,

nga të këthehem do të të diftoj". Falet me tê e vêhet prap për rrugë. Ec, e ec, e ec, kur qe në nji shêj vendi ndesh në nji mbretneshë, që po i prînte ushtrís, por nuk u-njifte se ishte gruo. E ndalon mbretnesha shtegtarin dhe e pyet, se prej nga vînte e ku donte të shkonte.

"Kam dalë prej vendit tim", i a pret shtegtari, "prej mjerimit e jam tue shkue te nji dijetár, për t'a pyetë, a më ka mbetë kund fat në këtë jetë, apor jo".

"Po të porosis, more djalë", i thotë mbretnesha, "mbassi po shkon se po shkon, a m'a pyet dijetarin edhe për nji nevojë teme ? Zot, çka do me thânë", thueji, "që kurdoherë që bie në luftë, kurr s'fitoj ? Shtŷhem deri diku fort mirë, e pa pritë e pa kujtue m'epet e mbrapshta e më sharron gjithë ushtrija".

"Tash po e pyes", i thotë djali, "e aspak kujdes mos báj. Nga të këthehem , do t'a bie përgjegjen". Edhe vêhet prap për rrugë. Mrrîjti në breg të nji lumi; aty gjên nji peshk tue u-përplasë nëpër záll.

"Çka bân këtu ?", e pyet shtegtari.

"Tash sa mot", i a pret peshku, "kaqë âsht nga më mundon dhimba e krés, sa s'i pashë tjetër shpëtim vetes, veç për të këcye jashta ujit për t'u-përplasë në záll".

"Mo' bre,", i a këthen shtegtari, po ti, si do të plasish në záll ? Këce n'ujë dhe nji herë e qëndro si të mundesh deri sa të këthehem vetë. Jam tue shkue te nji dijetár i famëshëm për nji punë teme e do t'a pyes edhe për tý, se ndoshta di të më kallxojë ndonji bár".

I mbushet mendja peshkut dhe përshëndetën me njâni tjetrin; peshku këcen n'ujë e udhëtari vêhet për rrugë e s'ngjat shumë e mrrîn tek e mbrâmja te dijetari.

"Mirë se të gjêj !"

"Mirë se vjen !". Falet me tê e ulet e rri.

"Jam prej nji katundi të largët", i thotë shtegtari, " e t'a kam mësŷ si njeri i mendshëm që je, për nji nevojë teme, por të lutem mos më fsheh gjâ !".

"Fol", i a pret dijetari, "e mos kij kujdes !".

Vêhet e i a difton fíll e për pê jetën e vet e mandej e pyet edhe për ujkun, për plakun e katundit, për mbretneshën e për peshkun.

Dijetari, mbassi mendohet mirë e mirë, sillet nga shtegtari e i thotë:

"Me trí fate që paske ti, as s'i ka pasë kush as s'ka për t'i pasë, por ç'dobí, se s'u a dijtke vlerën e ke për t'i bâ n'asgjâ.

Ujkut m'i thuej që të hajë mâ të parin njeri që të hasi, pse aty e mbrapa ka për t'i ndejtë goja zhdrŷ.

Plakut ke për t'i thânë: rëmoje tokën aty ku ke pasë vû mullarët, se aty do të gjejsh shkakun; hiqe andej e bân me tô çka të duesh.

Mbretneshës thueji:çveshi teshat e burrnís e veshu si gruo.

Jo femën e si femën nuk je për luftë, por për punë shtëpije; martchu, e për burr merr më të parin njerí që të hasish ! Aí ka për t'i prí ushtrís sate e s'do t'i kalojë luftë pa fitue.

Peshkut shkelja kryet me kambë e aty për aty do t'i pushojë dhimba e krés".

I falet nderës shtegtari dijetarit e gëzueshëm merr rrugën me u-këthye në vend të vet. Mrrijti te lumi e aty e gjên peshkun e i a difton fjalën e dijetarit. Porsa i a shkel kryet me kambë, i del peshkut për goje nji gúr i çmueshëm e menjiherë i pushon dhimba e krés".

"Merre", i thotë peshku shtegtarit, "këtë gúr, se do të bâhesh i pasun me tê".

"T'u rritët ndera !, i a pret shtegtari, "se s'kam nevojë. Dijetari më ka thânë se me trí fate, që kam unë, s'i ka kush". E vêhet për rrugë e mrrîn te mbretnesha. Edhe asaj i a difton të gjitha fjalët e dijetarit. "Pale", thotë ajo me vete, "si ka mujtë ai me i rá në tê, se unë jam grue e jo burr. Deri tash s'ka mujtë me më diktue njerí i gjallë; ai as më njef, as s'ka folë me mue. Duket se përnjimend diçka dijtka !" edhe pa tjetër sillet nga shtegtari e i thotë:

"Fjalët e dijetarit janë tue m'u-dukë me vend, e due t'i ndigjoj, e tue qenë se je mâ i pari burrë, që jam tue pá, mbassi e ndieva këtë fjalë, po të shtrîj dorën e të paça fat për jetë e qofsh njiheri edhe prísi i ushtrís sime".

"Të falem nderës !", i a pret shtegtari me të shpejtë, "unë s'kam nevojë për kurrgjâ, pse dijetari më ka thânë se me trí fato, që kam unë, as s' ka pasë, as s'i ka, as s'ka për t'i pasë kush". E u-nis në punë të vet dhe gjet plakun e katundit.

"Po, a u-këtheve - a ?". "Po, u-këtheva". "Po, a tha gjâ dijetari për mue ?". "Po, more, ka thânë odhe shumë". E hŷn e i difton gjithëçka i kishte thânë.

Aty për aty merr plaku punëtorët e shkon dhe e rëmon tokën për nën mullarë: s'patën çelë as dý pllâmbë e qe se ndoshen në në nji kazan të mbyllun. E nxjerrin, e çelin, e çka me pá?! Kishte pasë qenë kazani plot me pare ari.

"Të qofshin falë !", i thotë plaku shtegtarit. "Merri të gjitha e u a pashë hajrin ! Se në saje të Zotit e tândon s'ka për të m'u-djegë mâ sana".

"Të falem nderës", i a pret shtegtari, "unë s'kam nevojë për pare e as për kurrgjâ tjetër, se më ka thânë dijetari: me trí fato, që paske ti, kurrkush në botë s'i ka pasë, s'i ka, as s'ka për t'i pasë".

"Merri paret, more krahthatë", i thotë plaku, "po ç'e do fatin mâ të mirë ?".

"Oh, s'kam nevojë, s'kam nevojë", përgjegji shtegtari. E vêhet prap për rrugë.

"Ti paç veten në qafë !", i thotë plaku e s'e shikon mâ.

Së mbrâmi ndesh shtegtarí n'ujk. Kishte qenë bâ asht e lëkurë e po e lodhte urija fort.

"A kam farë shpresë ?", i thotë ujku. "Çka ka thânë dijetari për mue ?"

"Mirë, mirë !", i a pret shtegtari. "Ha të parin njeri që të ndeshish, ka thânë dijetari, e goja ka për të mbetë zhdrŷ për gjithëmonë".

Ujku mbledh gjithë fuqín që i kishte mbetë, i afrohet shtegtarit si tue dashë me i u-falë nderës, e kur i a pá gjasën, i këceu në fyt dhe e shkeu për së gjalli; kështu e shoi urín, që e kishte mundue për sa mot.

30. NGACMIMI I MUSHKAJAVET

Ndërkaqë vetmija ime erdhi e u-shtue. Dy të bijt e rojtësit, që së pari vîjshin nga nji herë për të ndejtë me mue, qenë shkrue në shkollë e, tue u rá, prandej, me ndejtë pak në shtëpí, nuk vîjshin mâ te unë. Nâna e motra, të cilat, kur ishin fëmijët, ndaleshin edhe shpesh për të bisedue me mue , tash nuk dukeshin mâ veç sa për të më prû kafen e mandej largoheshin. Për nânën nuk më vînte gjithaqë keq, pse nuk diftohesh zemërdhimbëshme, por e bija, sado që disi e keqe në fytyrë, kishte do të këqyruna të kândëshme e fjalë që për mue e kishin at vlerën e vet. Kur kjo m'a binte kafen e thonte: "E kam pjekë vetë", më dukesh punë e madhe. Kur thonte: "E ka pjekë nâna", më dukesh spirilâng.

Për arsye se më binte rrallë të takoheshem me njerëz, nisa të talleshem me do bubrreca që vîjshin në dritore teme; tue i ushqye mirë, ato shkuen e grishën nji urdí shoqesh, dhe dritorja u-mbush me to. I a vêjshem menden edhe nji marimange së bukur, që kishte ndê pëlhurën e vet në njânin múr t'odës. Këtê e ushqeva me miza e mushkaja, e u-miqsue aqë, sa më vînte edhe në shtrat e në dorë e merrte prej gishtavet të mij prén e vet.

Të kishin qenë këto të vetmet kandrra, që vîjshin me më pá! Ishim gjithënji në prendverë e mushkajat kishin nisë të shtoheshin, mund të thom, në nji mënyrë të tmershme. Dimni pat qenë i butë e, mbassi fryni do erë në Mars, erdhi të nxehtit. S'ka si diftohet me gojë se si u-ndez ajri i atij strofulli ku unë rrijshem. Vendue shi nga Jugu, hën nji pullaz plumbi, me dritore mbi pullaz të Sh'Markut, edhe ai prej plumbi, që vapën e vet m'a derdhte mbrendë krejt përmnershëm; mue më merresh fryma. Nuk më kishte rá kurr të provojshem nji vapë që mund të ndrydhte gjithaqë. Gjithë këtij mundimi i shtoheshin mushkajat aqë me shumicë, sa edhe pse luejshem për së gjalli, unë ishem mbulue prej tyne, ashtu shtroja, tryeza, karriga, shtrati, murot, tavani, gjithëçkafja ishte mbulue e mbrenda ode ishin me mija,

që shkojshin e vîjshin prej dritorje, me nji të zukatun të fundit të ferrit. Të therunat e mushkajavet shkaktojnë dhimba, e, kur njeriut mos t'i dahen që në mëngjes e deri në mbrâme, kur njeriut t'i bjerë me e vijue gjatë mërzín e kujdesit që të paksohet numri i tyne, pëson përnjimend shumë në shpírt e në trup.

Kur, tue vû ré nji shplakë të tillë, i a njofta rândimin e nuk mujta me nxjerrë që të më ndërrojshin burg, m'u-suell ndonji tundim që t'a mbytshem veten, e ndonji herë dreshta se po luejshem mendsh. Por falemi nderës Zotit, ishin trazime që nuk ngjatshin, e besimi më mbante gjithënji. Ai m'a mbushte menden se njeriu do të pësojë, e do të pësojë me fuqí; më bânte me ndie si njifarë kënaqësije ndër dhimba, gëzim se nuk po më nënshtronte gjâ, se ngadhnjejshem mbi gjithëçka.

Unë thojshem sa mâ e mundëshme po më bâhet jeta, aqë mâ pak ka për të më rá me u-tmerue, kur, i rí sikurse jam, do t'a dij veten të gjykuem me vdekje. Pa këto mendime paraprake ndoshta do të diftoheshem në vdekje burrë i ligësht. E mandej, a kam unë virtyte të tilla që të meritoj lumní ? E këto ku janë ?

Tue e shqyrtue veten me nji shtërngesë të drejtë, nuk gjêjshem ndër vjetë, ndër të cilat jetova, veç rrypina kohe disi të pëlqyeshme: gjithë koha tjetër ishte plot me epshe të marra, me idhujtarí, me virtyte krenare e të rrêjshme. Animirë përfundojshem unë, hiq keq, more i padêjë. Edhe për në të mbytshin njerzit e mushkajat me tërbim e padrejtësisht, njifi për vegla të drejtësís hyjnore, e rri pa zâ !.

31. MIKU

Në pikë të vapës sekretari i a behi më kál para kullës s'Uc Lleshit e vikati prej së poshtmi:

"Zotní Toger ! O Zotní Toger !"

Uc Leshi doli në krye të shkallës tue përgjegjë:

"Ç'â zâni ?"

Mandej si e njofti njerín, mori me u-ulë tue i bzâjtë mikut:

"Urdhëno !"

"Jo, jo, s'po rrij"; i a priti tjetri maje kalit, "por kemi marrë nji urdhën prej Shkodre e erdha të t'a kallxoj. Ka ikë mbrâmë nji gazetár prej andej, nji asi shkollarësh që shkruejnë kundër qeverís e duket se âsht nisë me kapërcye kufínin këndej nga ana jonë. Qeverija e kërkon këtë njeri. Duhet, pra, të vêsh roje gjithandej që mos t'a lâmë t'a kalojë kurrsesi".

Uc Lleshi u-mendue pak, e mandej tha:

"More, a e dini mirë që s'ka dalë përtej deri tash ?"

"E si ka pasë t'a kapi kufínin në nji natë ? Ai mbrâmë, thash, ka dalë prej Shkodre dhe ditën, pa e pasë kryet çeliku,

s'ka guxue sigurisht t'udhëtojë !"

"Atëherë veç në fluturoftë për ajr, se n'ectë për tokë, i gjallë kufinin këtej pari s'po t'a kapërcen. Po ti ndalu e pije 'i kafe".

"S'mundem, Zotní Toger; më pret krahinari. Do të dalim edhe na t'a ndjekim t'ikunin. Lamtumirë !".

"Udhambarë; e m'i thuej krahinarit që mos të bajë aspak kujdes përsa i përket punës sime këtu".

E me dorë diftoi rrethin e kufinit t'afërm.

. .
.

Sa u-nis sekretari i krahinës Uci i tha Mirashit, të nipit:

"Shko shpejt e m'i mblidh gjindarmët e m'i ço këtu sa mâ parë. Tue kalue nga prozhmi, lëshoi zâ Dodës edhe Nikollës e thueju t'a lânë punën e të ngasin te vetë. Hajt, shpejto !".

Djaloshi fluturoi e Uci i lypi së shoqes uniformën, që e veshte vetëm kur thirresh në ndonji shërbim si ky; përndryshe hante at gjymës rroge në shtëtí si oficer rezervë e këqyrte punët e veta. U-vesh, mbathi opangat, ngjeshi armët e zdrypi poshtë n'oborr me pritë njerzit.

Burrë i shkurtë, me shpatulla të gjâna e të fuqishme, kambët pak si të lakueme, Uc Lleshi, me gjithë që flokët s'i kishte fort të thinjun, diftonte së paku pesëdhetë vjetë të plota. Por vizat energjike të fytyrës së djegun prej diellit e sŷt si xixa diftojshin edhe se, për shpejtí e guxim, nuk i a lênte dalë nji të riu. Njeri me influencë n'at pjesë të Malcís ku banonte, kishte pasë prej qeverís grada e shpërblime për të përfshí forcën e madhe të tij, që përndryshe mund t'ishte e damshme, në maqinën e Shtetit. E nuk kishte qenë masë administrative e gabueme kjo për at kohë, pse qysh se Uci veshi uniformën, s'guxonte i aratisun t'u-endte n'ato ana edhe urdhënat e qeverís zbatohesnin mâ së miri. S'kishte nën komandë gjindarmë të rregullët, por njerëz besnikë, që i mblidhte në rasë të nevojës. Këta ishin gjindarmët e tij. Gjindë që shkojshin e vriteshin për tê, pa kurrfarë shpërblimi, veç për nderim që kishin e për nderëna të vogla që atij i takonte me u bâ në qytet e në mal. Edhe at ditë, porsa u vojt lajmi, i a mrrijtën fluturim n'oborr të kullës, t'armatosun mâ së forti.

Uci u a diftoi çashtjen gjithësesi e mbaroi tue thânë:

"E kemi do punë, burra. Do të na takojë ndoshta të rrijmë dý a trí netë pa fjetë. Duhet t'i hapim mirë sŷt e mos të lâmë as mizën të fluturojë".

Kurrkush mâ mirë se ai nuk i njifte shtigjet e ndryshme që të qesin në kufí, pse kishte pasë shpeshherë nevojë për to në rasa të kritikshme të mâparëshme. Nga dy e dy i drejtoi njerzit

ndër vende ku i lypte nevoja e mbassi u-nisën të gjithë, u tha të bijvet, Dodës e Nikollës:

"Ngjeshni armët e eni me mue ! Ti Mirash, rri në shtëpí !
E u-ul me dy djelmt teposhtë.

Ecën pa folë. Doda e Nikolla, i pari shkurtalaq si i ati e i dyti me trup vigani, nuk guxojshin të çelshin gojë pa qenë të pyetun. Uci e kishte zakon, udhës të mendonte shumë e të flitte pak. Të bijt e dijshin që çdo mendim i t'et ishte për nderë e lumní të familjes.

"Kishte për të qenë shumë mirë për t'a hetue e për t'a zânë këtë dreq shkollari. Kishem për t'a përcjellë unë vetë në Shkodër, për t'a dorëzue edhe me thânë qartas në qeverí se i ka ardhë koha që të më bâjnë kapiten. Në më daltë me e krye këtë shërbim si duhet, kam të drejtë t'a çel gojën... ".

Këto mendime e bânë Uc Lleshin në qejf. Punët i shkojshin gjithëmonë mbarë, prandej kur i ngulesh mendja në nji send, ishte gati i sigurtë se, me pak durim e mjeshtrí, do t'i dilte në krye. Ishte njeri me orë. Vetëm nji gjâ nuk i kishte ecë deri n'at ditë, e kjo për tê, ishte plagë e pambyllun që i a brente zemrën, ditë e natë. Vjetin para, shtëpija e Gjokë Vatës i kishte vrá të vllán, t'anë e Mirashit, e me gjithë t'orvatunit e të përpjekunit e tij e të mashkujvet të tjerë të shtëpís, ende s'kishte qenë i zoti t'i a merrte gjakun. Por s'ishte për t'u-çuditë: shtëpija e Gjokë Vatës, e anmikut të përherëshëm t'Ucit n'at krahinë, ishte e fortë, edhe ajo me rreth të madh, e gjindët e saj nuk mund të vriteshin lehtësisht.

Kishin ecë mâ se nji orë nëpër teposhte të malit, kur Uc Lleshi u-ndal e u tha të bijvet:

"Jú të dyve po ju vê në rojë këtu, te Shtegu i Barijvet. Jam i sigurtë se malcorët që e përcjellin at Shkodranin, do t'a këshillojnë që të dali nëpër këtë grykë. Asht si më njân'anë e mendojnë se e gjêjnë të lirëshme. Ju po patët si, kapnie, n'ardhtë këtu pari; përndryshe, gjallë mos e lêni të kalojë...".

E Uci u-këthye vetëm. I u-ngjit prap malit; në nji shêj vendi ndërroi rrugë e vojt të kontrollojë nji nga nji rojet e vûme nëpër shtigje, gjatë kuffinit.

Kur mrrîjti, lodhë e këputë, n'oborr të kullës së vet, po erresh.

Tue u-ngjitë nalt, vendoi të hante shpejt e shpejt, të pushonte pak, të merrte Mirashin me vete e të dilte në rojë gjithë natën. Po t'a hetojshin kund t'aratisunin dhe, tue e ndjekë mjeshtrisht, mund t'a futshin si në kurthë në ndonji shteg të zânun prej njerëzvet të tij. E aty t'a kapin me dorë.

Në çardak rrafi qërpikët i çuditun. Kishte pá dritë n'odën e miqvet e dý pushkë varë në krraba.

N'at ças doli grueja prej odës së zjarmit, e lajmueme nga zhurma e hapavet për ardhje të tij.

"Kush â n'odë të miqvet ?", e pyeti ai.

"Gjokë Vata... ".

"Kush ?", e përsëriti pyetjen me zâ të plasun.

"Gjokë Vata me nji Shkodranë".

Uci u-pré. Përqethje të forta i a mbuluen shtatin. Gjaksi i vllait në shtëpí të tij ? A ishte ândërr a zhgjândërr ?

Përmblodh krejt forcat e vullnetit e u-shkund. Vari pushkën e vet brîjë tjerave e u-mundue me u-këthiellë në fytyrë.

Hŷni. Miqt po rrijshin me Mirashin.

"Mbrâmja e mirë, burra, e mirë se ju ka prû Zoti".

Ata u-çuen më kambë. Uci u-muer ngrykë mâ parë me Gjokë Vatën, që ishte moshatár i tij, por mâ i gjatë e me musteqe që i shkojshin dredha dredha deri në veshë e mandej me Shkodranin. Ky dukesh shumë i rí, ishte pak si i thithun e i zbetë në fytyrë, veshë alafranga.

Ndejtën. Uci qiti kutín e duhanit e u bâni cingare. Pyeti gjindët e vet:

"A u keni prû kafe ?".

"Kemi pí, kemi pí", thotë Gjokë Vata.

"Bini edhe nga nji tjetër !", porositi Uci.

Për do kohë ngelën në heshtje.

Ucit i pikonte gjak plaga që e kishte të pambyllun në zemër. Gjaksin, që e kërkoi kot nji vjetë rresht nëpër vetmít e bjeshkëvet për t'i rá pushkë lules së ballit, qe, e kishte përpara. E zakoni e detyronte t'a pritte e të bisedonte me të si me mâ të shtrêjtin dashamirë, mbassi i kishte rá mik në shtëpí ! Por idhnimin e përmbrendëshëm mbas pak kohe e kapërceu kureshta. Po pse, vall, Gjoka e bâni at hap të vështirë ? Tue shikue Shkodranin, Ucit diçka i shkoi nëpër mend si vetima, por s'desh t'a përtypte gjatë at mendim që e pezmatonte për së tepërmi. Dau t'i shtrohesh së keqes që e kishte takue, pa stërhollime të kota mendje.

Mbassi,qysh në të hŷm, menjiherë kishte vû ré se miqt mbajshin gjithënji të ngjeshun rrypat e fyshekëvet dhe armët e brezit, si u-pí kafja e dytë, u-suell prej tyne e u tha:

"Lironiu, burra !".

Gjokë Vata hoq revolverin me dorëz argjandi edhe rrypin e i a dha Mirashit. Ashtu bâni edhe Shkodrani.

Në rakí, të dy malcorët anmiq, biseduen mbi gjithëfarë punësh, tue u ndejtë larg, me hollësín e zakonshme të tyne, çashtjevet që mund t'i a prishëshin qejfin njânit ase tjetrit. Atij që i shifte të ndejun kundruell shoqishoqit, tue pí duhan e tue zbrazë gota rakije, kurr nuk mund t'i shkonte mendja që të nesërmen, po t'u-ndeshëshin kund, ata dy burra do t'i bijshin pushkë hekuri pa mëshirë njâni tjetrit. Shkodrani dukesh në kujdes; s'çelte gojë veçse t'i u-përgjegjte urimevet që i u-bâjshin në pije. Uci e Gjoka kuvenduen mjaft, pa u-shikue gati kurr ndër sŷ.

Njatje vonë, mbassi kishin rrokullue nji numër të madh gotash, Gjokë Vata çoi të veten e i u-suell Shkodranit:

"Për të mirë, Zotní, po të falem edhe unë me nji gotë. Hi

s'ke pse rri në mendim tash që je në besë t'Uc Lleshit".

"Priç të mirë, Gjokë Vata !" i a priti ai si tue u-zgjue prej gjumit. "Po më kande t'a ndigjoj kuvendin tuej, se sa për mendime më kan lodhë vetëm deri sa mujta me mrrîjtë te dera jote e në këtë shtëpí".

Uc Lleshi kuptoi e uli kryet. S'kishte mâ pikë dyshimi; Shkodrani që i kishte prû Gjokë Vata në derë s'ishte tjetër veçse gazetari i aratisun, njeriu për të cilin ai kishte dyndë të gjithë njerzit e vet e zânë an' e kand shtigjet e kufînit. Mendime gjithëfarësh i a dogjën trût si flaka e rrufés.

"I mendshëm ky Gjoka, he shitoftu Zâna ! Mirë mjaft kishte mujtë t'a gjente mënyrën si t'a shpëtonte mikun Shkodranë edhe ndryshe. Por âsht i hollë ! E ka mendue se vêhesh në rrezik tue e ndjekë unë, jo vetëm si gjakës që e kam, por edhe si fajtuer përpara qeverís. E kishem marrë më qafë me gjâ e me shtëpí! Por i ka dalë punës para..."

Shqipnija ka zakone të çuditshme. Shtëpija e Uc Lleshit s'kishte njoftë kurr turp. Kushdo që e kishte mësŷ, kishte qenë i sigurtë se gëzonte mprojtje deri në shkatrrimin e plotë të saj. Nderi i shtëpís e zakonet e vendit rrijshin për Ucin përmbi çdo interesë, përmbi çdo urdhën qeverije e përmbi çdo ndiesí e arsye tjetër. Prandej fshâni e tha me vete: "E pat, kjo !" dhe tue u-sjellë prej Gjokës, përgjegji:

"Çka qoftë, lum Gjoka, e hajrit qoftë.... për këtë mik, që as emnin s'po i a dij..."

"Shefqet Kadija", i a priti vetë Shkodrani, tue i a këputë fjalën për gjymës.

"Qofsh shëndosh !... Ndiç, si qesh tue thânë, çka qoftë e hajrit qoftë, për këtë Zotní. Sa për mue, nuk do të kursehem me i a lá borxhin që na kanë lânë të parët për mikun. Mandej fundi, le të dali ku të dali !"

Mbas këtyne fjalëve u-shtrue sofra. Para se t'a kapte bukën në dorë, Gjokë Vata, mbassi kishte mrrîjtë t'a binte bisedën atje ku i duhesh, tha:

"Zoti t'a rritët oxhakun, Uc Lleshi !"

E tue e shikue për të parën herë drejt në sŷ, vijoi:

"Ky Zotní kurr mâ ngusht se sot nuk âsht gjetë në jetë të vet. Qeverija e kërkon, e po t'a zânë vaj halli i tij ! M'a ka mësŷ shtëpín e më ka ra në besë. Unë t'a kam prû që të m'a marrish në besë e të m'a qitish shëndosh andej kufînit, pse e dij mirë që, pa ndihmën tânde, kufinin, në këtë anën tonë, s'ka burrë që e kalon".

Uci më sa flitte Gjoka, e kishte vendue punën e vet. Përgjegji, tue e përpjekë edhe ai shikimin me atê të kundërshtarit.

"Unë për këtë Zotní, do të bâj çka të më vîjë për dore. Por nji herë po hamë e mandej do të mendojmë".

Hangrën.

Vonë mbas darke, i zoti i shtëpís u ngrit tue thânë:

"Burra, erdhi koha t'a bâjmë nji punë".

U-çuen të gjithë, ngjeshën armët, u-përfalën me grá e dolën. Gjokë Vata i a bâni te dera e oborrit:

"T'ardhëshim për të mirë, Uc Lleshi. Unë po çáj kah shtëpija. S'â nevoja të víj me jú. Zoti të rritët jetën për çka i bân këtij Zotnije".

Uci i a këtheu:

"Qofsh me jetë e e mira të gjetët. Por ti vetëm nuk po shkon. Mirash, përcille !"

U-përqafuen të gjithë. Gjokë Vata humbi në terr, i përcjellun prej të birit t'atij që kishte vrá nji vjetë para.

Nata ishte e freskët, plot me hyj e pa hânë. Agimi s'do t'ishte larg.

Shkodrani shkoi nëpër errsí, i udhëhequn prej Ucit që i ndërronte hapat nëpër rrugë tânë gurë me sigurí të çuditëshme. Mbas nji ore që po i bijshin teposhtes së malit, u-ndaluen ke nji shteg i ngushtë. Hŷnë në nji grykë, prej nga shifesh vetëm nji pjesë qielli i qindisun me ár të hyjvet. Diku, në nji vend, Uci lëshoi nji thirrje:

"Dodë ! Nikollë !"

Prej territ, nga fundi i grykës, erdhi përgjegja:

"Ç'â zâni ?"

"Unë jam: Uci; po ju, me kê jeni ?"

"Vetëm jemi".

Dy djelmt, si u-afruen, hapën sŷt tue pá Shkodranin, por nuk bânë zâ.

Ulën kryet e u-vûnë mbas t'et.

Kur dolën nga gryka, që ishte mjaft e gjatë, qielli po qartësohesh prej lindjes. Përpara tyne rridhte nji përrue, me vargje të gjata shelqesh nëpër brigje. Ndriçimet e para t'agimit nisën me u-dridhë mbi ujë që gurgullonte.

Uci tha:

"Tashti je i shpëtuem, lum Zotnija. Përtej përronit âsht toka e huej. Kam mendue se prej kësaj gryke do të dilshem kapiten e shumë drue që këtu mbrendë do të lâ ndoshta edhe togerllekun. Por ani, s'ka gajle: pa besë e pa miq s'ka çka na duhet as jeta në këto malet tona. Udhambarë !"

"Paç të mbarë e Zoti të ruejtë, Uc Lleshi", tha gazetari, "Këtë nderë s'kam për t'a harrue sa të jem".

U-përqafuen të gjithë, nji nga nji, me tê.

Ai çveshi këpucë e çarapë e e kapërceu përronin.

32. SHPELLA E POLIFEMIT

Tretë në detin e hapët ecte me shpejtsí anija e Uliksit, e nji dishír i madh për të dalë në tokë e shkrinte zemrën e Fatosit e të shokëvet të tij, pse tash sa kohë vuejshin për mungesë

ushqimi, e ishin të lodhun e të këputun gjymtyrësh prej udhëtimevet të gjata.

Por qe se në të zbardhun të nji agimi të këthiellët, u duket lundërtarëvet bregu i pyllzuem i nji ishulli me shkambij t'ashpër, por i bukur e me nji limâ të hapët e të sigurtë. Gjindeshin n'ishull të Katallâjvet, vigana me trup të bâshëm, e fort të përbindëshëm pse kishin nji sŷ në báll.

Lanë anín në nji vend të sigurtë të limânit. Uliksi zdrypën për të pá se çfarë njerzish banojshin n'at vend, njerëz t'egjër, apor mikpritës e bukëdhânës për shtegtarin e mjerë.

Dymëdhetë ndër shokë të vet mâ të mirë kishte zgjedhë Fatosi për t'a përcjellë, tue marrë me vete edhe nji rrëshiq me vênë të mirë për t'i a dhurue asaj tryeze që do t'i pritte si miq. Si ecën pak buzës s'ujit e hŷnë në pýll, u ra menjiherë në sŷ nji shpellë e madhe dhe e errët prej hijes së dafinavet. Gjindesh aty në vathë, nji tufë dhênsh, lânë nga bariu, i cili sigurisht jo fort larg prej atij vendi, kullotte grigjën e vet. Tek hŷnë Uliksi e shokët e tij në shpellë, mbetën krejt pa mend tue pá ênë plot me djathë, me gjalp e me qumësht e vathën mbushë me qingja e edha të dâm me rend, të mëdhajt, të mesmit e të vogjlit ndër këthina të posaçme. E në nji skâj shifeshin tue pluskue mbi hirrë ênët e stanit e kupat ku për ditë bariu milte dhênt e dhít e veta.

Shokët, tue i pá të gjitha ato të mira, i u-lutën fort Uliksit që të merrshin asi bylmeti e disa qingja e edha e të këtheheshin shpejt n'aní, por Fatosi nuk desh: donte të shifesh me barín e me i pasë dhuntít prej tij.

Lundërtarët shtegtarë, si ndezën zjarmin e bânë nji flí në nderim të Zojzit, hangrën asi bylmeti, pinë qumësht, e pritën aty në shpellë që t'u-këthente i zoti.

Ky mrrîjti nga muzgu i mbrâmes bashkë me grigjën e vet e me nji barrë drû të thata në krah; por mâ mirë kurr mos t'a kishin pritë, kaqë u shtini tmerin vetëm pamja e tij. Kur e lëshoi barrën e rândë për tokë, u ndigjue nji shungullimë aqë e madhe sa të gjithë të trembun, e me ta edhe Uliksi, u fshehën në fund të shpellës.

Shtini mandej mbrendë berret, la cjepët e desht n'oborr e ai vetë, si hŷni i mbrâmi, me nji shkrep të madh e të rândë, e mbylli grykën e shpellës.

NJI NATË E TMERSHME

Katallâni mandej qetësisht nisi t'i milte me kujdes dhênt e dhít, tue vû pastaj nën secilën qingjin a edhin për të pí gjí. Ngjizi gjymsën e qumshtit të cilin, kur u-bâ shtalpë, e qiti ndër shporta të vogla xunkthash për të kullue hirra, e gjymsën tjetër e shtîni ndër ênë që ishin aty pranë për t'a pí për darkë.

Kur te e vona vojti të ndezte zjarmin, atëherë, në dritë të flakës, i pá miqt që kishte në shpellë, e pa u-shqetsue aspak

u tha: "Gjindë t'ardhun prej së largu, kush jeni ju ? E prej çfarë brigjesh jeni nisë për të dalë në këto vende të largta? Mos jeni tregtarë ? A por si kusarë ëndeni nëpër dét për plaçkë ?" Kështu i pyeti Polifemi me nji zâ të trashë që qe mâ fort në gjasim të bumbullimës e që e ligështoi zemrën e madhe t'Uliksit e mâ fort zemrat e vogla të shokëvet të tij. E vetëm Uliksi, u-gjet t'i përgjegjesh e i tha:

"Na jemi Grekë që po kthehemi nga Troja, ku vojtëm mbas Agamemnon Atritit, vuejtëm shumë, rrnë ndër lufta dhe fituem emën të madh lumnije. Veç në të kthyem,Neptuni na i përplasi e na i theu anít për shkamb, aty ku toka jote sos e shtrihet në dét me nji thep të madh. Gjithëçka patëm i humbën e mezi mrrijta me u-kapë me këta shokë në këthough breg. Por Zojzit i qofshim falë për jetë, që na prû te ky banimi yt. Zojzit që ndigjon lutjet e shtegtarit të mjerë, larg votrës së vet". Kështu i u-përgjegj me fjalë të matuna Fatosi.

Katallani i egër nuk ndieu kurrfarë dhimbe, por zgjati të dy krahët e tmershëm, kapi përnjiherë dy shokë t'Uliksit, i ngriti përpjetë, e pastaj i përplasi për tokë, e gjak e trû u a derdhi përreth. E ata dy trupa të dërmuem i shkeu, i bâni copë copë me ato duer të fuqishme, e mandej si nji luâ i ûnshëm në mal, eshtnat e mishin e rropullít të gjitha i përpíni.

Qajshin, tue dënesë, Uliksi e shokët e tij nga shifshin me sý këthough kob të mjeruem, e Zojzit i luteshin që t'a ndeshkonte nji të tillë mizorí e t'i shpëtonte nga ky rrezik. Katallâni, si e pat ngopë mirë barkun me mish njeriu e pí mjaft qumësht, u-shtrî gjânë e gjatë në mes të berrevet e rá në pikë të gjumit.

Uliksi desh me e nxjerrë shpatën e vet të prefët për t'i a rrasë në krahnuer, por mendoi se nji vdekje e tmershme do t'i kishte gjetë edhe ata aty mbrendë, pse s'do të kishin qenë të zotët m'e luejtë vendi shkrepin e rândë që zênte grykën e shpellës.

Prandej, tue dënesë e tue qá, pritën që të dilte drita.

ORË TË TRISHTUEME

Tek zbardhi drita e qielli u-kuq, bariu la shtrojën e ngurtë, bâ me xunktha të grumbulluem në nji skâj, ndezi zjarmin, moli dhênt, e i vûni mandej secilës nën gjí qingjin e vogël, pa u-sjellë aspak nga miqt e shkretë, të cilët, të strukun në fund të shpellës, rrijshin të tmeruem tue mendue se do t'u vînte rradha edhe atyne për të qenë të përpîm prej atij mizori.

E njimend, porsa i kreu ato punë të përditëshme, zgjati prap krahët e kapi edhe dy shokë të tjerë t'Uliksit, e me mish njeriu u-ngî edhe at mëngjes. E si e ngopi mirë barkun, e nxuer grigjën prej shpellës e me të shpejtë i a vûni prap grykës, pa kurrfarë mundi, at shkrep të rândë.

Shokët e Uliksit qajshin mbrenda shpellës shokët që u kishin vdekë e të trishtuem drojshin se po ajo vdekje e tmershme

do t'i gjênte edhe ata. Por nuk trembesh Uliksi, i cili në mendo të vet, s'bluente tjetër veçse si mund t'u a merrte shpejt gjakun shokëvet e si mund të shpëtojshin. E nji mendim, mënjiherë i a ndriti menden.

Gjindesh në shpellë, lânë për to% që të thahesh, dhe ende i njomë, nji trung i madh ullíni, që përbindshi i egër e kishte shkulë që të bânte me të nji shtagë për t'u-mbështetë. Kaqë ishte i gjatë dhe i madh saqë në të pám mund të merresh për nji shtyllë anije, të nji anije së madhe tregtare që me siguri çán tallazet e murme të detit.

Këthough shkoi dhe e muer Uliksi, e preu tue e lânë të gjatë kund nja gjashtë kambë, e mandej u a dha shokëvet që t'a pastrojshin e t'a lëmojshin.

Mbassi u-pastrue mirë, atëherë i bâni majen në njânën anë, e shtini në zjarm që të përcëllohesh e t'a forconte flaka dhe e fshehi në pleh, që gjindesh i grumbulluem në nji skâj. Madej qiti short ndër shokë që do të ngriheshin me të për t'i a ngulë Katallânit në sŷ hûnin e kuqun porsa t'a kishte zânë gjumi. E për fat shorti rá ndër katër shokët mâ të mirë, që edhe ai dishronte.

Nga muzgu i mbrâmes u-këthye bariu prej fushës, e kësaj here krejt grigjën e shtini në shpellë si të kishte ndonji dyshim, a por pse kështu e kishte urdhënue Zojzi. E mandej u-ul që t'i milte dhênt e dhít e t'i mbarështronte si përherë. E si i kreu të gjitha punët, i muer prap Uliksit edhe dy shokë të tjerë e me mish të tyne u-ngí edhe at darkë.

Atëherë Uliksi i u-afrue Katallânit, e tue i dhânë nji kupë aso vêne që kishte prû me vete prej anije, i tha:

"Qe, o Katallâ; mbassi e ke ngopë barkun mirë me mish njeriu, pi tash këso vêne që të shofish se çfarë pije kishte n'udhëtim anija jonë".

E Katallâni muer kupën dhe e piu, e si i u-duk e mirë, kërkoi që t'i a mbushte edhe nji herë.

"M'ep prap", i tha, "këso vêne të mirë dhe më difto emnin tând që të t'a shpërblej me nji dhuratë këthough të gostitun".

E Uliksi i a mbushi kupën plot e përplot me vênë edhe nji herë, e prap edhe trí herë të tjera i dha të pinte e si e pá që fílloi me i rá në krye, atëherë me dredhí i u-përgjegj kështu:

"Emnin tem do me dijtë ? Mue më quejnë Kurrkush. Me këthough emën më thërrasin im'âmë dhe im át e të gjithë shokët e miqt. Te prindët, sigurisht, mbas dhuratës që më ke premtue, do të më këthejsh shëndosh".

E Katallâni mizuer, me egërsim i a priti:

"Si t'i há të gjithë shokët e tú përpara, tý, o Kurrkush, do të të há mâ të mbrâmin. Qe se ç'dhuratë ke për të pasë prej meje".

Kështu tha e rá në kokërr të shpinës, kalamendë prej vêne, dhe e zûni nji gjumë i rândë.

42

ULIKSI VERBON POLIFEMIN

Atëherë Uliksi nxuer me vrik nga plehu hûnin që kishte fshehë, e vûni prap në zjarm që të kuqesh dhe u foli shokëvet që t'u epte pak zemër. Si u-përcëllue e u-kuq mirë, e hoq prej prushit e me katër shokët e vet shkoi aty ku përbindshi gjindesh shtrî e në gjumë. Shokët i a ngulën hûnin e kuqun në gropë të sŷnit e Uliksi, tue rândue mbi të, i a sillte rrotull si nji turjelë që shpon ndonji dërrasë anije. Gjaku kullonte rrëkajë, vetulla, mlezat (kapakët e sŷnit) e minza (bebja e sŷnit) digjeshin e ndigjohesh në zgavër të sŷnit nji kërcëllim i tmershëm sikur ushton nji farkë atëherë kur farkëtari zhyt n'ujë të ftofët nji sqepár a nji spatë të kuqun prej zjarmit.

Të gjithë, të trembun, u-zmbrapën andej e këndej. Ai e hoq nga zgavra e sŷnit hûnin e lyem me gjak dhe e hodh larg e mandej thirri në ndihmë vllaznit katallâj që banojshin aty afër, ndër shpella t'atyne shkambîjve të rrafun prej ere. Katallâjt nganë të gjithë te shpella e Polifemit mbas zânit të tij të tmershëm.

"Ç'të ka ngjá, o Polifem ? Pse kështu na prish natën e kandshme e gjumin e âmbël ? Mos ka ardhë ndonji të t'a vjedhi grigjën ? A por me dredhí do që të të mbysi tŷ ?"

"Kurrkush", përgjegji Polifemi, prej fundit të shpellës.

"Mbassi s'âsht kurrkush", i a pritën Katallâjt, "atëherë e liga të vjen drejtë prej Zojzit e shpëtim nuk ke". E u-kthyen ndër shpella të veta. Uliksi, i cili të gjitha fjalët i kishte ndie, gëzohesh nga shifte se me nji fjalë të vetme e kishte ênë mâ së miri dredhín e vet.

SI SHPËTON ULIKSI PREJ KATALLANIT

Katallâni, tue fshâ, prej dhimbavet të forta, me hamende vojti te dera e shpellës, luejti vendit shkrepin prej grykës, e u-ul të rrinte mu në të hŷme me krahë të shtrîm, që të mund t'i kapte robët kur të dilshin bashkë me grigjë. Por Uliksi nuk e humbi veten, e zûni të mendonte se si t'a gjente mënyren për të dalë.

Gjindeshin në grigjë të Katallânit disa desh të mëdhaj, të mbajtun mirë e me lesh shumë. Uliksi zgjodhi mâ të mëdhajt e i lidhi tre nga tre me degë xunkthash që përdoronte përbindshi për shtrat. Dashi i mesëm mbante nën bark nji ndër shokë, e dy të tjerët për brîjë i ishin si mprojtje kundër Polifemit. Uliksi mori për vete dashin mâ të madh e mâ të bukur të grigjës, e u-fsheh nën bark të tij, tue u-kapë metë dyja duert.

Kur nisi t'agonte e qielli filloi të kuqesh, zûnë atëherë me dalë dhênt nga vatha për të shkue në kullosë, e Katallâni, me gjithë që ndiente dhimba të mëdhaja, të gjithë desht i preku nji nga nji në shpinë, e s'u-kujtue aspak se nën bark të tyne i ishin fshehë robët.

Uliksi, mbassiiu-largue pak shpellës, kështu zûni t'a shpotitte Katallânin:

"O Polifem i pashpírt ! Në qoftë se ndokush të pyet se si u-verbove, diftoi se Uliksi, banues i Itakës dhe i biri i Laertit t'a humbi dritën e diellit".

Katallâni, porsa i ndigjoi këto fjalë, u-tërbue e me të shpejtë hoq prej malit nji shkrep të madh dhe e hodh me turr n'at drejtim nga vînte zâni. Shkrepi kaloi brîjë anís, e rá në dét tue shungullue, e tue e çue përpjetë ujin.

Uliksi,i gëzuem për së tepërmi,vojti e u-bashkue me shokë.

At ditë ndejtën tue ngranë e tue pí, e pushuen at natë nëpër dét të hapët.

33. DURRSI

Durrsi qe nji skele deti fort e rrahun edhe para se Korinthasit t'a ngrehshin, sikur na kallxon historija, në vjetin 628 p.Kr., mbi kodrinat që e rrethojnë, kolonín e vet që e quejtën Epidamnus.

Ky qytet nisi të lulzonte së pari si limâ tregtije për të hŷm të gjânavet industrore të Grekëvet e për dalje të prodhimevet t'Ilirëvet.

Më vonë Republika e Romës, si filloi t'a shtrînte sundimin e vet në këtë anë të bregut tonë, ngrehi në Durrës nji kolonî të madhe, e këtë vend e quejti Dyrracchium. Por Durrsi nën Romakët nuk qe nji vend krejt i shtruem; qe nji qytet i lirë e pat tagër me pré pare të veta.

Prej bukurís së vendit e prej klimës së shëndoshët vijshin këtu për gjithë vjetë shumë pasanikë e familje bujare të Romës për të verue. Në Durrës banoi për do kohë edhe oratori i përmendun, Ciceroni, i cili këtë qytet e quen "admirabilis urbs" e duket se n'at kohë ka pasë nji populls! shumë të madhe dhe ka qenë i përparuem e vend argtimesh; pse shkruente se do t'ishte i shtërnguem me u-largue prej zhurmës së tepërt që i a lodhte menden.

Në limâ të hapët të Durrsit Pompeu mujti me i qëndrue furís së Cezarit e me i zmprapë ushtrít e rreta të tija.

Si skele deti me rândësí, afër brigjevet t'Italís, qe prandej edhe shteg i mirë për të kalue ndër vise të mbrendëshme të Ballkanit. Prej këndej niste motit udha e vjetër Egnatia "Via Egnatia" që ndërtuen Romakët në të dytin shekull p.Kr. për të çue ushtrít e veta nga Elbasani, Ohri e Manastiri deri në Selanik e prej Selanikut nëpër Rumelí deri në Bizanc.

Ky qytet u-rrenue në vjetin 341 mb.Kr. prej nji tërmeti të fortë, por u-përtrí prap me të shpejtë në madhní të përparëshme.

Mbas sundimit të Romës, Durrsi qe pushtue prej shumë popujve

tjerë. Me 1351 rá në dorë të mbretit të Napolit, të Karlit t'Anjou, e ndejti nën sundimin e kësaj shtëpije mbretnore deri me 1368. Mbasandej u-pushtue prej Republikës së Venedikut, e cila e mbajti deri në vjetin 1501, kur rá në dorë të Turqvet.

Në vjetin 1272 nji tërmet i tmershëm e rrenoi krejt e s'mujti me u-ngjallë mâ në pasuní e bukurí të moçme.

Hapsín e madhnín e këtij qyteti e dishmojnë rrenimet e disa mureve romake e bizantine që gjinden nga Veri-Prendimi nja 400 metra larg kështjellit të sotshëm, i cili, ndreqë prej Venedikasvet, shifet ende përreth.

Në këto kohët e vona Durrsi ka nisë prap të përtrihet e âsht bâ nji ndër skelet mâ të rrahuna të bregut tonë e qendër e gjallë tregtije, pse gjindet i lidhun me rruga të mira me të gjitha qytetet e mbrendëshme.

34. KORÇA

Mrrijta natën e s'pata fatin t'a kundroj qysh larg prej atyne maleve, kur fillon e duket tue ecë njeriu me automobil; kështu me të parin shikim, nuk mujt të m'a përlante sŷni gjithë at pamje të natyrës që e rrethon e e stolis.

Ata çka më tërhoq vrejtjen mâ tepër qe shija e pastërtís, që, porsi shôj dallues i Korçarit, pashë në veshë e në mbathë, nëpër rruga të qytetit e ndër banime edhe të vobektvet. E rrëfej të drejtën, kaqë më kënaqi kjo punë, sa m'u-bâ, si t'ishem kund përjashta n'Europë e jo në Shqipní. Zakoni që secila familje t'a fshijë udhën e madhe gjânë e gjatë sa merr shtëpija, më rá në sŷ, m'u bâ si të dojshin t'i bâjshin komkurrencë njâna tjetrës për të mbajtë pastërtín, për stolí odash, për vendosje të pëlqyeshme orendísh, për nji frymë, jo gjithaqë të madhnueshme, por simetrike e të përkueshme.

Qyteti i Korçës, tue bâ pak përjashtime, ka në vete nji njisí: shtëpít e stili i tyne, rrugat e shestimi i tyne, disi bâjnë nji njisí, çfaqen me nji karakteristikë njimend mesatare, por të pëlqyeshme.

Në Korçë, në çdo pikëpamje ndihet frymë qytetnimi. Këtë punë Korçari, kryesisht duhet t'i a dijë të dalunit përjashta anë e kand në botë, e pasunivet, që deri tash para do vjetëve, prej gjithëkah çonte e derdhte në familjen e në qytetin e vet.

Përveç këtyne shkaqeve, që i apin lavdí qytetit të Korçës, m'u-duk se edhe natyra vetë, ashtu n'at mënyrë e stolisun e e vendosun, ka të bâjë edhe shumë në shpirtin e në karakteristikën e atij qyteti.

Korçari nuk e ndien rreptësín e bumbullimavet, nuk e përgjon rrymën e përrojvet e të shenavet; atij nuk i a vrasin

sŷnin as rrëmore, as humbnere, as thellina; anë e m'anë n'at fushë të rafshët e të lëmuet, sŷni nuk ndesh ndër ferra as në kaçuba; as kamba ndër gurë e ndër balta; rreth e për qark natyra e stolisun e e vendosun si nji nuse, veshë e ngrehë për të ndejtë ashtu në nusí të vet përherë e pandërrueshme.

Sa do t'u-donte për t'i përshkrue rrethet e Korçës ! Ato katunde të bukura, të vendosuna andej e këndej fushës, me ato shtëpí të grumbullueme, si qyteza të vogla, stolija mâ e bukur e rrethit të Korçës, të bâjnë përshtypjen e nji gjiri të kandëshëm nga pamja që lidhen e përpiqen me qytet, si të bâjshin nji hyllnajë me tê. Mandej gjithë ai blerim në gjithë at naltësí ! Ajo temperaturë e paqët ! Ato rruga të gjâna e të drejta, nëpër të cilat qyteti përpiqet larg e larg me banime, tue dhânë jetë e gjallëní ! Nji natyrë, njimend jo gjithaqë e fuqishme, por e ndejshme, e qetë.

Gati të njâjtën përshtypje më bâni mbrendë qyteti me ndërtesa. Jo shtëpí të mëdhaja, as të bukura fort; ashtu kishat, ashtu fabrikat, ashtu edhe ndërtesat tjera.

Mesatare të thuesh çdo gjâ, por me vend, me rend e përpjesëtim, me njifarë shije e simetrije.

35. LIQENI I OHRIT

Dikur, desh Zoti, dhe u-kapëm në lak të Qafës së Thanës, pak gjâ pa prendue diellí. Ç'pamje atëherë i u-shtrue sŷvet tonë përpara ! Liqêni i Ohrit, që në të gjithë madhnín plumbçe të veten përfshíhet prej së nalti me nji të këqyrun sŷni; malet përtej, të prarueme prej rrezevet të mbrâme të diellit: Ohri në breg të Liqênit, n'anën e majtë tonën; Shën Naumi djathtas, e mandej në të dyja anët fusha, rudina, kodra, suka e në fund, larg, në nji prospektivë të këthiellët, horizonti i hapët për nji gjymës drite, të thuesh; kjo pamje më parashtrohesh prej atij laku të Qafës së Thanës sigurisht si njâna ndër mâ të bukurat e Shqipnís. Prej Elbasanit e në Qafë të Thanës e harrova të gjithë mërzín e rrugës para asaj mrekullije së papershkrueshme, asaj bukurije natyrore: saqë as s'e vuna ré rrugën që kishte bâ automobili prej majës së Qafës e deri mbi Lin - nji fshat mu në buzë të Liqênit e njeshë rrânzës së nji gjuhe toke, êndë, si në të lakuem, thellë mbrenda ujit. N'at fshat zêhesh peshku aqë i përmendun i Liqênit t'Ohrit - sidomos nji lloj troftash së vogla e me pikla të kuqe, të quejtun "koran". E kështu tue shkue gati gjithëkund buzës së Liqênit e tue u-përshkue nëpër do fshate tjera, automobili u-ndal në Pogradec: vend bukurí për të verue, pse kishte edhe do ndërtesa mjaft të mira.

36. GJIU I VLONËS

Gjiu i Vlonës âsht shumë i bukur prej natyrës e mjaft i hapët. Kur shtegtari i afrohet Vlonës me avullore, shef përpara ishullin e vogël e të thatë të Sazanit, nji shkamb në hŷmje të grykës, i naltë 331 metra, i gjatë mâ tepër se dy milë e gjymës e me nji sipërfaqe 950 hektarësh. Nga ana e djathtë e këtij ishulli, pesë kilometra larg, gjindet Kepi i Glosës a Linguetta, ku fillon Gjuha e Dukatit a si e quejtën Turqit Qadishulli i Karaburunit, që shtrîhet, në gjasim të nji hunde, rreth gjiut nga Jugu me nji varg malesh së thata e të pabanueshme. Nga ana e majtë, në nji largësí shtatë kilometrash âsht Kepi i Treportit me bregun e Artës. Prej Kepit të Treportit e deri te skelja e Vlonës bregu âsht të thuesh krejt ranishtë, plot me këneta e vende-vende me togje të vogla rânë e me xunktha. Këndej pari janë kryporet e afër Kepit gjindet katundi i bukur i Artës me nji moçal të madh plot peshk, n'anë të Veriut.

Prej limânit nuk shifet qyteti i Vlonës që gjindet mâ mbrendë,kund nja dy kilometra larg, në rrânzë të disa kodrave, por duket mirë skelja me pak ndërtesa.

Përbáll, shtegtarit i bijnë menjiherë në sŷ nji rresht kodrash, shpatet e të cilave blerojnë prej ullíjvet të mbjellun qysh në kohë të sundimit të Venedikut.

Në maje të nji kodre mê të naltë çon kryet nji kështjell i moçëm, e pak mâ poshtë shifen shtëpít e bardha të qytetit historik të Kaninës, ku lindi e u-rrit Donika, e shoqja e Skandërbeut. Mâ përtej janë naltësít e Ujit të Ftoftë, Mali i Shashicës, në zâ për kullosë, e të tjera kodra të blerta mbi të cilat duken fshatet: Rradhima, e përmendun për mjaltë, e Tragjasi. Gju mbaron në fushë të Dukatit, nji fushë e hapët dhe e frytshme, por pak e punueme, që shtrîhet nën Qafën e Shën Gjergjit. Këtu ngrihesh, ndër kohë të herëshme, qyteti i Orikut e Rikua, gërmadhat e të cilit shifen ende sot aty-këtu.

Në këthough skaj të gjiut gjindet Pasha Limâni, i cili ka nji sipërfaqe shtatë a tetë kilometrash katrore e âsht strehë e sigurtë për aní e avullore, sepse e mprojnë malet e nalta të Çikës nga erënat e Jugut. Motit, qe nji skele tregtije me rândësí e quhesh Porto Raguseo a Porto Reale. Gjiu i Vlonës âsht mâ tepër se dhetë milë i gjatë, âsht i gjânë pesë milë e uji në shumë vende mrrîn deri në 50 metra thellë.

Limâni i Vlonës ka qenë fort i rrahun ndër kohët e herëshme. Rândësín e tij e kuptuen Romakët, Bizantinët, Normanët, Raguzasit e Venedikasit, të cilët për t'a pasë në dorë, për nevojët e veta ushtarake e tregtare, bânë lufta të padame. Vlona qe shtegu mâ i afërm i ushtrivet të Romës për të kalue në Maqedoní, në Thesalí, e për t'u shtŷ deri në Bizanc. Në limânin e Orikut, Pál Emili ngarkoi ushtrín e vet për n'Italí në vjetin 49 p.Kr., e përmbrenda këtij gjiu u-shqymën aníthe luftarake të Jul Cezarit prej Ksistit, të birit të Pompeut,

në kohë të luftës civile. Republika e Venedikut e mbajti Vlonën nën sundim të vet deri me 1690 e limânin e forcoi me kështjell. Sot kanë mbetë si kujtim t'asaj kohe vetëm ledhet e vjetra të kështjellit të Kaninës e afër skeles së Vlonës kanë qenë deri tashti vonë muret e kështjellit të vjetër.

37. APOLONIJA

I rrethuem prej nji muri të gjânë e me pyrgje, ngrihesh krenueshëm ky qytet i madh me shtëpí të panumërta, me kështjellin e vet të madhnueshëm, me faltore hartistike, me theatrin e vet të përmendun e me pallatet e bukura të qytetasvet. Rreth theatrit naltoheshin ndërtesa të mëdhaja; nji shtyllë e nji faltore janë ruejtë edhe në ditë të sotshme; prej kësaj shtylle ka marrë emnin katundi Shtyllas në Jugun e Pojanit. Nji faltore e dytë ishte në Jug-Lindje të Pojanit, afër kasollevet të mjerueme të katundit Kryegjata. Afër kronit, jashta murevet të qytetit, ishte nji gjimnaz, e nji vend gjimnastike, i rrethuem prej shtëpish për stërvitjen trupore të djelmoshavet të qytetit. Mos t'ishin përmendoret e gurta, që u-gjetën dhe gjinden në Pojan, nuk kishte për t'u-besue se nji herë në këtë fushë vetmitare e të mbulueme me këneta, ka qenë nji jetesë aqë e kandëshme, nji përparim aqë i madh e nji kulturë aqë e naltë.

I madh ishte n'at kohë kujdesi për të vdekun: çdo vorr kishte përmendoren e vet, madhsija dhe cilsija e të cilit mvaresh nga gjendja pasunore e çdo njeriu; kështu b.f. shifen sot në Pojan gurë të vogjël vorresh pranë përmendoresh të madhnueshme në trajtë tempujsh e shêjtnoresh. Mbi këto përkujtore vaji, të parët e Shqiptarëvet përamshojshin të dashunit e vet me spikama ase me trupore. Për shembull mbi nji spikamë, e cila paraqet derën e nji shtëpije së pasun shifet i gdhênun nji djalë i rí, tue u-dá nga nâna e baba të veshun në zí e me lotë ndër faqe. Nji tjetër përmendore paraqet nji burrë e nji grue: afër burrit gjindet e gdhênun nji vegël muzikore, e cila na dishmon se muzika ishte e përhapun n'anën prendimore të gadishullit të Ballkanit.

Punëtorët, këpucëtarët, zdrukthtarët, i kishin të gdhênuna mbi gurët e vorrevet të veta veglat e punës; grát i kishin veglat e stolisjes. Në nji gúr vorri gjindet i pikzuem pranë nji porte nji burrë, i cili i shtrîn dorën grues së vet. Në krye të portës, majtas e djathtas, janë pikzuem veglat e shkrimit të burrit.

Nji veçansí ndër këto përmendore t'Apolonís janë pllakat e pingulta, të cilat n'anën e përparme janë të mbulueme me stolisje të bukura e të punueme me nji mjeshtrí të posaçme si b.f. me floçka, me shtâzë përrallash (për shembull gjysma shqipe e

gjymsa luâ), me kunora, me drandofille, etj. Këto farë stolisjesh deri sot nuk janë gjetë n'asnji qytet tjetër të botës.

Nji grup tjetër përmendoresh të Shqipnís së moçme sajojnë ato përmendore, që në qytetin Apoloní paraqitshin hyjnít e mythologjís së vjetër; nji grup tjetër paraqet argtimet popullore të banorëvet, si për shëmbull vegla theatri e mâ vonë ranishtën me shpatatarët e me luftimet e tyne kundër shtâzëvet. Por nga shumica e këtyne përmendoreve argtimesh, nuk përfundon se banorët e Apolonís merreshin vetëm me gjâna landore. Apolonija qe edhe shpirtnisht e përparueme: aty gjindesh në kohën mbas Krishtit nji vend i përmendun studimesh, nji universitet, i cili ndiqesh prej djelmoshavet të Romës. Këtu në kët"magna urbs et gravis" (qytet i madh e me rândësí), Jul Cezari çoi për të bâ studimet, djalin e nipit të vet, perandorin e Romës, Oktavjan Augustin, i cili mbas gjashtë muejsh, kur u-mbyt Cezari, u-nis prej këndej për në Romë.

38. LIQENI I PRESPËS

Porsa të çfaqet pamja e liqênit të Prespës, si me magjí të bân për vete bukurija e natyrës së tij: bregore të vogla, lugina të gjelbrueme, vargje malesh maje maje edhe me rrëpina të frikëshme, të shef sŷni i habitun. Katundi Pustec zbardhon në buzë t'ujnavet, kurse gadishulli i bukur i gj[illegible]të tij sikur të fton për të kallxue vjetërsín e vet të shumë vlefshme, kishën mijë vjeçare t'apostujvet Pjetër e Pál me gjithë afreskët shumë artistikë. Shpella, që struk kishëzën, âsht shumë madhështore edhe nën tmerin, që të shkakton të duket sikur të mbulon së nalti nji qiell i pafund prej shkambi.

Udhëtojmë gjatë rrugës Korçë-Manastír: për nji copë herë na zhduket pamja e liqênit e na rrëmben thellësija e madhe e luginës së Gllomboçit. Ecim për brîjë vneshtavet e qe përsërí jemi në buzë të liqênit, te katundi Gllomboç. Asht ende mëngjes e dielli porsa ka dalë në horizont. Ndërkaqë përzihemi me peshkatarët që bâjnë me aqë shpírt treg për peshkun e zânun natën; kuajt janë gati; vetëm presin çmimin e prém të peshkut për t'a çue ngarkesën në Korçë.

Nuk na durohet: hŷjmë në lundër për nji shetitje në liqê. Barka lëviz qetsisht në thellësít e ujnavet, kurse përpara nesh horizonti zmadhohet e na derdh në sŷ madhështín e liqênit: sa e bukur që duket ranishta ! Fëmijët lakuriq zhyten n'ujë e shtrîhen në ranishtë. Qe edhe Zaveri i frikëshëm: duket nji gojë vigani i pangopun edhe duket sikur do të na përpîjë prej aqë larg. Me anën e kësaj goje liqêni i Prespës nën Malin e Thatë përcjell ujnat e vet për në liqênin e Ohrit tue sajue burimet me ujë të ftofët të Shën Naumit. Në mes të liqênit

shofim si aní përrallore gadishullin e madh të Shën Merenës, që ruen në gjiun e vet dymëdhetë kisha të vjetra, pemë të shumë llojshme edhe lendina të gjelbrueme. Përanësh, gjít e shumët të liqênit, si gjuhë e si gojë, futen në thellësit e tokës, kurse nga vargjet e Malit të Thatë, të Galiçicës e t'Oros zgjatet mbrenda ujnavet si bisht i mufatun dhelpne, gadishulli i Bezmishtit, si tavë e përmbysun gadishulli i Gllomboçit edhe si prefse thike ajo e Nivicës. Fusha e Resnës me qytetin e vet edhe katundet e faqes së Peristerit varg e varg të kapuna dorë për dorë na përshëndesin me máll mijë vjeçár. Mbrapa vargut t'Oros na fshehet liqêni i vogël me ishullin Hail, kryeqytet i njihershëm i mbretit Samuel. Përmbi të gjitha këto, sýni na tret nëpër shkambíj të mëdhaj, nëpër gremina të frikëshme dhe shpesh e shpesh nëpër buzët e liqênit vrejmë në trajtë harku shtresa gurore fare të bardha si gjerdana xhevahiri. U afrohemi brigjevet edhe nëpër shkambíjt e tyne gjêjmë gomna të thella. Mâ tepër çudí: nëpër këto gomna të frikëshme, ku nuk mund të shkel kamba e njeriut pa rrezik të jetës, shofim të ngrehuna me mjeshtrí të çuditshme, kush e di qysh kur e se si, kishëza. Për brîjë këtyne kishëzave gjinden gomna tjera, që janë përdorue dikur si vend banimi murgarësh.

Ndërsa sýni na i adhuron këto vjetërsí e këto afreskë artistikë shêjtnorësh, mendja pa dashë shfletëson të kaluemen historike të Prespës: në të dhettin e në të njimëdhettin shekull mbreti Samuel, i vjehrri i Gjon Vladimirit, këtu e rriti kunorën e ngadhënjimevet të veta e po këtu u-shue hylli i tij. Sot na vetëm mbi gjurmat e historís po shkelim: fleta vetvetiu mbyllet e bashkë me të treten përgjithënji ngadhënjime e humbje luftash, pallate madhështore, vlera artistike shumë të çmueshme me grumbujt e pa masë të murgarëvet e të fetarëvet të tjerë. Tashti vendi na paraqitet me mbeturinat e kishavet, me misticizmin fetár të shekujvet edhe me romanticizmin e pashoq të natyrës. E këthejmë drejtimin e lundrës për në tokë, por kurdoherë të përcjellun nga ledhatimi i pllumbavet, që na çfaqen pa pandehë fluturimthi prej çerdhevet dhe nga krenija e pâcavet të bardhë, zotnuesit e ujnavet.

39. GOJDHANË MBI TOMORRIN

Ishte nji herë nji Zânë shumë e bukur e cila nji ditë na u-takue me dy vllazën vigana, Tomorrin dhe Shpiragun. Sikurse ndodh shumë herë ndër gojdhâna dhe shpesh në të vërtetën, dy vllaznit ranë në dashuní të fortë në tê; kjo dashuní i trazoi deri në fund zemrat e tyne, tue shkaktue nji luftim t'egër vllá-vrasës. Tomorri tue pasë nji shpatë të shkëlqyeshme, i rá vllait të vet në brîjë, dhe ky i fundit, tue qenë i armatosun

me nji topuz shumë të rândë, i u-turr, tue i rá me furí. Zoti atëherë, i zemruem prej kësaj pamje dhe grindje së përgjakëshme, i këthen fajtorët në gúr, tue i dënue me mbajtë mdër shekuj gjurmat e dukëshme të këtij luftimi të tmershëm. Kështu, vllai i madh Tomorri, i difton diellit brîjët e veta të coptueme me plasa të pjerruna, dhe vllai i vogël Shpiraku, tregon hapsít e zeza të gropavet të veta. Mbassi shkaktarja e kësaj grindje së rreptë, Zâna e bukur tërhjekse, nuk duhesh t'i shpëtonte mënís së Zotit, ky e këtheu edhe këtê në nji kodrinë gurore, mbi të cilën nji ditë u-vûnë gurë mbi gurë dhe u-ndërtue nji kështjell i madh: kështjell që sot sundon mbi qytetin e vogël të Beratit.

Kjo âsht shkurtimisht gojdhâna që tregojnë me nji frikë të fshehët pleqt e vendit, tue i diftue dý majet që ngrihen me madhështí mbi luginën. Mandej tue e luejtë gishtin në drejtim të lumit Osum që e dán qysh me rrjedhën e vet t'argjandtë qytetin e vogël, pleqt e vendit vijojnë tue tregue se lumi që rrjedh qetsisht në luginën ndërmjet dý brigjevet të pyllzueme, âsht i sajuem prej lotëvet, që Zâna e bukur âsht e dënueme të derdhi përgjithëmonë, si ndeshkim të fajit të vet.

Fantazija e flakët popullore e ka teprue tue krijue nji gojdhânë epshore dhe dramatike. Por âsht e vërtetë se kjo pamje ka nji fushë aqë të gjânë sa të lê të çuditun dhe të mallngjyem. Veçanërisht Tomorri që naltësohet me majet e mbulueme me borë, ndërmjet nji blerimi lisash dhe pishash, paraqitet i vrânët dhe kërcnues. Asht mali mâ i naltë i Shqipnís së Jugut, dhe sajon njifarë altari të shêjtë fetár dhe kombtár pa dallim besimesh dhe fisesh. Mbi majen e tij naltësohet ndërtesa e thíjtë e nji teqje, e pasun dhe kjo prej nji rradhe gojdhânash luftarake, dhe këtu mblidhen me 15 Gusht shtegtarë të krishtenë dhe muhamedanë, të vllaznuem prej nji fryme së vetme besimi dhe vllaznije kombtare. Mund të shtohet që Tomorri ka qenë ndër shekuj e âsht edhe sot simboli i bashkimit ethnik i rracës shqiptare; nji emblemë përfaqsuese dhe e pathyeshme, rreth së cilës populli shqiptár, trim dhe luftarak, ka kërkue pa dobí në të kaluemen për të mrrîjtë at bashkim kombtár, që fatet e kundërta dhe pangopësija e politikanëvet pa ndërgjegje, kishin pengue deri dje. Betimi për Tomorrin âsht për Shqiptarín nji besë e pathyeshme, e lidhun në mprojtjen e Perendís. Tomorri âsht nji besim, nji zakon i shêjtë, që vllaznon njerzit përtej kundërshtimevet fetarę e fisesh.

Përbáll ngrihet Berati, nji ndër kryevendet e Shqipnís, që tërhjek mâ tepër fantazín e turistit. Berati me shtëpít e tija të vogla dhe të bardha e me dritore të shumta përhapet mbi shtatë kodrina dhe në gryka t'errta të greminavet të pjerruna. Berati njofti çase lavdije ushtarake dhe artistike; njoftimet mâ të sigurta shquhen në mesjetën e vonëshme kur Skandërbeu dhe Venedikasit u kundërshtuen Turqvet, të cilët e pushtuen në vjetin 1440.

Bizanti dhe Republika Venedikase kanë lânë gjurmat e veta, të cilat edhe sot qëndrojnë në pikturat, si edhe elementat

arkitektonik të disa përmendoreve të tyne, dhe ndërtuen e meremetuen fortesën e madhe që sundon mbi qytetin prej nji naltësije gurore. Qytetëthi i kështjellit, i rrethuem me ledhe të trasha, ndonse ka qenë i shkatrruem prej egërsís së shekujvet, u ep strehë 1500 frymëvet, si edhe disa kishave me nji vlerë të rândësishme artistike. Nji lagje e tânë, plot gjallëní dhe ngjyra të ndryshme, mbështetet ke muret qindvjetore që na kujton sulmin e madh t'armatavet turke, kurse në pjesën tjetër të ré, mbi brigjet e Osumit, qëndron struktura e hollë dhe e hijshme e nji ure shtatë harqesh që thohet se âsht ndërtim venedikas. Edhe këtu fantazija e popullit ka dashë t'a zbukurojë gojdhânën e tij t'errët: në nji gropë të rrethueme me hekura në mes t'urës thohet se âsht vorrue nji vajzë robneshë virgjin, që e lanë të vdiste nga urija për të paqtue zemrimet e Mumvet (zotavet të rrêjshëm) që nuk do t'i lejojshin ndryshe njerzit për të shkelë ujnat e lumit të shêjtë me kambët që mbajnë harqet e urës. Edhe sot gjindet ndokush që ndër netë stuhije thotë se ndigjon gjâmët e flís, e cila ndër shekuj rënkon vuejtjet e veta.

40. BERATI

Prej mbramje mrrîjtëm në Kosar ku edhe bûjtëm. Këtë vend e sajojnë disa kasolla të mbulueme me kashtë, nji shtëpí e pasun, e ndërtueme mirë dhe nji shkollë e ndërtueme në maje të nji kodre, e cila, e hangun prej Devollit, lëshohet në njânën anë thik teposhtë nga lumi. Né na lanë t'a kalojshim natën n'at shkollë. Drita, sado e marrtë e mbrâmes, na lênte të dallojshim prej dritorevet shumë bukurí natyre përreth asaj kodre: N'anë të Lindjes kodrat n'anën e andejshme të lumit, që dukeshin si kambët e nji shkalle që ngjitet madhnisht e të çon fíll nga Tomorri i madhnueshëm, aqë në zâ sidomos në kohë t'Ilirëvet, që me majen e vet, Tomorricën, kapet në nji naltësí 2400 metrash. Qielli i praruem andej nga Prendimi, e kodrinat e ulta të qesin ndër mend detin e afërm, e për klimë t'âmbël, të flet qetsija e natës e qiparisat e shpeshët që rriten ndër ato ana. Nga Jugu shtrîhet lugu i hapët i Osumit, rrethue prej malevet të Veriut t'Epirit, majet e të cilave shifen të mbulueme me borë. Nëpër blerime të nji lugine, kund nja njizet kilometra larg nesh, sŷni, tue e përshkue errësinën e natës dallon nji shêj të bardhë, nji kunorë të ndritshme, nji vegim nate në bujtinë tonë.

Të nesërmen, që qe nji ditë shumë e bukur, nji ditë e kandëshme prendvere, kaluem me kuaj në nji vá ujin e Devollit e

e mujtëm kështu të shtŷheshim nga Berati, ku mrrîjtëm njaty prej mesdite. Rruga lakon majtas përreth njasaj naltësije, që me mure të madhënueshme të veta përshëndet mâ së pari çdo shtegtár që të mrrîjë në këtë qytet.

Brîjë kështjellit shtrîhet pjesa e moçme e qytetit, me oborre të rrethueme me múr e me minare të shpeshta...

Lumi Osum e dán Beratin e vjetër që âsht n'anë të djathtë, prej Gorice, që âsht pjesa e ré. Ndër të dyja anët vêmë ré kodra, që ulen thik teposhtë deri në breg të lumit, veshë me shtëpí, fort afër njâna me tjetrën, të tâna të bardha, për sŷ,fort të pëlqyeshme, me dritore të panjehuna, që duken porsi sŷ që kënaqen me gjithë at bukurí natyre; ndërmjet shtëpivet tuba landësh gjithëfarësh, në mes të cilave dallojmë disa kisha orthodokse e mâ rrallë minare xhamísh.

Mbi shtëpí që naltohen fíll njâna mbas tjetrës n'anë të djathtë të bregut zotnon me nji madhëní të pashoqe kështjelli i moçëm, që me mure të veta rrethon pjesën mâ të vjetër të qytetit. Kështjelli qe ndërtue në fillim të l3tit qindvjet, kohën e dhespotit t'Epirit, Mikel Komnenit, pse edhe gërmat e para t'emnit të tij gjinden t'amshueme ndër mure të tija. Kështjelli qe ndërtue për rojë të vendit e për t'u bâ báll ushtrivet anmike që kurdoherë mund të lëshoheshin për t'i pushtue ato vende aqë të bukura e të pasuna. Por kjo ndërtesë nuk u-krye atëherë rishtas, por u-ngreh tue u-bâ përmirësime në kështjell që gjindesh aty përparandej, pse historija e kështjellit kapet qysh prej kësaj kohe deri në mâ se nji mijë e pesë qind vjetë para.

Qyteti i forcuem Antipatrea mbi Apsus (Osum) t'epërm, që përmendet prej Polybit në historí të së dytës luftë punike, nuk mund të jetë tjetër veç Berati i sotshëm, e kjo punë mund të vërtetohet edhe mâ fort tue lexue diftimet karakteristike që gjinden në Livius mbi qytetin Antipatrea. Të shumta qenë sulmet anmike, të cilave i u-desh këtij kështjelli t'u bânte báll, sidomos në kohë të mesme. Ky kështjell i bâni báll lumnisht njaty nga gjymsa e të l3tit shekull, për njimëdhetë vjetë rresht, kryetarit ushtarak Sullë, i cili qe çue prej Karlit. t'Anjou. Kur nji qind vjetë mâ vonë u-afruen ushtrít e hânës së kuqe, i u-duel këtyne t'a pushtojshin "Kështjellin e bardhë" vetëm mbas sa e sa vjetësh luftimesh. Në këtë kohë qe ndërtue edhe pjesa e fundshme e qytetit, n'anë të djathtë të lumit.

Lambertz-i, nji filolog, e që âsht marrë me çashtje shqiptare difton mbi ndërtesë të Kështjellit të rí në kohën e Mikel Komnenit, nji përrallë fort të bukur: fuqí të panjoftuna të natyrës e kundërshtojshin fort në ndërtesë të murevet. Muret e tremet e ndërtueme ditën, shkatrroheshin natën. Pra mbas kështillit të nji punëtori, u-vendos të merresh nji grue që të kishte nji fëmijë për gjiu për t'a ndrŷ mbrendë. Kështu edhe qe bâ. Grueja, e cila së pari at punë e muer porsi nji lojë, që dojshin të bâjshin punëtorët, muer vesht mandej se ata e kishin

përnjimend e se lypesh vdekja e saj për shpëtim të qytetit. Me lotë për faqe u lypën atëherë nji nderë më të mbrâmen, që t'i lêhesh çelë në múr nji dritore e vogël, nëpër të cilën mund t'a shujtonte fëmijën e vet. Dishiri i qe çue në vend asaj grueje e kështu mujti kjo t'a mbante fëmijën e vet që - u-rrit e u-bâ djalë i fortë. Edhe sot, kështu thotë përralla, muret pikojnë "qumësht" - që nuk âsht së mbrâmi tjetër veç njato pikla uji që lëshon lagështina e murevet e të cilat nga përshkohen nëpër gëlqere , dalin të bardhêmta ! E kur ndonji grue prej Beratit nuk ka gjí me se t'a ushqejë fëmijën e vet, merr nji copë bukë, lê të derdhet mbi të disa pika "qumshti", ha bukën e kështu sherohet prej lëngate...

Të pamit e qytetit të Beratit duket edhe më karakteristik sidomos nëpër Tomorr, i cili ndërmjet kodravet ngjitet madhënisht nga qielli. Asht për t'u-bindë nga shef njeriu gjith at mal, mbulue të shumtën e herës me borë, ku rrallë fort mund të shklasi kamba e bariut, e ndigjojmë mandej popullin tue rreshtue mbi të gjithëfarë përrallash. Deti, fushat e malet, që janë elementat më të parë që trajtojnë tokën shqiptare, alegorizchen, paraqiten në trajtë të njerëzvet a të hyjnivet që, si mendojnë disa në popull, zotnojnë mbi vullnet a mbi fate të njeriut.

Sikurse Olimpi i Helenëvet përmbledh në vetvete hyjnít e tyne, kështu mbahet edhe Tomorri si kryetár hyjnísh e quhet "Baba-Tomorri", emnin e të cilit e përdorojnë Shqiptarët e këtyne krahinave edhe ndër bé që bâjnë. Borën që mbulon majen e malit e mbajnë për pëlhurë me të cilën mbështillet "e bukura e dheut". Baba Tomorri e ka ruejtë shumë herë e me dobí qytetin e Beratit prej furije anmike. Edhe sot, Shpiragu, nji mal në Jug-Prendim të Beratit, i naltë 1207 metra, ka në báll shêjet e varrëvet që me nji këmesë të veten i shkaktoi hyjnija e hershme, kur u-matën në luftë në nji trazim që patën ndërmjetvedit, pse si njâni ashtu edhe tjetra donte t'a mbante qytetin për vete.

41. NJI KREMTIM N'ELBASAN

Çdo vjetë bâhet me 4 Qershuer, në Manastirin e Shën Gjon Vladimirit, nji kremtim për kujtim të këtij Shêjti.

Ky manastír, i ndërtuem në majen e nji kodrine së bukur, ndërmjet ullíshtavet shekullore dhe në bregun e djathtë të Kushës, degë e lumit Shkumbí, i kalon, për rândësín e tij artistike, të gjitha manastiret e Shqipnís së mesme. Trupi i Shêjtit pushon nën Kishën, e cila ishte nji tempull pagan, dhe simbas trí mbishkrimevet, në latinishte, greqishte dhe sllavishte, u-rindertue prej Karl Topís, zotní i plotfuqishëm i Durrsit dhe i Elbasanit i cili e përdoroi për hyjnderimin e krishtenë.

Gjon Vladimiri ishte princi i Krajës, nji bashtinë n'afërsít e liqênit t'Ohrit. I hijshëm dhe guximtár, gëzonte nji nderim ndër vasalët e tij. Ai u-dha mbas vepravet të mira dhe u-bâ engjulli mprojtës i krahinës mbarë. Popullorësija dhe dashunija me të cilën të gjithë e rrethojshin, ngjalli nji smirë ndër fuqít e mëdhaja dhe në 1016 Gjon Vladimiri u-vrá prej kunatit të vet Vladislav, mbret' i Bullgarëvet t'Ohrit. Trupi i tij u-vorros në Kishën e Shën Mrís në Krajë. Mbas vdekjes së tij, populli i muer eshtnat e tij dhe i naltësoi në nderimet e altarit.

Në 1215 dhespoti i Epirit, Mikel Komneni, e shpërnguli trupin e Shêjtit, në vijim të nji luftimi kundër Sllavëvet, në Durrës dhe prej këndej në manastirin ku gjindet sot. Kjo punë vërtetohet prej atyne dý shkrimeve që gjinden në derën e kishës.

Dý a trí ditë para datës së caktueme, Manastiri i Shën Gjonit âsht vend i nji shtegtije së vijueshme pa dallim feje dhe seksi, t'ardhun nga të gjitha anët e Shqipnís.

Përveç pjesës fetare, çfaqjet marrin nji trajtë feste popullore me kângë dhe këcime që zgjasin deri n'orët e vona të natës. Këto çfaqje shoqnohen prej orkestravet të vogla popullore që çdo grup i thjeshtë kujdesohet t'i sjelli me vete.

Me përjashtimin e atyne që vijnë apostafat për të qenë pranë në ceremonín, me shumicë janë edhe të sëmundit që e kalojnë natën ndërmjet ditëvet 3 dhe 4 Qershuer nën harkun ku gjindet trupi i Shêjtit.

Në mëngjesin e 4 Qershorit, turma mblidhet përpara kishës tue pritë nxjerrjen e trupit.Në 11 fillon korteu i prîm prej priftënvet, mbrapa të cilëve vjen trupi i Shêjtit i bajtun prej fisnikëvet të vendit. Mbas plotësimit të qarkullimit rreth murevet të Kishës, ceremoní që zhvillchet në mes të nji nderimi të devoçëm të popullit, proçesjoni drejtohet përsërí nga Kisha.

Në vijimin e proçesjonit, populli shtyhet, tue e mbajtë bindín e duhun, që t'a përkasin me rubat e veta trupin e Shêjtit, sepse âsht nji bindje e përgjithëshme që kjo sjell fatbardhësí.

Vallet dhe kângët popullore vijojnë mbas ceremonís deri n'agim.

42. GJIROKASTRA

Gjetëm në Gjirokastër një çkelqim të çuditshëm dhe një ngjyrë të veçantë shumë,për të vënë ré. Nuk kujtoj se mund të ketë ndonjë tjatër qytet në botë si Gjirokastra. Duket këtu-këtje sikur ësht Mbretrija e së Bukurës së Dheut - një mbretëri pakëz e lodhur, e cila ka parë ditë mê të pëlqyera. Magjija mê tërheqëse e Gjirokastrës ndodhet n'atë anë të qytetit q'ësht larguar

nga tregu. Në gjithë këto të përpjeta qëndrojnë shtëpi me tri kate, dhjetë dritore gjatë ballit, qoshke dhe ballkone me strehë aq të gjëra sa duket sikundër janë hedhur jashtë murevet, dhe çdo shtëpi e madhe me kopësht është e rrethuar me muret e saja. Pallatet janë të pikturuara me zbukurime të tjera; numri i madh i shtyllavet të ballkonevet të thella janë gdhendur me dorë, tavanet e ballkonevet janë të lara me flori dhe të pikturuara, siç janë edhe kubetë dhe parmakët, dhe njëzet vjet me radhë, gjithë këto bukurira janë lënë pa kujdes, koha ka hedhur përmbi 'to një ngjyrë vjetërije dhe pleqërije të shpejtuar. Kështu mund të bëni me mendjen tuaj një fytyrë të këtij qyteti me hije të çuditshme.

43. DITA E VERËS

Ç'është Dita e Verës ? Është dita në të cilën stërgjyshërit tanë, kur s'kish lindur edhe krishtërimi, kremtojin bashkë me Romakët dhe me Grekët e vjetër, perendít e lulevet, të shelgjevet. Kur çkrin dimëri, kur qaset vera e buzëqeshur, e hollë dhe e gjatë, si në pikturë të Botticelli-t, zemra e njeriut çkarkohet nga një barrë, shijon një qetësi, një lumtësi t'ëmbël. Në këtë gëzim, stërgjyshërit tanë ndjejin një detyrë t'u falen perendivet që sillnin këto mirësira. Dhe ashtu leu festa hirëplote që e quajmë Dita e Verës.

Në pakë ditë, në Shqipëri, besnikët e funtmë të paganizmit, besnikë pa dashur dhe pa dijtur, do të rrethojnë me verore*degët e thënavet, të dëllinjavet, të dafinavet, të gjith shelgjeve të nderuara. Do të këputin degë të gjelbëra dhe t'i vënë përmbi kryet e shtëpivet.

Të mos i lëmë të humbasin këto festa të vjetra të racës sonë. Nuk i bëjnë dëm njeriut. Sjellin një gëzim të kulluar në shtëpi. Në një vënt ku jeta e të vegjëlvet është aq e trishtuar, djelmurija dhe vajzat kanë një rasë të rrallë për t'u-dëfryer. Për të mëdhenjtë, Dita e Verës ka një shije poetike të hollë e të rrallë.

*verore: gjalmë pêjsh të kuq e të bardhë që lidhin fëmijët në dorë ditën e parë të Marsit e kur vijnë dallëndyshat, i hjedhin mandej mbi degët e dafinavet e të drandofillevet tue u këndue kangën:

Moj dallëndyshe faqekuqe
Buzëbubuqe:
Sqep gjëlpërë,
Bisht gërshërë !

Na këtë gjalmë të gjërë,
Shpier-e në det
Sillna në shëndet.

44. GJAHU I MALSORËVET

Mark Shalë Gjati u-ngreh më kambë, e tha: Pa ndigjoni, o gjahtarë, rrethonie pyllin që keni përpara, qarkonie dendun, mos të na shpëtojë gjâ e gjallë pa e vrá, zêni pritat gjithësecili prej jush e qëndroni njizet e pesë hapa larg njâni tjetrit, mos shtini mbi ijë se vritni shoqi-shoqin, por shtini drejtë: lëshoni qent e langojt në pýll të bijnë mbas erës, e të çojnë egërsít nga strofujt, dhe kur t'a ndigjoni zânin e burís së parë, asaj burije së madhe prej brini të kaut që do t'i bie unë, atëherë zbrazni pushkët të gjithë përnjiherë, e ndërseni qent, bërtitni me zâ të trashë që të tremben egërsít e pyllit e të dalin jashtë, dhe në ç'anë t'i a mbajnë, epni zâ shoqi-shoqit tue i rá burís. Shkoni, pra, e zêni pritat, e mos lueni vendit fare, qëndroni si burra të fortë, gjueni si gjahtarë të mirë, armët mos i nxini !

Ty ty ty ! ty ty ty ! ty ty ty ! (bie burija e gjahut).
Ha ha ha ! ha ha ha ! ha ha ha ! (ndërsejnë qent).
Kam kum ! kam kum ! kam kum ! (lefin qent).
Taf tuf ! taf tuf ! taf tuf ! (kërset pushka).
Prite, o Kolë ! Prite, o Gjergj ! Prite, o Gjon !
Taf tuf ! taf tuf ! taf tuf ! (kërset pushka).
Ha ha ha ! ha ha ha ! ha ha ha ! (ndërsejnë qent).
Kam kum ! kam kum ! kam kum ! (lefin qent).
Ty ty ty ! ty ty ty ! ty ty ty ! (bie burija e gjahut)

Prite, o Mark, se po të vjen nji thí i madh, që m'i ka dhâmbët nji pllamë e nji përçik nxjerrë jashtë nofullash. Vêne pushkën më sý, shenoje mirë ! Bjeri më lule të ballit ! A e vrave ? Të lumtë !

Ha ha ha ! ha ha ha ! ha ha ha ! (ndërsejnë qent).
Taf tuf ! taf tuf ! taf tuf ! (kërset pushka).
Ty ty ty ! ty ty ty ! ty ty ty ! (bie burija e gjahut).

Prite, o Ndrekë, se të doli përpara nji drê me nji parë brí-jë të mëdhaj !

Taf ! i ra drênit n'ijë, dhe e depërtoi plumbi tej m'at anë: drêni rá në gjûj, dhe derdhí lotë prej sŷsh ! Ah se ç'bâna unë (thotë gjahtari), mâ mirë mos t'a kishem vrá at drê: shif, si i derdh lotët prej sŷsh, e qán porsi njeri !

Ha ha ! ha ha ! (ndërsejnë qent).
Kam kum ! kam kum ! (lefin qent).
Taf tuf ! Taf tuf ! (kërset pushka
Ty ty ty ! ty ty ty ! (bie burija).
Bjeri atij kaprolli që po shkon pranë !
Taf ! e goditi me plumb.
Bjeri atij ujku që po shkon aty drejti !

Mos e vra ! (thotë tjetri) le t'i lëshojmë qent t'a shkyejnë e t'a bâjnë copa-copa.

Ha ha ha ! ha ha ha ! ndërsejnë qent e lëshohen tue lefë.
Kam kum ! kam kum ! e i hidhen më shpinë e e vênë poshtë, e

i a shkyejnë barkun, e t'a bâjnë copa-copa !
Mirë m'i a bâtë atij ujku që na ha dhênt !
Ha ha ha ! ha ha ha ! (ndërsejnë qent).
Kam kum ! kam kum ! (lefin qent).
Taf tuf ! taf tuf ! (kërset pushka).
Ty ty ty ! ty ty ty ! (bie burija).
Prite, o Mark, se e ke !
Bjeri, o Gjergj, se po të vjen !
Vraje, o Gjon, se po të shkon pranë !
Taf tuf ! taf tuf ! (kërset pushka).
Bjeri, o Filip, asaj dhije s'egër që po shkon n'at breg mali ! Asht e trembun prej qensh ! Sheno mirë !
Taf ! e goditi me plumb n'ijë ! Dhija e egër, porsa e ndieu plumbin që e shpoi tej për tej, u-hodh që nga shkambi i naltë, e ra poshtë në tokë pa frymë.
Të lumtë dora, o gjahtár i mirë !
Ha ha ha ! ha ha ha ! (ndërsejnë qent).
Kam kum ! kam kum ! (lefin qent).
Taf tuf ! taf tuf ! (kërset pushka).
Ty ty ty ! ty ty ty ! (bie burija).
Nje ku u-duk nji harushë e murme ! Ishte e madhe sa nji gomár, edhe ecte daléngadalë mbi të katër kambët; porsa e panë qent, e rrethuen për qark; atëherë harusha rá në bisht dhe u-çue më kambë si njeri, hapte gojën nji kutë gjânë, e pëlliste si lopë, dhe pështýnte qent, e i lagte me pështýmë.
Bjeri, o Gjergj, se e ke përpara ! Shenoje në krahnuer, se po të rri më kambë si njeri !
Vraje se po të përqesh !
Mos e vritni ! (thotë Gjergji) se po vete unë vetë, e po e zâ gjallë.
Mos, o Gjergj; se të kafshon me dhâmbë !
Pushoni ! Ju s'dini gjâ: harusha nuk kafshon me dhâmbë, por të shtërngon me dý kambët e para, e të merr frymën; të pështýn e të lag e të bân qúll; sillet mandej e të bie me gurë; por siell gurë për së mbrapshti, jo për së mbari; ngjitet edhe në maje të drûnit si njeri, por nëpër ato degë që janë shul s'mund t'eci: unë s'e kam frikë harushën kurr, thotë Gjergji, dhe vete përmbi harushën, e i fut nji thikë në zemër, dhe harusha bie pa frymë për dhé.
Të lumtë, o Gjergj, (i thonë shokët) se qenke burrë me të vërtetë...
Kam kum ! kam kum ! (lefin qent).
Prite, o Toskë, at skile, se e kanë vû përpara qent e po t'a bijnë drejtë !
Taf ! i sillet me pushkë Toska, por i shkoi plumbi kot, s'mujti me e goditë, sepse skilja bâni dredha e ndërroi udhën.
Ah, e mallkuemja ! (thotë Toska) se m'a la pushkën në faqe pa e vrá !
Bjeri ti, o Gegë, asaj skilje !
Taf ! i sillet Gega me pushkë skiles, e i a këputi bishtin plumbi, por s'mujti me e vrá.

Ah, ajo dinake që vjedh natën, se më turpnoi pushkën ! (thotë Gega).

Prite ti, o Arbën, se po të shkon pranë !

Ah, në të të lasha të gjallë unë ty, Zoti m'a marrtë jetën ! (thotë Arbëni), dhe shtje me pushkë, taf ! dhe e goditi në krye.

Të lumtë, o Arbën, se na zbardhe faqen ! (i thonë shokët).

Kur venë gjahtarët t'a marrin atê atje ku dirgjesh mbi dhé, ajo u-ngreh përnjiherë më kambë, dhe iku me vrap, sepse bânte sikur kishte ngordhë.

Bini, o gjahtarë, bini asaj skilje se u-turpnuem !

Taf tuf ! shtijnë me pushkë të gjithë gjahtarët, dhe e vrasin.

Prite se po të vjen !

Vraje at lepur se po të shkon pranë !

Mos e vritni ! mos e vritni ! le t'a zânë qent gjallë se e kanë vû përpara.

Porsa e pâ me sŷ langoni, u-lëshue me vrap, dhe me dy tre hapa e zûni për qafe, dhe po e binte gjallë; por qent i a rrëmbyen prej gojé dhe po e ndukshin me dhâmbë.

Rrëmbenja qenvet at lepur, (thonë gjahtarët) se po i a hanë mishin, mbasandej s'gjuejnë mâ.

Dhe ata e shkëputën lepurin prej dhâmbëvet të qenvet.

Ty ty ty !

Ty ty ty ! ty ty ty ! ty ty ty !

Ty ty ty !

Ty ty ty ! ty ty ty ! ty ty ty !

Kush i bie kësaj burije kështu ? pyesin gjahtarët.

Lêni pushkët ! lêni pushkët ! e mos gjueni mâ, o gjahtarë, urdhënon Mark Shalë Gjati, (i pari i gjahut) mjaft mâ se u-ngrys, e po na zê nata këtu në pyll. Mblidhnde gjahun që keni vrá, dhe e bini n'at bythë lisi se nashti vîjnë shërbtorët e e ngarkojnë.

45. PËRBUJTJA NDËR MALET E SHQIPNIS

Nga "Kanuni i Lekë Dukagjinit"

- Shtëpija e Shqiptarit âsht e Zotit e e mikut.
- Miku nuk mund të hŷjë në shtëpí, pa bâ zâ n'oborr.
- Si të bâjë zâ miku, i zoti i shtëpís a kush i shtëpís përgjegjet e i del përpara.
- Falet me mik, armët i a merr, e i prîn në shtëpí.
- Armën i a var në krrabë, edhe e çon në krye të vendit ke votra.
- Përpushet zjarmi, lypen edhe drû, "Miku do drû".
- Mikut do t'i bâhet nderë: "Bukë e krypë e zemër".
- Buka e krypa e zemra, zjarmi e trungu e do firi për shtroje do të gjinden gati për mik në çdo kohë të natés e të ditës.

- Mikut të lodhun do t'i vîhet rreth me të pritun me nderë.
- Mikut i lahen kambët.
- Për mik zemre duhet duhani, kafja e âmbël, rakija e bukë e mish.
- Mikut i lëshohet kryet e vendit si për nderë, si edhe po qe që të jetë mâ në të pám e në shêj, si edhe mos të përzihet ndër njerzit e shtëpís.
- Po të hŷni miku në shtëpí, gjak me të pasë, do t'i thuesh: "Mirë se erdhe".
- Miku do të përcillet deri ku të lypi që të përcillet.
- Miku, edhe pse e zê kryet e vendit në shtëpí a kudo, kurr s'prîn, por do t'i prîjsh.
- Miku përcillet edhe me nji fëmijë, po qe djalë a vajzë, gjithënji si nji burrë a grue.
- Si t'i prîjsh mikut, çdo dhunë t'i bâjë kujt ky, lypet në tý.
- Kanuni urdhënon që të përcillet miku sa mos t'a gjêjë ndonji punë e ligë, sa edhe mos t'i bâjë ndonji dam me bukë tânde.
- Po bâni ndonji punë të keqe miku në bukë tânde, arsyeja lypet prej teje.
- I dhunuemi e i damtuemi s'âsht në detyrë t'a ndjeki atê që e dhunoi e që e damtoi, por i kërset në derë atij, që e mbajti në shtëpí e i dha bukë.
- Buka e lán damin.
- Kanû âsht pra, që t'i prîhet mikut, sepse zêhet se nuk di rrugë e nuk e di, a do të ndeshet në mik a n'anmik.
- Do t'i prîjsh, pse je rojsi i mikut, si me i a largue rrezikun, si edhe për t'a ndalue prej punës së keqe.

46. AKILI

Kallxohet se Akili, idhnue fort me Agamemnonin, mbretin e Akejvet, dau të shmangesh në shatorre të vet tue e lânë që të shkatrrohesh ushtrija greke, e cila, pa ndihmën e krahut të tij, kurrsesi nuk mund t'u bânte báll sulmevet të rrepta të Hektorit e të Trojanëvet. Agamemnoni i dërgon njerëz që t'i a mbushin menden të dilte në lamë të luftës. Por Akilin s'e luente gjâ. Ai i u-përgjegj delegetënvet se jo vetëm që s'kishte për të dalë në lamë të luftës, madje të nesërmen kishte për të mbledhë të gjitha anít dhe Mirmidonët e vet që t'u-këthente n'atdhé; Grekët le të bâjnë si t'u mbushet mendja, e le t'a lëshojnë rrethimin e të këthehen të mundun e të turpnuem, a të mbarojnë në lamë të luftës, të përshkuem prej shgjetavet të Hektorit.

Me gjithë këtë përgjegje t'ashpër, Akili nuk pat vështirësí të dilte e të flitte me ta porsi t'ishin miq mâ të dashun; t'i pamën për së largu, e lëshon qesten argjandi, me të cilën po kalonte kohën, ngrehet më kambë, e u a ep dorën të gjithëve tue

u thânë: "Ju falem ! Po gëzohem që po ju shof: unë me gjithë se jam idhnue me Akej, ju due me zemër". U prîn në shatorre të vet, i bân të rrijnë mbi qylym kadifje e i urdhënon Patroklit, që të bjerë vênen mâ të mirë, pse ka disa miq të dashun në shatorre të vet. Mandej vên nji kazan në zjarm e shtje mbrendë kofshët e majme të nji delje e të nji dhije ku ishte mâ e mira, tue e përzî me to edhe ushujin e nji derri të majm. Mishin tjetër mandej e pjekin mbi nji zjarm të madh, gatue prej Patroklit, e përkrypin me krypë të shugurueme, e vetë Akili çohet e u a dán miqvet përreth. U kushtohen hyjnivet frytet mâ të para e mandej soset gjithëçka tue e kapërdî bukën e bardhë e mishin e njomë me mashtrapat shkumbuese të vênës gazmore.

Kur miqt marrin me u-nisë, me tugë në zemër, pse s'i a kishin dalë qëllimit, Ajaksi sillet prej Akilit e i thotë: "Ndëroji së paku tagret e shêjta të përbujtjes, mendo se na ke pasë miq në banesë tânde". Kaqë mjaftoi e Akili e dha fjalën se s'kishte për t'u-largue andej, por kishte për t'u këcye në shpinë Trojanëvet porsa të dukeshin andej. E njimend Akili e mbyti Hektorin, e Troja qe shtrue rrafsh për tokë.

47. SHKUMBINI

Shkumbîni vërtetë nuk âsht aqë i madh sa Drîni, sa Devolli e sa Vjosa, por sado që s'e ka madhësín e këtyneve, âsht,po, për t'u-quejtë për gjâ të madhe e ka nji vlerë në vete nga puna e vendit, ku ndodhet e ku ecën.

Shkumbîni âsht kufî i të dy lagjevet të mëdhaja të Shqipnís, dán Gegënín nga Toskënija e me ujnat e tij ujit fusha pjellore, që me korrën e tyne mbahet nji krahinë e madhe e Gegënís, Elbasani.

Sa kujtime të bukura, që sjell ndër mend ky lum plak me valët e tija, që kanë pá sa e sa ngjarje historike të vendit tonë ! Sa fort i rrëqethet e i kënaqet shpirti njeriut, kur shef këtê kufî madhështuer të dheut tonë e kur i shkon mendja, se nëpër këtê, si nëpër nji pasqyrë të gjallë, âsht përshkue e âsht êndë shumë herë fati, e mbara dhe e liga e dheut tonë ! Se sa herë ujnat e tij janë kapërcye nga ushtrít e të dy pjesëvet të vendit tonë, për t'i a dhânë dorën shoqja-shoqes në kohë të rrezikut a për t'u-dëfrye në kohë të qëzimit !

I bie ndër mend njeriut Gllafku, mbreti bujár i Ilirëvet, i cili rriti në shtëpî të vet Pirron, mbretin e Toskënís, e e ruejti për kaqë kohë nga anmiqt. Kur u-bâ ky dymëdhetë vjeç, u-nis,thotë Plutarku, me fuqí të madhe ushtarësh, kapërceu kufînin e Ilirís e e vû në shkamb të t'et, në fron të Toskënís. Vjen ndër mend koha e martesës të së birit të Gllafkut, kur Pirroja shtatëmëdhetë vjeç atëherë, u-ngrit me Toskët e vet e

hŷni n'Ilirí me nji shumicë krushqish të veshun atëherë me fustane si edhe sot, për t'u-gjetë në darsëm të shokut të vet, me të cilin ishte rritë bashkë. Shkon nëpër mend koha e Romakëvet, kur vendësit e të dý lagjevet, t'Ilirís e t'Epirit,u angjitshin krahët shoqi-shoqit për t'i ndejtë kundër rrezikut të madh të këtyneve; shkon nëpër mend ajo kohë e zezë, kur t'ikunit nga qytetet e nga katundet e Epirit, të shkretuem e të rrenuem prej Pál Emilit, kapërcejshin kufînin e gjêjshin strehë ndër shkrepat e Ilirís së thyeme prej fuqís së madhe të Romës.

Se sa herë ushtrít e Skandërbeut kanë kapërcye ujnat e shkumbînit, që të bashkohen për t'u dalë zot tokëvet t'Arianitit e të tjerë Princavet të Toskënís. Se sa herë ushtrít e Toskënís e kanë kalue Shkumbînin, që të bashkohen me Gegët e të luftojnë sëbashku nën urdhën të Divit të Krujës ! Sa kalorí krushqish Toskë, të veshun me fustane e t'armatosun an'e kand e kanë kapërcye atëherë Shkumbînin, kur Arianiti nisi të bijën, Donikën, e e çoi në Krujë, për t'i vû kunorë me Skandërbén. Gegë e Toskë janë bashkue nëpër këtë kufí për t'i u-gjetë shoqi-shoqit si në kohë të rrezikut, ashtu edhe në ditë të gëzimit.

Shkumbîni,pra, nuk e dán Gegënín nga Toskënija; ai, si kufí i natyrshëm që âsht, i ka afrue e i ka bashkue këto dý lagje. Ura madhështore e tij me nji kambë në Gegëní e me tjetrën në Toskëní âsht nji urë bashkimi i të dý fisevet të mëdhaja të vendit tonë.

48. ATDHEU

Nji fjalë mâ e âmbël, mâ e kândëshme e mâ e nderueshme që goja e njerëzvet e shqipton në këtë jetë e që me jone të tingullit të vet, na lê të kënaqun e zemrat na i ndez në trimní edhe na shtŷn t'a apim jetën për tê, âsht atdheu. Dashunija ndaj atdhén lén me njerín.

Çfarë detyrash ka ndaj atdhén nji atdhetár i mirë e i ndershëm ?

Atdhetari i mirë e i ndershëm âsht në detyrë t'a dojë atdhén e vet, e djersët e ballit t'i derdhi për dobí të tij; të përkujdeset për të ndritunit e tij; t'i rrijë më kambë çdo urdhëni të tij; t'i a ngjisi dorën të lânunvet e nevojëtarëvet; t'u rrijë të parëvet në ndigjesë; t'a këshillojë të ndërdyshmin e të jetë krejt i atdheut e i kombit. Detyra e secilit atdhetár âsht t'u api krah e ndihmë, mbas fuqís, të gjithë njatyne që rrojnë në nji vend.

Çka mund të presim prej atdhetarit të mirë ?

Atdhetari i mirë duhet të jetë sundimtár i âmbël, gjyqtár i drejtë, bír i ndigjueshëm, ushtár trim, prís zemrak, tatë i dashun, zotní i njerzishëm, rrogtár besnik, dashamirë i pa të keq e shoq i mirë.

Nuk mund të presi atdheu ndonji nderë prej asi djelmsh, të cilët e derdhin mundin më të, jo për të, por për fitim të vet, e nuk e këqyrin të mirën e atdheut e të mirën e përgjithëshme të Kombit, por të veten.

49. TË PARËT TONË

Prej Detit të Zí e në breg t'Adriatikut, prej Karpathëvet (ku janë kufíjt e Polakëvet e të Hungarezëvet) e deri në Durrës, hapesh motit, qysh 3000 vjetë para Krishtit, nji komb i madh, Ilirët. Ata janë të parët tonë. Moti brén gjithëçka; hapet në mes të bjeshkës nji landë e madhe që thue nuk e luen gjâ; shpërthen murrlâni rreth saj, e rref era për gjithë anë, por landa nuk përkulet, nuk e ndien. Moti fillon me e dobsue, i thahen do gêma, i kalben; i bie copa-copa trupi, e nji natë kur rândon bora, a frŷn murrlâni, landa ep nji krizëm, që shungullon mali, e bie për tokë me i lânë vendin ndonji lande tjetër për t'u-rritë. Njikështu Ilirët, sado komb i madh që ishin, pak nga pak shkuen tue u-paksue, por nuk u-shuen krejt. Porsi nji shkamb që e rref deti me tallaze, por s'e luen, porsi qét që i gjuen moti, por nuk i dërmon; gjaku ynë, sado që pat anmiq shumë e mâ të mëdhaj se veten, fisin, gjuhën e vendit tonë e mbajti gjithëmonë brêz mbas brêzi; ndonse shumë herë edhe nën urdhën të huej, Shqiptari qe gjithëmonë i lirë, porsi shqipja në mes të qiellit.

Në dý vllazní të mëdhaja dahesh atëherë kombi i Ilirëvet: Ilirët nga Lindja e diellit e Ilirët nga Prendimi. Nga Lindja përfshíjshin çka âsht sot Rumelí, Bullgarí, Rumaní e Hungarija lindore deri në breg të Detit të Zí. Nën Tunë quheshin Thrakaj, e mbi Tunë dolën mâ vonë Dakajt.

Nga Prendimi gjatë detit Adriatik e ndër dhena tej detin deri te Tuna e madhe ishin vllazníט e Ilirë-Panonëvet. Ilirët rrijshin në Shqipní t'epërme, në Mal të Zí, në Dalmací, në Hercegovinë, në Bosnje, në Kroací e n'Istrí të sotshme; përmbi ta ndërmjet Dravës, Savës, Alpevet dhe Tunës banojshin Panonët.

50. MBRETNIJA E ILIRËVET

Sado i fortë që të jetë nji vend e sado trim nji komb, po nuk qe bashkimi e dashunija me shoqi-shojnë, kurrfarë qendre nuk ka. Njikështu edhe kombi i Ilirëvet, sa qe dá secili fis në vete, pa nji të parë që me i ndigjue të tânë, nuk patën farë dobije. I hŷnë sa herë mbrendë Maqedonís kur u-keqën, por fuqít e kësaj mblidheshin të tâna bashkë kundër këtyne që ishin

të dám; e me gjithë trimní që diftojshin, shkuen poshtë shumë vllazní tona.

Kur u-mblodhën të gjithë nën Bardhylin, vllazníت e Ardanëvet, dhe e njoftën për mbret e të parë, atëherë ngrehën nji mbretní aqë të madhe, që përfshínte Hercegovinën e sotshme, nji copë të madhe të Bosnjes, Malin e Zí e Shqipnín deri në Durrës. Atëherë edhe puna e luftës u eci mbarë; mësŷnë Maqedonasit, thyen prísin e tyne Perdikën, që mbet në luftë me 4000 vetë, e e shtërnguen të gjithë at dhé me lá njifarë page.

51. BESIMI I ILIRËVET

Ilirët e moçëm adhurojshin idhuj, por ndërtesa për lutje, a si me thânë tempuj, nuk ngrehën kurr. Luteshin nën pemë të mëdhaja e afër krojevet të ftofta, pse kujtojshin se në lëvizje të gjethit a në rrjedhë t'ujit mund të dihesh çka kishte për të ndodhë. Por mâ fort se vende për lutje, ata kishin kuvende katundi për t'u-marrë vesht shoq me shoq për ndonji punë a pleqní; aty mblidheshin të gjithë burrat që ishin të zotët e vetes. Bâhesh nji festë e madhe me gjithëfarë lojnash, e secili mundohesh t'a qitte për fushë fuqín e trimnín e vet, pse mâ i vlefshmi kishte faqen e bardhë. Nderimin mâ të madh e kishin njata që mbetshin në luftë, e kur u a bâjshin gjâmën, njehshin përmallshëm trimnín e urtín e tyne.

Të vdekunit i shtijshin në dhé me shumë madhëní, ndërmjet tymit të kêmit e të gjakut të bagtivet që pritshin për ta. Ndreqshin vorre të mëdhaja, që me mija shifen edhe sot gjithëkund që nga Bosnja e deri në Toskëní.

Nderojshin natyrën e kujtojshin, bie fjala, se Uridua ishte mbretnesha e urtís; Fromba e frymës s'erënavet e të shtërgatavet e Skutona e shëndetit. Në secilën pemë, në secilën kaçubë, në secilin përrue kujtojshin se gjêjshin fshehë punët e natyrës. Prej andej besojshin nji mijë marrí, e ndër to edhe sot ka asish ndër né që kujtojnë ende se merr mësŷsh ndonji send.

52. JETESA E ILIRËVET

Ilirët ishin njerëz të fuqishëm, të pafrigë, e me çka gjindet sot ndër vorre të vjetra, do të kenë qenë njerëz të rreptë. Mësue me hjekë keq, s'e merrshin në dorë as për të ftofët as për të nxehët; në borë e n'akull si nën vapë të

zhegut, pa nji strehë ku t'a shtíjshin kryet; pa hangër e pa pí, zbathë e zdeshë. Petkat e tyne atëherë ishin lëkura berresh a shtâzësh s'egra, që gjuejshin vetë me trimní e rrezik të madh. Mâ vonë filluen të pritshin tirq e xhurdija, ashtu edhe të mbathshin opanga e të vêjshin në krye qeleshe.

Tokën nuk dijshin t'a punojshin e pasunija e tyne ishte gjâja e gjallë e armët, qe i ati i a lênte brez mbas brezit, që t'a kishte ndër mend gjithëmonë trimnín e të parëvet; e kur pleqt u diftojshin me fjalë, u ndezesh zemra të rijvet në burrní e në dishirë që t'u përgjajshin të parëvet. Puna mâ e ndershme për nji burrë ishte gjahu e lufta; në to e gjêjshin jetesën e u zhvillohesh fuqija e mendja për t'i a zbardhë faqen vetes e kombit të vet.

Grueja e atëherëshme, si Shqiptarja e mirë e sotshme, ishte punëtore e shtëpijake e dinte t'i rritte fëmijët me nderë. Burri shkonte me gjâ të gjallë në mal e dilte në luftë e grueja e mbarështronte shtëpín e e punonte tokën; mbillte, korrte, bânte drû e ngarkue me to shkonte tue i dhânë gjí nji ase dy fëmijvet përnjiherë.Kur vînte koha që t'i falte Zoti fëmijë ndonji grueje, dilte prej shtëpije e merrte pyllin; e mbas do ditësh këthehesh me fëmijë ngrykë e thonte tue i ardhë turp se e kishte gjetë në pýll. Grát e Ilirëvet, ishin edhe trimnesha,aqë sa dilshin të luftojshin si burrat. Kallxojnë shkrimet se kur Oktavjani e rrethoi qytetin e Salonës, grát e Ilirëvet, veshë me të zeza, dolën natën për terr, e si t'ishin zâna, e mësŷnë aqë me hov ushtrín e Romakëvet, sa atyne burrave të mëdhaj i u-desh me hikë.

53. LEKA I MADH

Për krah me të parët tonë Ilirët, ishin Maqedonasit, komb i fortë e prej nga duel nji hýll që s'prendon kurr, kulshedra e luftës, Leka i Madh. Edhe në mos qofshin Maqedonasit kushrinì me né, trimnít e Lekës na përkasin disi, pse prej dheut tonë lypi e muer 5000 vetë, djelm të zgjedhun, për t'i mbajtë gjithëkund me vete, n'Azí a ku të lypeshin.

Leka qe i biri i Filipit të dytë, mbretit të Maqedonís. Qysh në fëminijë dukesh çfarë njeriu do të dilte, pse dishiri i tij mâ i madh ishte të ndiente ngjarje e kângë trimnije e kur levdohesh ndokush fort, thonte: "Edhe unë due të bâhem si ai".

Kur ndiente se i ati fitonte ndonji luftë, si t'i vînte keq thonte: "E mue çka më lê baba që të fitoj ?". Kënaqesh i ati tue pá gjithë këtë zemër në djalë të vet. Nji herë i tha: "Kërko, biró, mbretní tjetër për vete, se Maqedonija âsht tepër e vogël për tý ".

Njizet vjeç hypi në kambë të t'et e përnjiherë filloi të

luftonte, pse disa vende, kur ndien se kishte vdekë Filipi, deshën t'i dilshin dore mbretnís së Maqedonasvet. Në sa ishte tue bâ luftë me ta, doli fjala se Lekën e kishin vrá: atëherë Theba dhe Athina u-ngrehën të dilshin në vete. Kur pa pritë i a behi Leka në Thebë dhe e rrethoi për gjithë anësh; e pse s'ndigjuen të bijshin në dorë, e mësŷni me furí të madhe dhe e shkatrroi krejt. Kjo shuplakë i bâni të dridheshin Grekët e nuk guxuen të çojshin krye mâ. Atëherë Leka mujti me i a hŷ punës që kishte pasë ndër mend të bânte i ati.

Në Korinth u-emnue i pari i të gjithë ushtrís e në prendverë të vjetit 334 p.Kr. u-nis për n'Azí me 35.000 ushtarë ku ishin mâ trimat.

Me dy qind barkë e bajti andej Helespontit ushtrín e çka duhesh për luftë; e si mrrijti n'Azí, Leka, i pari i të gjithëve, këceu në tokë. Në breg të Granikut, që âsht nji lum i vogël, ishin rreshtue Persjanët për t'i a ndalë rrugën, por Leka s'u-tremb, i sulmoi, i theu e i shpërdau, por për pak gja tue mbetë mbrendë. Shkonte në maje të kalit tue luftue e tue korrë me shpatë krena Persjanësh e nuk ishte kujtue se kishte mbas shpine nji anmik që kishte vojtë kundër tij e kishte çue krahun t'i binte me shpatë. Por për fat të bardhë të tij, i a mrrijti n'at ças Klitoni, nji i parë i ushtrís së tij, e me shpatë i a këputi krahun atij anmiku,e e shpëtoi Lekën. Mbas asaj lufte Azija e vogël rá e tânë në dorë të Lekës.

Në nji qytet të Frigjís, që i thojshin Gordë, ishte nji nye lidhë aqë mjeshtrisht, që kurrkush s'dinte t'a zgjidhte e njerzit thojshin se kush t'a zgjidhte ai do t'a fitonte Azín mbarë. Leka pa e këqyrë aqë hollë, nxuer shpatën dhe e këputi nenin.

Ndër këto lufta,Leka rá nji herë i sëmundë fort, aqë sa mjekët nuk dijshin se nga t'i a mbajshin. Nji ndër ta, që i thojshin emnit Filip, vendoi t'i epte nji bár të fortë e të vështirë. Mu ndër ato fjalë i vjen Lekës nji letër prej nji gjenerali të vet, Parmenjonit, që i thonte të ruhesh prej Filipit mjek, se me gjasë kishte hangër pare prej Persjanëvet e donte t'a helmonte. Mbreti i a dha at letër në dorë Filipit, e përnjiherë e piu barin. Leka u-shëndosh e mbas pak ditësh i prîni ushtrís në lufta tjera.

• • •

Në vjetin 333 mbreti i Persís, Dariu III, kishte mbledhë nji ushtrí të madhe, e i duel vetë përball Lekës. Ushtrít u-përpoqën afër Issit në Cilicí; Persjanët kishin ushtarë fort mâ shumë se Leka, por këtij nuk i u-tremb sŷni aspak; e me at hov që e kishte zakon, u rá Persjanëvet e i theu kryeqëput, e Dariu mezi iku, por robët i mbetën aty. Leka me nji mik të vetin, që i thojshin Hefestjon, tue hŷ në shatorre ku ishte e âma e Dariut, kjo kujtoi për Hefestjonin se ishte Leka, mbassi ishte burrë i madh për shtat, por e pá gabimin e i erdhi

turp; dhe Leka i a priti: "Nuk ka gjâ, moj nânë, se edhe ky âsht Lekë".

Dariu e pá veten ngusht e çoi lajmtarë te Leka për t'u-pajtue me të e t'i thonte se po i a lëshonte gjymsën e mbretnís. Por Lekës nuk i pëlqeu kjo fjalë, pse e donte mbretnín mbarë. Atëherë Parmenjoni i tha: "E pra po t'ishem unë si ti, do t'a pranojshem". E Leka i a priti: "Edhe unë po t'ishem si ti".

Prej andej Leka kërkoi qytete bregut të Mesdheut e të gjitha i shtroi; e Tirin që desh t'i qëndronte mâ fort, e rrethoi shtatë muej rresht, deri sa mâ në fund i hŷni mbrendë dhe e bâni rrafsh. Duel Palestinën tërthuer e hŷni n'Egjypt ku vendësit e pritën me krahë hapët. Aty ngrehi nji qytet, Aleksandrín, prej emnit të vet, që me të shpejtë u-bâ lulja e të gjitha qytetevet t'atij dheu.

Por Dariu nuk kishte ndejtë fjetë. Mblodh nji ushtrí të madhe sa s'thohet e zûni vend afër Ninives së moçme. Leka s'i a ngjati as ai, i kaloi me trimní të madhe dy ujnat e mëdhaj e të rreptë, Eufratin e Tigrin, e u-ndesh përball me Persjanë. Maqedonasit tue e pá gjithë at morí ushtrije që kishte mbledhë anmiku, u-prenë, e të parët i thanë Lekës mos t'u binte përbáll, por fshehtazi e natën. Por Leka u përgjegji: "Jo, se s'kam dalë të vjedh luftë"; e rá me fjetë si mos t'ishte gjâ. Të nesërmen Parmenjoni shkoi t'a zgjonte, e tue e gjetë fjetë, si prej çudije i tha: "Qysh mund të flêjsh kështu si t'a kishe në dorë fitimin e luftës ?". E Leka tue qeshë i a priti: "A s'e kemi në dorë fitimin qysh se s'âsht nevoja t'i vêhemi Dariut në shpinë tue ngá ?". Zûni luftën dhe Persjanëvet i u-dha e mbrapshta. Në sa ikte mbreti i tyne Dariu, Leka muer Babilonín, Susën e Persepolin, ku gjet visare të panjehuna. Mbasandej i u-vû mbrapa Dariut, por të shkretin e zûni rob nji i parë i atyne vendeve; i a shtini kambët në drûj e e muer me vete nga ikte prej luftës. Leka e ndieu këtë punë të keqe e i u-vû në shpinë trathtarit, por ai,që mos t'a hutonte gjâ rrugës, e la mbrapa në nji qerr Darín të plaguem. Pak para se t'i a mrrînte Leka, Dariu vdiq. Leka e qau at mbret të shkretë e i lëshoi sipër petkun e vet mâ të mirin, e e nisi në Persepol për t'a vorrue; e s'u-ndal pa e zânë trathtarin faqezí, të cilin e mbyti.

•

• •

Në mbarim të prendverës, në vjetin 327, Leka mblodhi nji ushtrí 100.000 burrash që t'i hŷnte mbrendë dheut të Hindís për t'a shtí në dorë. Shumë mbretën i sundojshin ata dhena e shpesh bâjshin fjalë shoq me shoq. Leka e kaloi lumin e madh Hindin, e në breg t'Idaspes (të nji bishti të Hindit) ndeshi në nji ushtrí të madhe të Porit, mbretit t'asaj ane, që i kishte dalë përpara me 300 elefanta. Ú-ndez lufta gjithandej, e të dyja anët luftuen si burrat, por mâ në fund Hindasit u-thyen dhe hikën. Mbet në flakë të luftës, gati vetëm, Pori, që edhe pse i shtŷm në moshë luftonte si nji djalë i rí në maje të nji elefanti të bardhë.

Por në fund edhe atij i u-desh me rá në dorë, e e çuen te Leka. Leka atëherë e pyeti: "Si të pëlqen me të pritë unë tý ?".

"Si mbret" i a priti ai. Edhe Leka i a la prap në dorë mbretnín e vet por nën pushtet të Maqedonís.

Leka donte të shtyhesh deri te bregu i Gangit, por ushtarët u-çuen e i thanë: "Deri këtu e mâ andej nuk shkojmë". Ishin lodhë tue luftue pa dá e u ishte çue máll për vend të vet. Mbassi e pá se s'i luente gjâ, u-këthye të dilte deri në Susë. Aty i mbushi me dhurata ushtarët mâ pleq e i nisi në shtëpí.

Mendja e Lekës kurr s'zênte vend e gjithëmonë mendonte fitime tjera. Por mundi i madh, që kishte hjekë n'ato lufta, e kishte lodhë fort, e i ishte prishë shëndeti. Në Babiloní e zûnë ethet, aqë të rrepta, sa u-pá se nuk kishte shpëtim. Në vjetin 323 p.Kr., tue qenë tridhetë e trí vjeç, Leka i Madh vdiq, e me të mbaroi mâ i madhi luftár që ka pasë bota.

54. TEUTA

Por të gjithë mbretnit e Ilirëvet, që patën qenë para tij, i kaloi për madhëní e fuqí, Agroni që muer ishujt e Dalmacís, Lesinën, Lisën e Kurcullën. Ky me pesë mijë Ilirë e me nji qind barkë sulmoi Etolat, i theu e i plaçkiti krejt, e çka i pëlqeu, muer e i ngarkoi barkët e veta e u-këthye në dhé të vet. Por fatziu, prej gëzimit se e mundi at komb të fortë e krenár, u-lëshue mbas heje e mbas pije tue ngrehë gosta e lojëna për ditë, e rá i sëmundë e vdiq. Mbas vdekjes së tij, në vend të birit, sundoi e shoqja Teuta, e aqë mirë, si të kishte qenë burrë. Por atëherë ishin kohë tjera.

Ilirët, që rrîjshin bregut të detit, ishin dhânë mbas plaçke, e sa herë mujshin, dilshin e plaçkitshin barkët e Romakëvet që lundrojshin aty pari. Në kohë të Teutës puna e plaçkës pat shkue tek s'bân mâ. Romakët edhe pse atëherë nuk e kishin ende at madhëní që e fituen dalëngadalë, sa që të sundojshin gjithë dhén mbarë, gjithënji ishin të fortë.

Republika e Romës, pra, çoi prej anës së vendit dy zotní te Teuta për t'i thânë që t'i shtërngonte Ilirët që mos t'u bâjshin dâm mâ. Teuta u përgjegji: "Prej meje kurrnji të keq s'do të keni, s'do të guxojë kush të ju mësŷjë ballafaqe; por çka bâjnë njerzit në terr e nëpër ferra, nuk mund t'i përzihemi kujt". Lajmtarëvet të Romës nuk u pëlqeu kjo fjalë e i a pritën mbretneshës: "E pra na e kemi zakon t'u apim ndeshkim edhe atyne që bâjnë keq tinëz. E me ndihmë të Zotit s'do të shkojë shumë e do të t'a kallxojmë rrugën edhe tý". Prej këtyne fjalëve t'ashpra Teuta u-idhnue shumë; u vû pritën në rrugë atyne dy zotnive e i vrau. Kjo vrasje qe nji punë për faqe të zezë, sepse lajmtari s'mund të ngarkohet kurr me faj.

Atëherë Romakët u-idhnuen e në vjetin 229 p.Kr. u ranë për tokë e për dét Ilirëvet, i thyen, e Teuta e humbi shumicën e dhenavet të veta.

55. ROMAKËT NË SHQIPNI

Por ai që e kapërdîni krejt mbretnín që kishin në vete Ilirët, qe Genci, mbreti i tyne, që rrinte në Shkodër. Në vjetin 168, që do me thânë 61 vjetë mbas së parës luftë që patën me né, Romakët çuen nji ushtrí të madhe nën prisin Anic, i cili e rrethoi Shkodrën në të gjitha anët. Mbretit i u-desh t'i binte në dorë anmikut pa qyshke; Anici u-nis për Romë me të e me të gjithë njerzit e shtëpís së vet, e Gencit i takoi të hŷnte n'at qytet lidhë me vargoj ari mbas qerres së ngadhënjyesit.

Aty e mbrapa Shqiptarët ndejtën nën shqipe të Romës. Të parët tonë jetojshin ndër male t'Ilirís, e Romakët lêjshin disa ushtarë për rojë ndër qytete të Dalmacís së sotshme, të Bosnjes e në Shkodër, ku filluen të zêjshin vend edhe shtëpijakë nga Roma, pse Shkodra ishte edhe atëherë e madhënueshme sikuer selija e mbretënvet t'Ilirís që pat qenë.

Ushtarët që mbajtën Romakët ndër disa qytete t'Ilirís qenë për të mirë të vendit, pse menjiherë pushuen grabitjet e punët e këqija. Rrugat që çelën, uratqë ngrehën e vendi që shtruen sa të shkonte gjithëkush për urdhën t'autoritetevet, âsht e dijtun se do të thirrshin tregtarë prej të gjitha anëvet. Mësuen edhe t'a punojshin mâ mirë tokën; e parmenda që kemi sot, âsht parmendë romake. Fitim të madh i sollën vendit tue fillue me nxjerrë ár prej dheut.

Romakët i njifshin mirë të parët tonë, e prandej nuk u a prishëshin kurr qejfin po mos t'i shtërngonte puna, i lanë, pra, si patën qenë përpara në vetqeverimin e vendit në Hercegovinë të soçme, në Dalmací të poshtëme e në Shqipní t'epërme, e u thanë "Illiricum".

Kur Romakët kishin nevojë për burra të fortë, vîjshin te na, e i çojshin Ilirët ku ishte rreziku mâ i madh për mbretní të tyne. Prandej shofim ushtarë prej Ilirije shpërdá n'Anglí të soçme, Gjermaní e deri n'Afrikë. E jo veç për tokë, por edhe për dét, Ilirët ishin ushtarë të përmendun; deri sa erdh koha e për shumë vjetë mbretnija e Romës qe në dorë t'Ilirëvet.

56. PIRROJA

Edhe n'Epir a Shqipní të poshtëme qe nji mbret, të cilit i thojshin emnit Pirro a Burri.

Burri luftoi me Maqedonas e me Grekë, e i mundi e i ndoq fort, e shtini në dorë shumë katunde e qytete që ishin afër kufíjvet të tij. Prej shpejtësije nga mësŷnte e i thynte ushtrít e anmikut, ushtarët e Toskënís i a kishin vû emnin Shqipe. Por Pirroja u përgjegji nji ditë: "Vërtetë ashtu âsht; por në qofsha vetë Shqipe, ju jeni krahët e mij me të cilët fluturoj për të thye ushtrít e anmikut". Prej asaj kohe duket se u mbet të gjitha fisevet tona emni Shqiptarë e dheut tonë Shqipní, dhe gjuhës sonë shqipe. Kjo ngjarje gjindet e shkrueme prej Plutarkut në jetë të Pirros.

Mbassi bâni këto trimní, Pirroja e shkapërceu detin me nji ushtrí të madhe e duel n'Italí, ku luftoi shumë me Romakë për t'i dalë zot popullit të nji qyteti që i thojshin Taranto. Aty bâni shumë lufta e ndonse ndër të gjitha i mundi Romakët, porse këta luftuen me trimní aqë të madhe, sa Pirros i mbeti e vrame shumica e ushtrís, e kur në luftë të fundit pá se i kishin mbetë të vrám aqë shumë ushtarë tha: "Edhe nji luftë në fitofsha kështu, unë jam i humbun".

Prandej shpejtoi e bâni paqë e lidhi miqsí me Romakë, e u-këthye me faqe të bardhë prej Italije në dhé të vet; tue derdhë e tue e përhapë gjithandej emnin e zânin e trimnís së Shqiptarëvet.

57. SHESTIMI I PIRROS

Pirroja, mbreti i Epirit, e krahasonte veten me Lekën e Madh, dhe e mbante veten fis me Ajaksin e me Akilin. Tue dashë t'i përgjante Lekës së Madh, desh Pirroja prej Epirit, prej Greqís së Madhe e prej Siçilije me formue nji shtet të madh që, tue zotnue rreth e rreth mbi dét, të mujtte me kohë të bânte për vete edhe Romën, Kartagjenën e Keltët. Mendim i madh njimend, si qe edhe projekti i Lekës së Madh, por nji qind herë mâ i vështirë për t'u-krye nga ana e Prendimit, se nga ana e Lindjes s'atëhershme. Pirroja nuk kishte nji shteg të siguruem me nji ushtrí të fortë, si e pat Leka Maqedonín e Greqín; Grekët e shtetet e vogla të tyne n'Italí ishin krejt ndryshe prej shtetevet të Lekës, e prej sosh Pirroja pak shpresë mund të kishte për shtet të rí që donte të themelonte. Pirros s'kishte kush t'i a ruente tânësín e Epirit. Me nji fjalë: i madh qe ndryshimi ndërmjet mendimit të Lekës e të Pirros, sikurse i madh qe ndryshimi ndërmjet Prendimit e Lindjes. Mâ pa-

rë do të kishte mujtë Leka të forconte nji monarkí ushtarake me kryeqytet në Babiloní se Pirroja në Taranto a në Sirakuzë, pse Republikat greke, tue pasë qenë gjithëherë n'agoní, ishin kundër këso pune. Mirë i pat njoftë këto republika Filipi i Maqedonís, e prandej nuk desh kurr t'i bashkonte me shtet të vet. Nga ana e Lindjes popujt ishin mësue me dhespotizëm, e prandej për ta ishte gjithënji për t'i sundue nji ase nji tjetër. Samnitët mund t'i shtronte Pirroja, por s'mund t'i bânte kurr si felahët e Egjyptit, as katundarët e Romës s'mund t'i bânte bujq të pasanikëvet të Greqís. N'e krahasojshim fuqín e Pirros e të Lekës, besëlidhunit e njânit e të tjetrit e fuqín e anmikut të njânit e të tjetrit, të gjitha këto i ka pasë shumë mâ të mira Leka se Pirroja. Leka i vê themel nji sistemi të rí shtetnuer, ndërsa shestimi i Pirros âsht veç nji epizod historik; shestimi i Lekës ngjat edhe mbas vdekjes së tij, ndërsa Pirroja edhe për së gjalli e pá shestimin e vet tue u-shkatrrue.

Pirroja qe nji prís ushtrije mendehollë, por Leka qe edhe mâ i mendshmi burrë shteti i kohës së vet. Trimi u a hýni veç atyne punëve, të cilave e dinte se mund t'u dilte në skâj, kurse nji aventurjer nis edhe aso punësh, të cilat s'mund të kryhen. Kjo âsht arsyeja, për të cilën ndonji historjak e ka quejtë Pirron aventurjer. Me gjithë këtê gjithëkush e do Pirron, pse qe nji trim besnik, e pse ai qe i pari nga ana e Lindjes, që u-ndesh trimnisht me Romakë.

58. SOLONI E KRESI

Soloni ishte nji ndër mâ t'urtit, që përmenden në Greqí të moçme. Nji herë tue bâ rrugë nëpër Azí të Vogël, i takoi të dilte nga Sarda, nji qytet i moçëm ku mbretnonte Kresi, që ka lânë nji zâ për gjâ e begatí të madhe që pat. Kresi e thirri Solonin, e i a kallxoi të gjithë gjân e vet e mandej e pyeti: "A ke pá kund mbi tokë nji mâ të lumtun se mue ?". I shkonte mendja atij se po i thonte Soloni se "nuk ka në botë njeri mâ të lumtun se tý, që ke të gjitha këto të mira", prandej e pyeti.

Soloni u-mendue nji herë, e mbasandej tha: "Mâ të lumtun se të gjithë kam pá nji plak, që jetoi shumë me shëndet, pa e lânë kamba e dora; pat djelm shumë e njânin mâ të mirë se tjetrin; i martoi të gjithë, pá edhe nipat e stërnipat; sa jetoi nuk pat kurrnji të keq në zemër, e kur vdiq i la mbrapa të gjithë".

Kresi u-çudit, e disi edhe u-idhnue, tue pá se Soloni e bânte mâ të lumtun at plak se atê, që kishte të gjithë at gjâ. Por tha me vete, "ndoshta do të më mbajë për të dytin", dhe e pyeti prap: "E mbas tij, a ke pá ndokênd tjetër ?".

"Mbas tij", i a priti Soloni, "kam pá dy vllazën të fortë e trima si zâna, që kishin nji nanë dhe e dojshin fort. Nji ditë, që ishte nji festë e madhe, gjithëkush e çonte nânën e vet me qerr n'at vend ku luteshin; këtyne dy vllazënve i u-vonuen qét; e çka bânë ? Hŷnë vetë nën zgjedhë e e çuen nânën ku ishin nânat tjera. Atje të gjithë burrat i levduen këta dy vllazën, e u-çuditën prej fuqís që kishin; e grát u-mblodhën rreth s'âmës së tyne e i thojshin: "E lumja ti, moj zojë fatmadhe, që paske kësi farë djelmsh, kaqë trima e të fortë, e që të duen e të nderojnë kaqë fort por Zot, i paç !". Atëherë e âma i çoi duert nga qielli e i u-lut Zotit t'u epte të bijvet çka âsht mâ mirë mbi tokë; por kur i vdiqën të dy të bijt n'at ças, e kuptoi se mâ e mira e të gjithave âsht vdekja me nderë. Qytetarët i nderuen fort ata djelm e u bânë trupore, që mos t'u humbte emni kurr".

Kresi s'duroi mâ gjatë e bërtiti: "E po mue, me të gjitha këto të mira e këto begatí, s'po më kujtonke për të lumtun ?".

"Jeta e njeriut" i tha Soloni, "âsht shtatëdhetë vjetë, a mâ shumë a mâ pak; kësaj jete çdo orë e çdo ditë s'i gjason njâna tjetrës; nji njerí që e shef sot të lumtun, nesër mund të bâhet mâ i mjerí i të gjithëve; edhe të lumtun nuk i bân veç pasunija, se shumë të pasun janë aqë të mjerë sa u a kanë smirë të vorfënvet. Prandej, pa e pá si mbaron jeta jote, s'mund të të thom në se je i lumtun".

Kresit s'i pëlqeu kjo fjalë, edhe s'i vûni vesh mâ t'urtit. Por nuk njati shumë, e fjalët e Solonit i duelën të gjitha. Kresi kishte dy djelm, i madhi ishte shurdhë e i pagojë, i vogli ishte i mendshëm e trim. Mbas nja dhetë ditësh, tue gjuejtë thí t'egjër, i u-vrá djali i vogël, e Kresi mbet me nji djalë shurdhë e të pagojë. Nuk shkoi shumë kohë e duel Kyri, mbreti i madh i Persís, e bâni luftë me Kresin, e mundi, e zû gjallë e urdhënoi të bâhesh nji turrë me drû, për t'a vû Kresin mbi at turrë e për t'i dhânë zjarm nën tê. Kur e pá Kresi se po digjesh e, përveç se po humbte të gjithë gjân e vet e mbretnín, por po epte edhe shpirtin me tmer, tha trí herë me zâ të naltë: "Solon ! Solon ! Solon !" Kyri e pyet: "Çka âsht ky Solon që po thërret ?", e Kresi i a kallxoi të gjitha fjalët që i kishte thânë Soloni. Kyrit i pëlqyen ato fjalë e i erdhi keq për të shkretin; prandej urdhënoi t'a ulshin prej asaj turre drûsh, ku e kishte rrethue flaka, e i a fali jetën.

59. MENEN AGRIPPA

Nji herë vogjlija e Romës së moçme ishte kundër parís, pse i dukesh se parija ishte tue i a bâ pa rrugë. Prandej, gjithëçka ishte popull i ulët u-danë në nji krah e dojshin t'i ndërtojshin shtëpít e veta në Mal të Shêjtë afër Romës. Kjo dasí

kishte mujtë t'a shkatrronte Romën; prandej parija çoi e muer Menen Agrippën, që e donte vogjlija, për t'a zbutë. Meneni nuk u-kursye , shkoi e i tha vogjlis kështu: "Nji herë gjymtyrët e trupit u-çuen të tâna kundër stomakut. Na punojmë, thojshin, e ky ha në shpinë tonë, pa bâ kurrfarë pune; sot e mbrapa s'do t'i apim të hajë, t'a fitojë vetë, në dashtë. Stomaku, pse nuk pat çka të hante, u-rrudh; por edhe gjymtyrët tjera u-këputën. Kur e panë se gjithë fuqija u kishte pasë ardhë nga stomaku, u-penduen të mjerat, e prap filluen t'i epshin me hangër stomakut".

Vogjlija e muer vesht se ku vritte fjala, e u-pajtuen me shoqi-shoqin; mbassi edhe parija diçka u lëshoi për t'u ardhë te rruga.

Pa dashuní me shoqi-shoqin, pa bashkim, nuk ka qendër nji shtëpí, e mâ pak nji popull. Kush e do të mirën e vendit të vet do të mundohet të shkojë mirë me shokë. E ka dhânë Zoti të shkojë i padijshmi mbas të dijshmit a mbas atij që di mâ tepër, i vogli mbas të madhit, e i madhi t'i a këqyri të voglit.

60. 28 NËNDOR

28 Nëndor 1912 ! Ditë vjeshte. Qielli i mbuluar me re të rënda, plot shi. Në mëngjes, retë sitin një shi të hollë e të dëndur që depërton gjer në kockat e kurrizit. Tregtorat janë mbyllur; festa duket ndër syt' e njerëzvet të mbledhur këtu e atje; të gjithë bisedojnë rëndësinë e ditës dhe të mirat që premton ngjarja e madhe e çpalljes së lirisë.

Minutat kalojnë tepër ngadalë: të gjithë e presin me padurim orën e mbledhjes. Koha e hapjes së kuvëndit është caktuar më 3½, por të dërguarit e popullit nisën që më 3 t'i zënë fronat radhuar rreth sofrës së gjatë në salën e jashtëme të shtëpisë së Xhemil Beut. Njëri pas tjatrit hyjnë shumë burra t'ardhur për këtë ditë nga gjithë viset e tokës shqiptare. Geg' e Toskë, Muhamedanë e të Krishterë, delegatë të Kosovës e të Çamërisë, të Bregut-të-Detit e të Shkodrës jetike, të Korçës së bukur e të Malsis së Gjakovës. Të gjitha krahinat janë përfaqsuar.

Më 3½ hapet mbledhja. Sala është plot. Në krye të sofrës rri Ismajl Qemali. Kurr s'është dukur më i ri. Fytyra e tij e ëmbël fiton me të parë, zemrat dhe nderimin e atyre q'e qarkojnë. Mjekra e bardhë si dëbora i stolis faqet plot shëndet. Syt' e kulluar trathëtojnë me shkëlqimin e tyre, gëzimin e fellë q'i ndien zemra në këtë çast të madh për historin' e kombit.

Afër tij është Don Kaçorri. Gjithëmonë buzëqeshur, syt' e tij shumë të lëvizshëm kërkojnë miqt ndër të gjitha këndet e salës për t'u thënë atë "n'jatjeta" për të cilën i ndjeri kish

një theksim të veçantë. Aty pranë gjindet dhe Luigj Gurakuqi, i cili në këtë çështje është, me të vërtetë, "dora e djathtë e Plakut".

Midis gjithë të tjerëve që kanë një emër më shumë a më pak të famshëm, tërheq vërejtjen fytyra e Isa Buletinit. Në fytyrë e në shtat Isa "Begi" përmbledh vetijat e Shqiptarit dhe jo më pak në jetën e tij shpirtërore. Të pamët luftari, gjithëmonë i vrejtur, kurr s'i qesh buza pa shkak të rëndë. I gjatë dhe i hollë, trupi është lidhur me dej të hekurt. Ndëgjon shumë dhe flet pak; s'përzihet në fjalën e tjatrit dhe, kur flet, s'ngutet. Ay s'qe njeriu i fjalës, por i punimit a, më mirë, i pushkës. Mund të thohen për Isa Buletinin vargjet që i a ka kushtuar At Fishta Marash Ucit:

Arm't i kjén ktij baba e nana;
Bab' tagani e nan' breshana;
Vlla e motër dy pistolet;
Dy gjarpnusha prej Stambollet.

Por askush nuk mund t'a shikojë Isa Begun pa vënë ré edhe plakun që rri mb'at'anë të sofrës. Është Bab Dud Karbunara, delegat i Beratit. Mjekra e tij e gjatë dhe e rrallë e tregon, midis të tjerëve, si një fytyrë të huaj. Me një shami të kuqe i fshin, fshehurazi, lotët që i rrjedhin kundër vullnetit të tij. Qysh mos të qajë i mjeri plak ? Zemra e tij s'mund t'a përfshijë gjithë gëzimin e kësaj dite. Tërë jetën e tij e kish pritur këtë çast, për të cilin kish predikuar pa dishpërim dhe tani e sheh me sy ! "Të falem, o Zot !" thotë Bab Duda. "Për këtë ditë i lutesha Zotit të m'a zgjaste jetën. Tani e pashë: mund t'i mbyll sytë"...

Kish kaluar ora 3½ kur u-ngrit Ismajl Qemali, dhe, ngadalë, me kthjelltësi, tregoi qëllimin e mbledhjes. Përshkrimi i vuajtjevet të shuma të popullit shqiptar nën zgjedhë, sajonin pjesën e parë të fjalës së kryetarit. Pastaj foli për shtetet e tjera të Ballkanit, qysh u-liruan dhe qysh rrojnë e përparojnë. Këto fituan miqësin' e Shtetevet të mëdha dhe e rritën fuqin' e tyre aqë sa i çpallën luftë Turqisë dhe po e mundin. Po ata s'duan të pushtojnë vetëm viset që janë të tyre. Lakmimi i tyre është pamasë dhe përfshin gjithë trashëgimin e Turqisë në Ballkan, pra, dhe Shqipërinë. Veriga q'e mbajti lidhur Shqipërinë me mbretërin' e Sulltanëvet më shumë se 400 vjetë, sot është e këputur. Kombi Shqiptar, që ka dërguar këtu kaqë përfaqësonjës të ndershëm, a mund të durojë kurr të hyjë nën një skllavëri të re, më të keqe se të parën ?

"Kurr" e "kurrnjëherë" është përgjegja e shpejtë që del nga goja e të gjithë burravet.

Dhe Ismajl Qemali mbaron duke thënë këto:

"Populli Shqiptar na zgjodhi e na dërgoi në këtë mbledhje që të këshillohemi për shpëtimin e atdheut. Shpëtimi është një i vetëm: lirija. Prandaj, duke u-mbështetur mbi të drejtat e

shenjta dhe mbi dëshirën e vullnetin e patundur të gjithë popullit, na, përfaqësonjësit e tij, e çpallim Shqipërinë shtet më vehte, të lirë e të pamvarur !"... Të gjithë janë në këmbë. Një "Rroftë Shqipëria" e "Rrnoftë Shqipnija", që del prej të gjithë krahërorvet i mbulon fjalët e fundit t'Ismajl Qemalit. Urimet përsëriten e më s'marrin fund. Një flamur u-çfaq n'at çast në mes t'odës. Një tjatër flamur i rrëfehet, në dritore, popullit q'ishte mbledhur n'oborr të shtëpisë. Gëzimi ish përshkrojtur nëpër të gjitha fytyrat. Shumë qanin. Qysh mund t'i mbanin lotët duke parë një skenë të tillë: Shqiptarë prej të gjitha visevet, që kurr s'janë parë njëri me tjatrin; njerëz të cilët gjer dje,duke patur fe dhe fis të ndryshëm, shikoheshin si të huaj dhe sot..... Sot, pas qindra vjetësh, e kuptojnë përsëri se janë vëllezër që s'mund të kenë veç një qëllim: Të bashkuar të mprojnë nderin e asaj nëne q'i ka bashkuar sot rreth saj, rreth flamurit të kuq me shqipen e zezë...

I tërë qyteti kremton. Të gjithë e shikojnë me shpresë kohën e pastajme dhe telegrafi i lajmon botës lindjen e një Shteti të ri.

61. DITA E FLAMURIT

E duam flamurin e kuq me shkabën e zezë me dy krerë, se ësht flamuri ynë, se nën të do të rrojmë të lirë, të nderuar dhe kryelartë në mes të kombevet të qytetëruara t'Europës.

E nderojmë flamurin e kuq me shkabën e zezë me dy krerë, se ësht flamuri i kurorëzuar me nderë e me lavdi i kryeushtarit dhe luanit të shkëlqyer që çuditi botën me trimërit' e tija dyke thyer njëzet e pesë vjetë me radhë njërën pas tjatrës ushtëritë më të forta t'asaj kohe, të kryesuara prej Sulltanëvet më të mëdhaj të Turqisë. Kur Europa dridhej nga mizoritë Otomane, dragoni shqiptar që s'dinte ç'ësht frika, me një grusht trimash të zgjedhur, vërvitej mbi armikun si rrufe që tundte malet dhe shkëmbinjt dhe u jipte arratinë kulçedravet aziatike me atë shpatën e tij të rëndë që vetëtinte dhe tmeronte, nën atë flamur të kuq me shkabën e zezë me dy krerë.

E ngremë lart flamurin e math të Skënderbeut, se ay që e mbajti i thirri tërë botës me trumbetë ç'ësht i zoti të bëjë Shqipëtari kur bashkon trimërinë me besën, me nderin dhe dashurinë e vendit të vet. Papa, kryetari i Krishtërimit në Perëndim, Republika e Venedikut, mbretëresha e detevet, dhe të gjithë mbretrit dhe princërit e Europës në kohën e Skënderbeut e përshëndoshën flamurin tonë me bekime, pagëzime dhe lavdërime. E qajtim kur u-unj për katërqint e pesëdhjetë vjetë, se Shqipërija u-shua nga lista e shtetevet të lira dhe varfërija,

mjerimi dhe robërija e shtypën dhe e vogëluan në sy të botës. Por kur u-ngrit dhe valoi përsëri në Vlorë dhe u-përshëndet në Durrës me gjëmine topash prej anijevet të fuqivet europjane, kockat e shenjtëruara të Skënderbeut u-drithëruan në varr dhe na, kur e pamë si n'ëndërr,dardhëm lotë mallëngjimi, gazi, shprese dhe kryelartësije kombtare.

E kujtojmë këtë ditë historike dhe e kremtojmë, se mësuam ç'domethënë flamur i huaj, shpatë, kamçik dhe zjarr armiku: fshatra të djegura, ara të shkretuara; pleq, gra, fëmijë të therur pa mëshirë, a t'arratisur në shpella e përrenj, të çveshur e të zbathur, pa bukë, të rrahur prej së ftoftit, të çjerur prej urisë, shtrydhur prej smundjevet, me syrin e errur prej helmit dhe deshpërimit. Nga goja e kësaj ushtrije dëshmorësh të pafajshëm të barbarisë dhe pashpirtësisë s'armiqvet të pabesë në Shqipërinë e shkretuar dhe nga zemra e të gjithë Shqiptarëvet të merguar e të shpërndarë si zoqt e korbit në vise të huaja ngrihet sot një lutje e nxehtë, e mëshirëshme, e mallëngjyer përpara fronit të Perendisë:

O Zot i math, i drejtë dhe i dhëmpshëruar, shpëto-e popullin dhe vendin tonë të mjerë; ndëro-e përsëri me liri nën flamurin tonë, flamurin e Skënderbeut, flamurin e kuq me shkabën e zezë me dy krerë.

62. ALMISE TOKE

Në daçim që të na kënaqin arat e kopshtet me drithna, me pemë e barishte, duhet t'a punojmë tokën me mjeshtrí e me kujdes të madh. Deri prozhmet e livadhet e lypin mjeshtrín e dorës së bujkut. Po çka kishte për të qenë për né sikur mos të kishim me çka t'a thyejshim tokën, që nga nji herë bâhet si gúr, por veç me gishta e me thoj ? Veç mundit që s't'a merr mendja e veç kohës që do t'u-humbte, kurrkush nuk do të mundte t'i dilte m'anë. Por njeriu, për t'a punue tokën e për t'a fitue bukën me djersë të ballit, ka dijtë t'i bâjë vetë edhe almiset, që i duhen për t'a lehtësue mundin.

Prandej shofim se bujqit e përdorojnë vangën që e thyen tokën thik e e sjell; shatin, që e grimcon; rrashqelin për t'i rrafshue vllâjt, e trinën për t'i trinue a për t'i rrafshue arat. Por puna vetë edhe hollimi i a ka çelë menden njeriut që të hartojë nji almise tjetër në vend të vangës, ku puna e saj kishte për të qenë tepër e gjatë dhe e kushtueshme. Kjo almise âsht parmenda e plori. Por duhet t'i a mbushim menden vetes se me parmendat, si i kanë pasë të parët tonë, e si edhe sot i kanë disa, nuk bâhet punë për dobí. Nji pluer i mirë jo veç do të ketë umin e thikën të mira, por edhe do të ketë nji vesh për t'a sjellë tokën, që shkon tue u-thye. Do të ketë edhe peshojën për t'a ulë e për t'a çue umin, si e lypën puna, pa pasë nevojë

t'u shâhet dorzavet.
Veç me këso almisesh toka punohet thellë si në nji vend në nji tjetër, e zagnat bâhen të drejta e pa përshtjellime.

63. BUKA

I kënaqet zemra mikut nga i shef miqt tue hangër me të bukën e dalun prej toke e prej mundit të tij.
Ju e dini se sa mund, sa shqetsime, sa vuejtje përmbahen në nji copë bukë. Qét e mëdhaj që e trinuen tokën, bujku që e hodhi farën në vjeshtë, krandëthit e parë që i qëndruen lagështinës s'errët e korrsit që i përkulin gjithë ditën qafat e zeshkta.
E mandej duhet të lidhen dorzat, të çohen në lamë, të fshihen që të shkoqen kokrrat prej kallxash.
E duhet të pritet që të frŷjë pak erë për të dá me shoshë kokrrat e mira prej hjedhës, e mandej duhet të bluhet, t'i hiqen krundet, të sitet, të nxehet uji për t'a ngjeshë bukën e për t'a nxé furrën me drû; të gjîtha këto punë duhen bâ me durim e dashuní para se t'a shofim këthough bukë që i ati u a dán fëmijëvet e miku miqvet e përbujtsi shtegtarëvet të huej.
Bujqit për t'a thye tokën e për t'a hjedhë farën, korrsit, mullîsit e furrëtarët, të gjithë kanë derdhë djersë në vapën e madhe e n'afshin e zjarmit para se gruni i verdhë i farës të shndërrohet në bukën e erandëshme të tryezës sonë.

64. TË GJETUNIT E AMERIKËS

Kristofor Kolombi leu në Gjenovë në vjetin 1446. Fëmijë katërmëdhetë vjeç i a nisi t'i shetitte dhenat, e i kërkoi gati të tâna ato që ishin aty pari. Fjalët që ndigjoheshin për do dhena, që kishin gjetë në mes të detit Portugezët, i a ndezën edhe mâ fort këto dishír. I kishte hŷ në trû, e s'i a hiqte gjâ, se toka âsht e rrumbullakët si nji lamsh; e prandej,ndërsa Portugezët shkojsnin në dhé të Hindís tue marrë rrugën nga lindja e diellit, Kolombit i ishte mbushë mendja se mund të mrrîhesh atje edhe anës tjetër nga Prendimi. Për t'i dalë në skâj mâ mirë kësaj pune vojti në Portugal, për të pyetë e për të nxânë. Disa sende që vênte ré shumë herë e forcojshin mâ fort n'at mendim, nganjiherë deti qitte në breg do drûj të punuem mjeshtrisht e do kallama që nuk gjindeshin kurrkund n'Europë; pra thonte me vete "do të jetë ndonji dhé

prej nga vîjnë këto gjâna".

Por edhe atij i a pritte mendja se edhe po të mrrîhesh në dhé të Hindís n'at anë që donte vetë, shkonte puna gjatë e i duheshin barkë, ushtarë, ushqim e të holla shumë.

I ati s'ishte i zotí t'i vlente gjâ, pse ishte i vorfën. U-suell, pra, e lypi ndihmë prej qytetit të vet, Gjenovës, por s'i vûni kush vesh asaj fjale, pse e mbajshin si nji njeri që flitte ândërra. Pesë vjetë u-suell i shkreti Kolomb, tue i u-lutë të mëdhajvet për gjithë anë për t'i u-bâ ndihmë, e së mbrâmi Izabela, mbretnesha e Spanjës, i a ngjiti dorën, i dha çka lypte për ndihmë, e sa vende të zbulonte, i a la t'i sundonte ai vetë.

•

• •

Me 3 Gusht të vjetit 1492 Kolombi prej skeles s'Andaluzës, Palos, me trí barkë të mëdhaja e nji qind e njizet detarë u-nis për dét, si t'a bânte Zoti. Ujnat që kurrkush s'i kishte rrafë kurr i u-hapën përpara sŷvet; në të tâna anët dét pa kurrnji shêj toke për së largu. Udhëtuen, udhëtuen shumë ditë e tokë nuk shifesh kurrkund ; detarët filluen të ligështohesh tue thânë se Kolombi kishte dashë t'i merrte në qafë, t'i humbte pa kurrfarë shêji; e mrrîjtën edhe t'i kërcnoheshin se do t'a hidhshin në dét po mos t'u-këthente. Veç Kolombi s'e humbi shpresën kurr, e pa u-mërzitë prej të shamevet, i merrte me të mirë e mundohesh t'u epte zemër njerëzvet të vet, të cilët mâ në fund venduen të durojshin edhe trí ditë.

Ato trí ditë shkuen, por tokë s'shifesh as prej së largu. Spanjolët, tue pá se prîsi i tyne gjithënji nuk lodhesh, e s'hiqte kurr dorë, s'bânë zâ. Me 7 të Tetorit i u-bâ se po i afrohesh nji ishulli, por nuk qe gjâ. N'e nesre nji tubë zogjsh, që s'ishin pa kurr, u silleshin barkëvet e fluturojshin nëpër shulica; ajri dukesh disi mâ i freskët e nji erë si bimësh epte shpresë se toka nuk ishte larg. Njikëto shêje pra, e mâ fort paqa e gëzimi i Kolombit u a hoqën frikën; detarë e ushtarë morën zemër mâ fort se përpara.

Me 11 të Tetorit në mëngjes detarët shofin nëpër ujë nji kallam të njomë që dukesh se ishte këputë diku aty afër; mbasandej do peshq që nuk largoheshin prej bregut, e do gêma pemësh që i kishin kokrrat ende. Secilit i rritesh shpresa: Kolombi lëshon pênin në dét e takon në fund. Ishte në muzg të natës. Mbledh gjithë njerzit e vet për të thânë uratën e mbrâmes, si e kishte zakon për gjithë ditë; e mbassi mbaruen, u thotë se me ndihmë të Zotit nuk u kishte shkue kot gjithë ai mundim; sa mâ parë do të prekshin në tokë, e kush t'a shifte mâ i pari tokën, do të kishte nji petk kadifje si dhuratë.

U-err: kurrkush s'flênte: secili ngulte sŷt nga shkonte barka. Kolombi kishte hypë në mâ të naltin vend , në pupe; e dý orë para mesnate pá për së largu nji dritë që ecte: i a tregoi nji zyrtari e të dy thirrën nji shoq tjetër, por para se të mrrînte ai, drita humbi. Dý herë u-duk e prap humbi. U-prenë e i u-përqeth shtati, kur qe prej barkës që prînte, shungullon nji zâ: "Tokë, tokë !" Të gjithëve u-shpëtuen lotë prej gëzimi e kush e kishte mundue mâ fort Kolombin, i bie në gjûj e i lypën të falun.

E njimend kur agoi drita, u duel para sŷsh nji ishull me pyje e me livadhe të pashoqe, e rrezet e diellit shëndritshin ara e pemë që s'u kishte pá kurr sŷni.

Me vegla muzikore e me flamúr që e hapte era, me brohorí e gëzim si ai që ka krye nji punë të madhe, ata shtegtarë fatbardhë e lëshuen hekurin në tokë të ré. Me flamúr të Spanjës majtas e me shpatë në të djathtën, Kolombi del i pari në breg e puth tokën; detarët të gjithë bijnë në gjûj për t'i u-falë nderës të madhit Zot, që i qiti n'at dhé (12 Tetuer 1492).

Vendësit u-grumbulluen te zalli, si fëmijët, kur del nëpër katund nji send që s'e kanë pá kurr; me duer e me gishta dukesh se i mbajshin për njerëz që kishin rá nga qielli. Edhe Spanjolët u-çuditën tue i pá ata njerëz pa petka në shtat, me nji bojë të rêmtë e me mercela t'artë në veshë e në hundë. Kolombi i a ngjiti emnin atij ishulli "San Salvador" që do me thânë "i Shelbuemi", për t'i a dijtë për nderë të naltit Zot që i qiti n'at dhé.

Spanjolët u falën atyne njerëzve xixa, gastare gjithëfarë ngjyrash, gjylpâna e sende vezullojse; e prej tyne morën shumë copa ár. E mbassi e panë se Spanjolëvet u pëlqente fort ari, vendësit u kallxuen me gisht vendin e Jugut. U-nis Kolombi n'at krah e gjet ishullin e Kubës. Edhe ata gjindë u-mrekulluen tue i pá këta njerëz të huej e barkët e tyne; e kur këta u kallxuen do leskra ari, vendësit u bânë me shêj për të shkue nga lindja e diellit, e thojshin "Haiti, Haiti". Europjanët u-nisën përnjimend n'at anë e mrrîjtën n'ishullin e Haitit, që sot i thonë San Domingo. Edhe aty çaklat e Europës u-ndërruen me ár t'Amerikës.

•

• •

Por Kolombi kishte plasë t'i çonte fjalë mbretneshës së Spanjës për dhena që kishte gjetë. E para se t'u-niste me nji barkë që kishte mbetë në zâll, bâni si nji qytet e i a ngjiti emnin Natividad, e la mbrendë tridhetë të tetë vetë prej së vetësh; i porositi të rrijshin urtë dhe t'ishin të njerzishëm me gjithëkênd. Nga ana tjetër për t'u shtí frikën atyne të vendit për Europjanë që lênte aty, i rreshtoi njerzit e vet, e u bâni shêj me i zbrazë armët. Krizma e pushkëvet dhe e topavet u shtini tmerin atyne të shkretëve, e kaqë u hŷni frika

sa të gjithë ranë me fytyrë përdhé.

Me 4 të Kallnorit të vjetit 1493 Kolombi u-nis të këthehesh n'Europë. Udhës e zûni nji furtunë e madhe sa nuk besoi se do të shpëtonte; por mâ fort se për jetë të vet, kishte idhnim se s'po mrrînte n'Europë askush për të kallxue për ato vende që kishte gjetë, prandej i shkroi lajmet e veta në nji lëkurë e i ndrŷni në nji vozgë të lyeme mirë me peshkve dhe e qiti në dét; shpresa e tij ishte se dikur valët e detit do t'a qitshin në breg at vozgë n'Europë, për t'u-dijtë ato punë. Por desh Zoti e shpëtuen prej aso furtune, e me 15 Mars prap hŷni në limâ të Palos prej nga kishte qenë nisë. Vendi e priti shumë mirë me kumbonë e me gëzim të nji populli të panjehun që duel në breg, e kur duel kishte vû para sendet mâ të çuditshme e mâ të kushtueshme, që kishte sjellë prej dheut të rí.

65. DIJA

"Njeriu, aqë sa di, mundet". Të vërtetën e kësaj fjale të Bakonit e forcon edhe puna, që ndër disa gjuhë, me nji fjalë të vetme shprehet mendimi "me mujtë" edhe mendimi "me dijtë", pse fuqija shkon mbas dijes; por fort e mâ fort na e dishmojnë punët e mëdhaja e të mrekullueshme, që njeriu, sidomos ndër kohët e vona, mrrîjti të përkryente nëpër fuqí të dijes e të hollimit të mendes.

Nëpër dije sŷni i njeriut depërtoi kaltërtín e thellueshme të kupës së pamatun të tërthores s'Empirit, e caktoi ravët e shtigjet e shkëlqyeshme të hânavet e të diellavet e t'atyne kometave znaritse, në shllungë të kripit të të cilave dridhet, trandet e felgron edhe sot padija. Nëpër dije njeriu u-dorgj me kambë të sigurtë ndër ato angrrat shungulluese të dheut, e ngadhënjyes e theu hovin e tallazevet të pellgut të pafund e skâj; shkepi si ajo shqipja e pafrigueshme, fluturim nga qielli, e u-përshkue nëpër ré e vise iperbore, thue se përnjimend po do Zojzit t'i a nxjerri dore rrufét bumbulluese, dhe vend për të zânë n'ato rudinat e kandëshme e përherë të blerta t'Olympit. Jo, po, barqet e herëshme, ndodhjet jetike, përmendoret e vjetra, si edhe ajo historija e krejt njatij vargu të gjatë kavaljetesh, nëpër veriga të të cilit përshkrue âsht jeta e fisevet dhe e kombevet të fisit të njeriut, na dishmojnë, se burri i urtë âsht i fuqishëm; e se burri i dijshëm âsht i fortë dhe i zoti.

E pse nji popull nuk âsht tjetër veç se njeriu i shumzuem në vetvete, kështu në dritë e në diell shifet, se populli i fortë e i fuqishëm âsht vetëm ai, në të cilin çmohet dhe lavrohet dija; e se, sikurse pa forcë nji trup i gjallë s'mbahet në kambë, ashtu edhe nji popull i pa dije s'qëndron as mbahet si Shtet në vete.

66. BASHKIMI BAN FORCËN

Qe nji natë e këthiellët. Sŷni ynë tret në hapsinën e pamatun të qiellit tue vrejtë miljarda hyjsh që xixillojnë porsi xhevahire të shkapërderdhuna për zbukurimin e kupës së qiellit.

N'at heshtim ngulim sŷt si të ngrîm, pse mendja jonë humb si para nji misteri. Por astronomi me tejqyrën e vet, e ndjek udhëtimin e tyne, i mat largësít që kanë njâni prej tjetrit, u a llogarit peshën e përfundon se ajo morí trupash qiellorë nuk êndet n'at hapsinë të pamatun ashtu kot e si miza pa krye, por ndjek nji ligjë të caktueme. Secili hýll, simbas përpjesëtimit të peshës e të largësís prej tjerëve, ka at ndikesën e vet mbi ta ase âsht i ndikuem prej tjerëve aqë mjeshtrisht sa na lê pa mend ai rregullim i çuditshëm, ajo bukurí e pashoqe, shkaktue prej lidhnije e bashkimi.

T'a ulim shikimin tonë mbi natyrën xeherore. Edhe këtu, edhe pse âsht natyrë e pa jetë, e vdekun, gjithënji shofim se bashkimi bân forcën. Malet madhështore që me maje të pamrrîjshme na duken se e përkasin qiellin; mermerët shumë ngjyrash, xehet e çmueshme, të lângta e të ngurta e gjithëçka përfshîn mbretnija xeherore, a s'janë bashkimi i atomevet, të cilat sajojnë malin, arin, argjandin, vojin e gurit, thëngjillin, etj. ? Shkëndija e vogël që shpërthen me takimin e telavet t'elektrikut, âsht gjâ e pa farë rândësije; por rrufeja që shkrep në nji ditë stuhije e që ka fuqí të djegi e të shkrumbojë njerëz, bagtí, banesa, s'âsht tjetër veç bashkimi i shumë energjive elektrike. Po rét, shiu, përrojet, lumejt e detnat e pafund, a s'janë bashkimi i shumë pikave uji. E po banesat tona, a s'janë bashkimi i shumë gurëve, i shumë tullave, i rânës, i gëlqeres, etj. Ç'na thonë pallatet e bukura, urat e shtrueme, rrugat e punueme, fabrikat e pamêshme ? Të gjitha nji zâni na diftojnë se bashkimi bân forcën.

Prej mbretnís xeherore mund t'i shtrîjmë vrejtimet tona në mbretnín bimore e tue i kalue nji mbas nji të gjitha bimët prej fijes së barit e deri në mâ të trashin lis, shofim se bashkimi bân forcën. T'a pyesim botanikun çka âsht ai lis aqë i trashë, të cilin shumë burra sëbashku s'mund t'a përfshîjnë me krahë të vet e na thotë se âsht bashkimi i shumë fijeve të holla, të cilat kohë mbas kohe, t'ushqyeme prej toke, e trashën dhe e forcuen aqë fort. E po me fije kanpi e lînî, a nuk bâjmë na tërkuza e litarë aqë të fortë sa të ngrisim e të tërheqim çfarëdo peshe ? Shkurt, të gjitha sendet e kësaj bote janë të lidhuna njâna me tjetrën për të dhânë jetë, rregullim e harmoní.

Të gjithë frymorët e paarsyeshëm vetvetiu ndjekin - n'at mënyrën e vet - nji rregull bashkimi e, mjaft me vrejtë peshqit n'ujë, zogjt n'ajr e deri egërsít ndër pyje e kemi për të gjetë mësime të panjehuna bashkimi.

67. NGJARJE NGA JETA E EZOPIT

Ezopi qe mâ i madhi përralltár i kohëvet të vjetra, madje baba i të gjithë përralltarëvet të herëshëm e të tashëm. Të vjetrit e mbajshin për punë të madhe; mjaft me thânë se Sokrati, me çka thotë Platoni, mundohesh në burg me vû në vjersha disa përralla të tija. Me gjithë këtê jeta e këtij njeriu, i pajisun me kuptim e hollësí mendje, humbet në mister. Mbas gjase jetoi në mes VII e VI shekull p.Kr. Duket se qe prej Azís së Vogël, e rob në Samo i njânit që mbahesh filozof. Thohet se mâ vonë udhëtoi në Babiloní, n'Egjypt e në Greqí. Banorët e Delfit, të cilët ai i kishte pasë zemrue me nji përrallë të veten, e mbytën rreth vjetit 650 p.Kr.

E para ngjarje që kallxohet për Ezopin âsht ngjarja e fiqvet. Në kopësht, ku punonte Ezopi kur qe rob, dy prej shokëvet të tij i ranë pré nji fiku. Kur u-këthye zotnija, e paditën Ezopin se kinse ai i kishte përlá të tânë ata fiq. Kishin kapë thuprat në dorë gati për t'a ndeshkue... Por Ezopi, tue u-lutë mâ fort me duer se me gojë (ende s'e kishte pasë nderën e Djanës*) nxori që t'a pritshin pak. Ngau në gjellëtore, u-këthye me nji kusí me ujë të nxehët e aty, ndër sŷ të gjithëve, e piu. I shtini mandej gishtat në fyt e, mbassi Ezopi ishte me të vërtetë esull, vuell ujin e kulluet e të pastër sikur e kishte pí. E ndërkaqë i bânte shêj me gisht zotnís që edhe dy paditsit t'i detyronte me e bâ at provë. Prova u-bâ e, në mes të gazit të gjithëve këtë herë dolën ujë e fiq. Kështu thuprat i hangri kush i kishte meritue.

°

• •

Mâ vonë Ezopi i qe shitë nji tregtari robësh. E i u-desh me bâ rrugë me tê. Çdo rob për udhëtim e kishte barrën e vet; por Ezopi, jo; kalangerçi i gjorë qe kursye. Kjo punë nuk i u-duk e drejtë Ezopit, dronte edhe smirën e robëvet të tjerë, e nuk e pranoi. I thanë atëherë t'a zgjidhte ai vetë barrën. E ai, mbassi i këqyri mirë thasët, ênët, ngarkesat, koshat e të gjitha sendet tjera, zgjodhi për vete nji kosh të madh me bukë që kishte qenë caktue për dy robë vigana. Shpërtheu gazi gjithëkah. Udhëtimi u-fillue. Mbas dý orësh u-bâ pushimi i parë, e hangrën cillën; e barra e Ezopit zbriti në nji të tretë. Në mesditë rá në gjymës. Në mbrâme, kur robët tjerë ishin këputë prej udhëtimit e prej barrësh, qe gungaçi ynë në krye të vargut, i shkathët, me kosh zbrazët.

• ▪ •

* Ndera e Djanës: Nji ditë Ezopi u diftoi udhën do shtegtarëve ; duket se ishin priftën të Djanës, e n'ândërr i u-duk Fati dhe i a zgjidhi gjuhën.

Darka e gjuhëvet âsht tepër e njoftun për t'a kallxue. Ksanti kishte thirrë gojtarët e të dijshmit e Samo-s e i urdhënoi Ezopit të blente për këto rasë çka të gjindesh mâ e mirë në treg. Gungaçi u bâni gati nji darkë, ku të tâna hét ishin bâ me gjuhë, gjuhë me çdo salcë, por vetëm gjuhë. I thirrun prej zotnís për të dhânë arsye, mujti lehtë Ezopi me u provue atyne zotnive se s'ka gjâ në botë mâ të mirë se gjuhën. Gjuha âsht çelsi i çdo dije, vegla e së vërtetës dhe e arsyes, neni i jetës shoqnore....

Të nesërmen në mbrâmje qenë thirrë po ata miq, e këto herë Ezopi kishte urdhën me blé çka të gjente mâ të keqe në treg. Por prap darka qe fund e maje gjuhë. E a thue nuk âsht gjuha gurra e çdo shpifje, arsyeja e çdo gabimi, nâna e kundërshtimevet, e poterës, e gjyqevet, shkaku i çdo lufte ?

•

• •

Ndoshta ka ndodh kot, por e vërteta âsht se filozofi Ksant ndër dhetë herë, nândë herë shifesh në tryezë. I pëlqente shumë të hante, por mâ fort të pinte. Madje nji herë, nëpër tymtajë të vênës, i u-rrit mendja se mund të kishte etje aqë të madhe, sa të luente me kusht se të nesërmen do t'a pinte detin.

Vûni kusht përnjimend shtëpín dhe të tâna pasunít tjera. Kur i duel pija n'e nesre, filozofi e kuptoi se e kishte keq punën. Kishte mbetë i gjori në breg t'atij deti, që do t'a pinte, tue i pritë ata, me të cilët kishte vû kusht. Kur qe vjen Ezopi që e shpëtoi, dhe i thotë:

- Ksant,bân zemër. Kur të víjnë ata, do t'u thuesh kështu: unë u-lidha, po, me e pí detin, por jo lumejt, që derdhen mbrendë. M'i ndalni, pra, lumejt e unë detin po e pij.

•

• •

Asht e lehtë të kuptohet se si zâni i gungaçit shpejt doli prej shtëpís së Ksantit e muer të tânë dhén e Samo-s. Sa për të shkue kohën, hŷni nji herë Ezopi në nji kantjer ku ndreqeshin aní e barkë. Punëtorët që i a dijshin natyrën, u-grumbulluen dhe filluen t'a ngacmojshin. Ezopi u përgjegji:

"Punëtorë të dashun, dikur s'ka qenë veç haus e ujë. Por Zojzi, i cili donte që t'ishte edhe nji element tjetër, dheu, i tha tokës t'a përpínte detin tri herësh. E menjiherë toka të parën herë liroi malet. Kur toka thithi prap, dolën fushat. E tash n'i u-mbushët mendja tokës për të ngrehë edhe nji herë, punëtorë të dashun, ju keni për të mbetë në zálл".

•

• •

68. PËRRALLAT E EZOPIT

1) Ujku i ngopun

Nji ujk, ngí e bâ lodër, pá nji dele shtrí për tokë. E kuptoi se ajo ishte rrëxue nga frika e tij: i u-afrue, e siguroi tue i premtue se do t'a lênte të shkonte, veç t'i thonte trí sende pa dredhí. E delja atëherë i tha:

- Pikësëpari: mâ mirë se kurrgjâ kishem dishrue mos me të pasë takue. E dyta: e mbassi kjo nuk mujti me qenë, kishem dashë me të pasë takue të verbët. E treta: ju marrët pushka të gjithë jú ujqt, që, pa pasë anji dam prej nesh, na bâni luftë gjithëmonë.

Ujku i ngopun tue e pá se delja foli pa dredhí, e la të shkojë.

2) Trimnija e atij që ka frikë

Nji ditë lepujt bânë mbledhje e u-ankuen ndërmjet tyne për nji jetë aqë të keqe, aqë me krye në gërshânë që bâjshin; a thue nuk kanë anmiq njerzit, qent, shqipet e të gjitha shtâzët ? "Mâ mirë të mbarojmë nji herë e për gjithëmonë, se të jetojmë me kët disprim". Si e morën kët vendim, të gjithë lepujt sëbashku u-lëshuen nga nji kënetë për t'u-hjedhë mbrendë që t'u-mbytshin. Por bretkocat që rrijshin në veshtrim rreth kënetës, porsa e ndigjuen fërshëllimën e lepujvet, kërcyen n'ujë. Atëherë, ndër lepujt, ai mâ i mendshmi tha:

- Trimnohi, shokë ! Ka kafshë që kanë frikë edhe mâ fort se na.

3) Gryksija e detit

Nji bariu, që kullotte bregut të detit grigjën e vet, tue pá qetsín e madhe t'ujit, i u-mbush mendja me lundrue, e u-bâ tregtár. Shiti delet, bleu nji barkë, e ngarkoi me hurma e ndêni velat. Por shpejt shpërtheu nji stuhí aqë e madhe sa barka qe tue u-kapërdí. Bariu atëherë hodhi në det gjithëçka e, falemnderës Zotit, që u-këthye në breg ai shëndosh e barka zbrazët. Shumë kohë mâ vonë bariu ynë u-gjet prap te bregu. Nji shoq i tij kaloi andej pari e s'pushonte tue lavdue bukurín e qetsín e detit. E bariu tha:

- Kishem me thânë se detit i kânde prap hurma. Qe, pse rri urtë.

4) Bariu i dhivet e dhít e egra

Nji barí që kishte qitë dhít e veta në kullosë, u-kujtue se ishin përzie me to edhe do dhí tjera t'egra. Kur erdhi mbrâmja, i shtini të gjitha në vathë. N'e nesre shpërtheu nji stuhí; e, mbassi s'mujti me i çue në kullosë, i grazhdoi mbrendë. Dhivet të veta nuk u dha veç nji grusht elb, sa mos të ngordhshin; por me të tjerat u-diftue i gjânë, gjoja për t'i mësue mos të hikshin. Duel moti i mirë e bariu i nxuer jashtë të tâna, e dhít e egra tue ngá u-nisën nga mali. "Ah, faqezeza !" u bërtitte mbrapa bariu,"a po hikni-a ? E ju kam ruejtë e ju kam bâ nderë edhe tepër...". Ato sollën kryet e i përgjegjën: "Postafat nuk duhet të të besojmë. Kur ti na more mâ me të mirë né, që kishim ardhë dje, se tufën e moçme, sigurisht se po të vîjshin nesër dhí tjera, do të na lêjshe mbas dore né për to".

5) Majmuni rrênacak

Kush udhëton për dét merr me vete shpeshherë nji qen të vogël a nji majmun sa për të kalue kohën gjatë udhëtimit. Nji njeri, që po udhëtonte për dét, kishte me vete nji majmun. Kur mrrîjti në Semon, kep n'Atikë të Greqís, u-çue nji stuhí; anija u-kapërdí, e të tânë shpëtuen në not, me gjithë majmun. Por ndërsa majmuni po bânte not, e pa nji delfin dhe e kujtoi për njeri; erdhi e i hŷni nën të, e ngriti dhe e bajti deri në breg. Kishin mrrîjtë në Piré, që âsht limâni i Athinës, kur delfini e pyeti majmunin në se ishte nga Athina. "Po, sigurisht" përgjegji majmuni. E shtoi se n'Athinë kishte prindë e gjiní. Delfini atëherë e pyeti në se e njifte Pirén. E majmuni, tue kujtue se Pireu ishte nji njerí, tha se po, se madje Pirén e kishte mik fort. Rrêna qe aqë e madhe sa delfinit i u-ndŷ, e hodhi n'ujë e majmuni u-mbyt mbrendë.

6) Grueja e pijanecit

Nji grue e kishte burrin pijanec. Që t'i a hiqte at ves, qe çka mendoi. Priti që burri, i dejun me vênë, të binte në gjumë aqë sa mos të ndiente kurrgjâ; e ngarkoi në shpinë, e çoi ndër vorreza, e uli aty e shkoi. Kur i u-duk se i kishte dalë pija, grueja u-këthye e trakllloi në derë të vorrezavet. "Kush kërset". pyeti pijaneci. "Jam ajo që u sjell me hangër të vdekunvet", përgjegji grueja. "Me hangër ? Pse me hangër ! A di çka bân ? Më sill me pí ! Ti e di se kam trishtim kur thue me hangër e me pí jo !". "E zeza unë !" vajtoi grueja; "as kjo lojë s'bâni dobí. Burri im edhe për së vdekuni do të dejet".

7) Herkuli e Minerva

Herkulit nji herë i u-desh të kalonte nëpër nji rrugë të ngushtë, kur i shkuen sŷt e pá diçka për tokë, sa nji mollë, e desh t'a shkelte. Ai send u-zmadhue dý herë aqë. Herkuli e shkeli mâ me fuqí, e i rá me shkop. Sendi u-frŷ edhe mâ tepër, u-bâ aqë i madh, sa të zênte rrugën. Kreshniku e lëshoi shkopin e mbet shtang me gojë hapët, kur qe i u-duk Minerva e i tha:

- Ndalu, vlla ! Ai send që je tue pá âsht grindja. Po mos t'a p[illegible]kasish mbetet sa âsht. Po t'a ngacmojsh, a e shef si rritet ?

8) Korbi e luftari

Nji njeri, jo fort trim, u-nis për luftë. Tue bâ rrugë, ndigjoi korbat që krrokën, e menjiherë i uli armët e nuk luejti. Mandej i kapi armët dhe u-provue t'ecte. Por mbassi korbat krrokën prap, luftari nuk eci mâ e tha me zâ të qartë:

- Krrokni sa të doni, por sa për mish tem do të ju ngeli skjepi mbyllë.

9) Burri me grue grindavece

Njâni kishte nji grue, që u ishte bâ e mërzitshme gjithë njerëzvet të shtëpís. I hŷni atëherë të shoqit dishiri të dinte në se ishte ashtu edhe me shërbëtorë të gjinís së vet; e gjet nji arsye për t'i a mbushë menden të shkonte. Kur, mbas disa ditësh, grueja u-këthye, i shoqi e pyeti se si e kishin pritë.

- Rojtarët e qevet - përgjegji ajo - e barijt më shikuen me mërzí.

- Moj grue, kur të kanë pasë mërzí ata që dalin me bagtí tue ague drita e kthehen mbassi t'erret nata, merre me mend si do të ketë qenë për ata që kanë ndejtë me tý gjithë ditën !

10) Mjeku optimist

Nji i sëmundë, kur e pyeti mjeku si po ishte, i përgjegji se ishte djersë shumë.

-Mirë fort - tha mjeku.

Nji tjetër herë që e pyeti, i përgjegji se kishte pasë të dridhuna e të ftofët.

- Edhe kjo âsht mirë - i tha mjeku.

Kur shkoi mjeku t'a shifte të tretën herë, - më ka shkue bark - i tha i sëmundi. - Edhe mâ mirë - i a priti mjeku dhe u-nis. Erdhi atëherë nji që e kishte fis dhe e pyeti të sëmundin

si ishte.
- Shiko - i përgjegji i sëmundi, - kaqë po bâhem mâ mirë për ditë, sa po shkoj me bâ vegsha".

11) Hermeti* e gdhensi

Hermeti, i shtŷm nga kureshtja për të dijtë se ç'thonte bota për tê, muer trajtë njeriu e hŷni në punorën e nji gdhensi. I shkuen sŷt e pa në njânën anë nji trupore të Zojzit dhe e pyeti: "Sa bân?". E gdhensi i përgjegji: "Nji drahmë". Hermeti bâni buzën në gaz dhe e pyeti: "E truporja e Erës sa ?". "Mâ tepër". Kur pa atëherë nji trupore që përfaqsonte atê vetë, Hermeti mendoi me vete: "Mbassi unë jam hem lajmtari i Zojzit, hem hyu i tregtís, sigurisht njerzit do të m'apin rândësí. Pyeti pra për çmim. E gdhensi i përgjegji:
"N'i blejsh dý truporet tjera, Hermetin po t'a ap falë".

12) Gomari i nderuem

Njâni ngarkoi truporen e nji hyjnije mbi nji gomár e u-nis për në qytet. Udhëtarët që e takojshin, i bâjshin nderim trupores e gomari kujtonte se po nderojshin atê; u-frŷ me krení, e i a filloi të garritte e s'donte të hecte para. Por i zoti, që e njifte mirë gomarin e vet, i a nxori gjumin me shtagë.
- Eh i çmendun. Edhe kjo tash: me adhurue njerzit gomarin !

13) Me u-ruejtë prej mizavet t'ûnshme

Nji dhelpën rá në nji gropë aqë të ngushtë e të thellë, sa jo vetëm që s'mund të dilte, por as me lëvizë nuk mujtte. Nji morí mizash i u-grumbulluen sipri e nuk i hiqeshin. Nji iriq, që e qiti rruga andej pari, pat dhimbsuní për dhelpnën e i tha: "A do që të t'i largoj këto miza ?". "Jo". "E pse ?". "Pse këto janë ngí tashmâ e s'pijnë gjak veç ndonji pikë. Po të largohen, vînë tjera që janë ûnshëm e s'm'a lânë pikën".

14) Letra e mbyllun

Nji gomár e nji qen po udhëtojshin bashkë. E qe se panë në tokë nji letër të mbyllun. Gomari e kapi, i theu vulat dhe e lexoi me zâ të naltë që t'a ndigjonte edhe qeni. Flitesh për kullosa, për sanë, elb, kashtë... Qeni tue ndigjue këso sendesh,

---

* Hermeti, emën i dytë i Merkurit, i biri i Zojzit dhe i Majës, lajmtár i Perendivet, Perendija i gojtarís e i tregtís.

u-mërzit e i tha gomarit:

"Shok, shiko mâ poshtë, në mos ka ndonji fjalë për eshtna e për mish".

Gomari e këqyri krejt letrën, por nuk gjet çka dishronte qeni. E qeni atëherë i tha:

"Mund t'a hudhish at letër; nuk thânka gjâ".

69. SHPENDI

Drejtori i shkollës së mesme më njoftoi se autoritetet e nalta arsimore kishin pasë mirësín të m'a pritshin bursën. Ky shllim i lindun qetsisht në rradaken e pasun të burokratit hijerândë sëbashku me kaçurrelat e tymit të cingares së tij, shkrepi me tërbim murrani mbi kryet tem të shkretë. Në fillim mbeta shtang pa mujtë të shprehem në kurrnji farë mënyre kundra kësaj mase. Prandej lypa fatin tem dhe bashkë me të nisa at vajtim të këndirun që âsht i vetmi ngushllim i të humbunvet të kësaj bote.

Mbas disa ditësh, të kalueme në këtë errësí mjerimi, dikush pat idén e ndritun të më këshillonte që mos të qëndrojshem mâ në qytet, por të drejtoheshem nga ato male, në prehën të të cilave sŷt e mij puthën për të parën herë rrezet e diellit.

"Si ? ti djalë malesh me u-disprue; mos bre burrë !", shkojshin tue më thânë këta dashamirët e mij të qytetit, që nuk mrrîjshin me kuptue në qetsín e vet se sa i zí ishte mjerimi im. Sa gojâmbël dijnë me qenë qytetarët e butë me fytyra t'ajuna e me gjymtyrë të plogta !

Nji ditë të lume Korriku u-nisa për të shkue nga katundi i vendlindjes sime. Tjera herë kur vêheshem m'e bâ këtë udhëtim, shifshem tue ecë përpara meje, në sŷt e mendjes sime, vegimin mâ të mrekullueshëm të kunorës së malevet që i rrethon arat e vogla të katundit linduer, mbytun në nji pelig dritash e feksimesh të çuditshme. At ditë, vegimi i vjetër u-fik përnjiherí me shpresën që deri n'at kohë më kishte kolovitë nga ato dishire e qëllime, të cilat plotësojnë dhe e bâjnë jetën mâ bujare. As largimi nga qyteti nuk më bâni t'i shijoj përmallimet e moçme që më falshin ngjarjet kësodore. Nuk u thash lamtumirë as mësuesvet, as drejtorit e as shokëvet. Shumë vonë u-kujtova se duhet t'ishem përshëndetë së paku me shokun mâ t'afërm, Lipin; ndonji tjetër nuk e ndieu aqë thellë sa ai fatkeqsín teme. I ngrati nuk mujti as me më ngushllue nga përshtypja që i bâni vendimi i autoritetevet t'epra arsimore. Muer pjesë tue heshtë pranë meje si ndonji qen i mirë besnik. Vetëm Metit, shërbtorit të shkollës, i thash lamtumirë, e ai m'a shtërngoi dorën e buzëqeshi me mue si zakonisht. A thue nuk e di se çka më ka gjetë ?

Kur dola për dere, bâna sikur nuk i pashë shokët që lêjshin shkollën ku kishin shkue për të marrë diftesat. Shumica nuk më vrejtën as mue tue qenë se numrat që këcejshin përpara sŷvet të tyne e kishin thithë krejt kureshtën.

Nji shikim të vjedhun i hodha tregtizës së sendevet shkollore, me dritore të mëdhaja plot libra, fletore, letra, lapsa e pênda të bukura. Kalova shpejt nga frika se mos të më ndalonte shitsi për të m'i kërkue ata pesë lekët e fletorevet që bleva aty kahmot. Gjithë qyteti m'u-paraqit si nji vegim andrruer fluturak: vargu i tregtorevet me njerëz që si bletët hŷjnë e dalin prej dyervet të tyne; katundarët që vînë prej rrethevet (kishte takue ditë tregu) me kuaj e gomarë të ngarkuem plot drû, bostan, fiq e gjithënduer barishtesh së freskta; katundcat e reja me shllunga flokësh të zez te veshët (disa prej tyne duken si kuklla të brishta !) e me petka ngjyrash të forta, të cilat n'âmshtín e qytetit të madh sjellin kângën e heshtun të gjakut të tyne të kërthnezët. Nji nga nji i kalova të gjitha rrugat, në të cilat u-përshkova për ditë si student i zellshëm me libra në dorë. Mandej këto erdhën tue u-ngushtue deri sa mâ në fund u-gjeta në nji udhë plot pluhun të bardhë, mbi të cilën rrëshqitshin fluturimthi automobilat mbushë me njerëz. Afër disa gardhiqeve rruga ime u-dá nga udha e madhe dhe në shtigjet e ngushta, që kalojshin brîjë skâjit t'aravet të misrit, fillova me marrë frymë mâ lirisht dhe m'e ndie mâ qartas mizorín e fatit tim.

Katër ditë të gjata u-deshën për të më çue deri te shtëpija. Të katërtën ditë, ndërsa po kalojshem nëpër nji ahishtë me hije të dênduna, i a nisi nji shí i butë shoqnue me erë: tue u-përkulë, landët viganore lëshuen rënkime të thella e më kujtuen tmerin që shpërthen në dimën kur kjo natyrë e butë egërsohet. Kodra e ahishtës zbret deri në breg të lumit që e ka burimin ndër malet përmbi katund tem. Uji i pastër, tue u-rrëxue nepër shkambîj me gulfa shkumborë të bardhë, për çudi nuk çoi në trup tem at përqethje freskije me të cilën zakonisht më ftonte në vjetët e kalueme për t'i akullue gjymtyrët e lodhuna nga zhegu. Dukesh sikur gjithë ajo rrymë kalonte andej pari vetëm për të hŷ pjesësisht në vijën që rrotullon mullínin në të cilin bluejnë dý katundet fqîj.

Katundi im, me shtëpí të zeza, të dame me nga dý ase trí ara misri, e me nji shkrep të bardhë që zbret pingul mbi nji përrue të thatë, m'u-çfaq i qetë ashtu si gjithëmonë. Njofta nji nga shkrepat me fytyra të ngërdheshuna. Vizimet e shkrepit që naltohet mbi nji kand të katur a. pothuej mu mbi shtëpín teme, bânë me lëvizë plogtas në çipet mâ t'errta të vetëdijes premtimin fëmijënuer t'atij guri me nji mijë fytyra të ndryshme. (Po e ndiej përsëri freskín e vjetër të netëvet që ndejta sogje e pafajshme e dredhivet të mistershme të dritës e të ngjyravet mbi shkrepin tem, në fëminín e humbun kahmot).

Në shtëpí nuk mund t'andrroj mâ si në vjetin e kaluem. Ndërtesa e errët dhe e zezë do të jesi ashtu për gjithëmonë. As n'ândërr nuk mungullon mâ idealí im: shtëpija e bardhë si

bora, me dritore të mëdhaja për të reshë dhe në trollin e namun të stërgjyshavet të mij bekimet e mohueme t'ajrit e të dritës, rrethue me ara të vogla në të cilat toka e lodhun nga rrajët e misrit mijëvjeçár gufon në ngadhnjimin e kallxavet të grunit; aty mbrendë zojë familje tue mbarështrue rrangët shtëpijake me urtí, Dila - malli mâ i flakët që njofta në jetë. Se sa mija herësh e ândrrova mbretneshë në çerdhën teme të paqët, mbretneshë të shrobnueme nga tiranija e prindëvet të pagdhenun, nga shtëpija e mbrapësht që nuk lejon me shpërthye plotësisht lulen e rinís së saj e nga ato zakone të shtrembta jete, të cilat rânduen e bânë të plogët çdo lëvizje të trupit të mbuluem me zhele të tutlueme e të ndŷta.

E tash, unë shlirimtari i ndezun i rrethit tim të salvuem nga fati i vështirë i motevet, do t'a krrus shpinën nën peshën e robnís së banesës sime t'errët, me arat e vogla të misrit që me mija vjetësh u-përtrí në këtë dhé.

70. DEDALIJA E KATALLANI

Njifarë Dedalije, i cili kurr nuk i hante dý bukë në nji vend,ndeshi nji ditë në nji njeri,që ishte shtrî buzë nji mali me shpinë përdhé e po i mbante kambët përpjetë.

"Pse rri ashtu, or ti ?", i thotë Dedalija.

"Po mbáj malin, or mik; pse drue se më bie sipri", përgjegji ai.

"Jo, o burrë, mos kij frikë", i a këthen ky, "se malin t'a mbáj vetë, por eja mbas meje".

T'i ndigjuemen ato fjalë, ai s'bâni as nji as dy, por u-vû mbas tij e vijuen rrugën të dy sëbashku.

Nuk pat kalue shumë kohë e qe, se ndeshin në nji njeri tjetër, i cili ishte shtrî, si ai i pari, me shpinë përdhé në mes të nji fushe e kishte çue përpjetë kambët e duert.

"Pse rri ashtu, or fisnik ?", i thotë Dedalija.

"Po, a s'e shef se jam tue mbajtë kupën e qiellit, pse drue se po më zê ?", përgjegji ai.

"Hec, or ti, mbas meje, se qiellin t'a mbáj vetë", i a pret Dedalija, e pa tjetër edhe ky e merr mbrapa.

Tue udhëtue të tre sëbashku vend në vend, nji ditë prej ditësh i zûni nata në mes të nji shpati. Shiko këndej, shiko andej, kur u bie në sŷ nëpër ahishtë nji dritë buzë nji shkambi. U-drejtuen rrugë e pa rrugë e, si u-afruen, i bzânë:

"A do miq, or i Zoti i shtëpís ?".

"Urdhëno, urdhëno", u-përgjegj dikush prej fundit të shpellës.

Të hŷren mbrendë, nji plakë e madhe u ndejti gati e e mbylli derën e i a vûni shulin; ata u-ulën buzë votrës, por kur

u epet me i a lëshue sŷt shpellës, shofin nji njeri t'egër me nji sŷ në báll, që ishte tue mjelë delet bashkë me të shoqen. U-pínë të tre, por çka të bâjshin mbassi shpella ishte shkrep i gjallë e derën e kishte hekuri. Matu e shmatu fshehtas me shoqi-shoqin sajuen me u-shtí se s'po i kujtohen rrezikut e filluen me hapë gojën herë njâni herë tjetri, si t'ishin këputë prej gjumit. Mbas nji copë here e bânë zemrën gúr e i thonë katallânit, mos të merrte mërzí për ta, se ishin të lodhun e nuk dojshin me shtí gjâ në gojë, e u-shtrînë pranë votrës e nisën me gërhitë, si t'ishin në mâ të mirin gjumë. Katallâni mbassi hangri darkë me t'âmën e me të shoqen në nji skutë të shpellës, tue i vojtë mendja, se përnjimend miqt ishin në pikë të gjumit, merr e i thotë s'âmës:

"Nako, a e shef se sonte kemi pasë dy për tre, por nesër mbrâma nga nji për shoq, ê ?"

"Mos báj kujdes, të pastë Naku, por shtoi Zot !", i përgjegji e âma e ndejtën edhe pakëz, mbassi u-çue sofra, e u-shtrînë për të fjetë.

Dedalija ishte tue përgjue e tue mendue, se qysh me i shpëtue atij rreziku; e si e pá, se katallânin me t'amën e me të shoqen, i kishte pasë kapë pika e gjumit, merr e u thotë shokëvet të vet:

"Vêni mend e mos lueni për së gjalli deri sa të ju bâj me dijtë unë", e u-çue ngadalë tue fërkue sŷt kinse ishte përgjumshëm, i a ngjiti dorën nji helli të madh hekuri, që ishte mbështetë aty pari, e filloi me shpuzitë me tê zjarmin.

Pá se katallâni nuk po e ndiente, e la hellin të kuqosh mirë, kapi tre desh e i ropi si vetima e u a shtini mishin në nji gropë. U dha atëherë shokëvet nga nji lëkurë dashi e u tha t'a veshëshin e të përziheshin me dele, e edhe ai vetë e vûni lëkurën, e hellin e kuqun i a rras katallânit e përzihet me dele. Bërtiti katallâni në kupë të qiellit.

"Ndeze, bre Nako, pishën, se dikush më vërboi !".

Ndezën pishën dhe e kërkuen disa heresh vend për vend shpellën, por s'mujtën me diktue gjâ; e atëherë, mbassi dera e hekurit ishte mbyllë, pritën të dilte drita, pse e muerën me mend se doemos miqt do t'ishin diku fshehë ndër dhên.

Porsa agoi drita, katallâni shkoi me hamendje e zûni vend te praku i derës e i tha së shoqes me i rreshtë delet se donte t'i qitte prej vathës nji nga nji. Secilën e prekte nji herë në shpinë e mandej e lênte të kalonte për dere, por pa i mbarue së prekunit të gjitha, Dedalija me shokë mujti me i dalë pa u-kujtue, e menjiherë i çveshën lëkurat, e i bzânë:

"O, u-pjekshim me hajr, o njeri i egër !" e vêhen në t'ikun në pikë të vrapit.

Katallâni u-vû atëherë me t'âmën e me të shoqen me i zânë deri në buzë të nji uji, që s'kishin leje t'a kalojshin, e mbassi e pá se shpëtuen u tha:

"O, në qofsh burrë, or Dedali, eja nesër mbrâma !".

"Në mos nesër mbrâma, më prit nji natë tjetër !", i përgjegji Dedalija.

KALI I KATALLANIT

Puna e Dedalís mori dhén, por dy shokët e tij kishin marrë inat me tê, pse i kishte pasë çue në rrezik me e lânë kryet, pranuej mendojshin se si t'i bâjshin rreng për t'a lëshue në dorë të katallânit. Mbassi biseduen mirë e mirë me shoqi-shoqin, u rá në mend se katallâni kishte nji kalë mos me i a pá kund shoqin; i a shtinë prandej në vesh mbretit, se, po të donte Dedalija, ishte i vetmi, që mund t'i a merrte. Mbreti e thirri atëherë Dedalín e i tha:

"Të lutem, or Dedalí, të shkojsh e të m'i a marrish kalin njeriut t'egër !".

"Po mirë, për hatër të Madhënís sate,edhe po t'a lâ kryet aqë më bân", thotë Dedalija, "porse çka, më lypet nji shát e nji sqepár ku të jenë mâ të mirët".

Mbreti i a pregatiti menjiherë çka i lypi Dedalija, e ky pa tjetër u-drejtue për rrugë.

Si mrrîjti te shpella e katallânit, çeli nji vrimë të madhe në drejtim të vendit ku ishte lidhë kali dhe shtrîni dorën t'a kapte, por ai tringlloi me patkoj e piskati me të madhe:

"A ku je, njeri i egër, se më mori njeriu i butë !"

Bâni braf më kambë katallâni e këqyri andej e këndej; por tue qenë se Dedalija i kishte pasë vû nji shkrep grykës së vrimës e isnte strukë, tue mos i rá gjâ në sŷ, i shkoi mendja se e kishte pasë rrêjtë kali, e t'a rrafi me nji shtagë të madhe, tue i thânë:

"Rueju e mos gabo të më rrêjsh mâ, se t'á [illegible]req samarin !" e shkoi fíll të binte me fjetë.

Sa e pa se katallânin e mori gjumi, Dedalija e luejti vendit shkrepin, shtrîni dorën dhe e kapi kalin për flokësh, por ai bërtiti si të parën herë.

"A ku je, njeri i egër, se më mor[illegible] njeriu i butë !"

U-çue ngadalë katallâni dhe e vrojti an'e kand shpellën, por s'diktoi gjâ, pse Dedalija i kishte vû shkrepin grykës së vrimës përmbronda e ishte fshehë si herën e parë, prandej i u-afrue kalit e t'i rá trí herë me shtagë në shpinë, tue i thânë:

"T'a dijsh, se po m'a trazove mâ gjumin për sa ândrra që shef, të bâj që t'i dhimbesh gurit e drûnit !", e shkoi fíll të binte me fjetë.

Menjiherë Dedalija, porsa e kotulloi gjumi katallânin, e luejti shkrepin prej vrimës e i u-suell kalit:

"Ise do të marrish më qafë veten dhe mue, lum kali ? Ti s'e di se unë t'a due të mirën: eja mbas meje, se do të çoj te mbreti, ku, në vend t'ujit e të sânës, do të keshë vânë e elb sa të duash".

Kali tue u-gjetë ngusht, mbassi fundi i fundit nuk dishronte veç të hante e të pinte mirë, i u-lëshue në dorë Dedalís e muerën rrugën.

Mbas pak kohe që këta ishin tue udhëtue, i u-bâ katallânit se diçka kërsiti e u-çue shpejt më kambë, por shiko andej, shiko këndej, nuk e shef kalin kërkund, e tue u-kujtue se përnjimend do t'i a kishte vjedhë Dedalija, i u-vû në shpinë deri në buzë t'ujit, që s'kishte leje t'a kalonte, e aty u-ndal e i bzâni:

"O të lumtë, or Dedali, por, a vjen mik nesër mbrâma ?"

"O në mos nesër mbrâma, më prit nji natë tjetër, more !", i përgjegji Dedalija, e pa vonesë shkoi e i a dorëzoi kalin mbretit, i cili u-gëzue shumë e i dha si shpërblim gjâ e máll mjaft.

UNAZA E VJEDHUN

Kur e panë të dy shokët smirëzez se Dedalija shpëtoi edhe at shteg, i thanë mbretit se njeriu i egër kishte nji unâzë që s'e kishte kund shoqen në faqen e dheut. Mbreti porsa e ndieu at fjalë, i urdhënoi Dedalís të shkonte e t'a merrte. Ky, mbas urdhënit të mbretit, u-nis të shkonte t'i a merrte unâzën njeriut t'egër, e aty nga mesnata hŷni mbrendë në shpellë nëpër vrimë, prej nga e kishte nxjerrë kalin. Shikon rreth e rrotull; e shef katallânin në kokërr të gjumit buzë votrës. I afrohet fshehtazi e i a hjek me turr unâzën prej gishtit, por katallâni e kapi e t'a shtroi; e Dedalija tue mos dijtë se çka të bânte, e kap unâzën që e kishte shtërngue në grusht, e e hjedh në gojë. Katallâni s'i ep punës përtej, por si e kishte ndër duer, merr dhe e vê në vargoj dhe e lê ashtu vjerrë. Si doli drita, njeriu i egër merr e i thotë s'âmës:

"Njikët gjoje do t'a pjekish mirë e mirë në furrë për darkë, e grueja le të shkojë e të kullosi delet se unë due të dal për gjah".

Si kaloi pak dita, plaka i a shtini zjarmin furrës, e si e kuqi mirë e mirë e hoq prushin e shpûzën , e uli Dedalin dhe e vûni në qêth për t'a shti në furrë; por ky, sa e afronte te gryka e furrës, drejtohesh më kambë, kështu që gryka nuk e përfshînte. Provoi plaka ashtu dý a trí herë tue i u-kërcnue, por kot, e atëherë Dedalija merr e i thotë:

"Po pse hjek keq me mue, nan-o; unë pa e pá, s'e marr me mend se si hŷhet në furrë; hyp ti nji herë në qêth që të shof si rrihet".

Plaka pa tjetër shtrîhet mbi qeth e Dedalija i rri gati e t'a fut në furrë; i vê kapakun dhe niset e i çon mbretit unâzën, i cili gëzohet për së tepërmi. Kur mrrîjtën te shpella në muzg, katallâni dhe e shoqja e s'e gjetën nânën, mbassi darka ishte gati, u shkoi mendja se ajo do të kishte shkue te ndonji shoqe për të bûjtë, e s'i ranë veshit për at punë e

shtruen sofrën, por menjiherë kujtohen se Dedalija u kishte pasë hikë e u a kishte pasë shtí në furrë e pjekë nânën, prandej i u-lidh buka e s'mujtën me shtí gjâ në gojë at natë.

*

* *

Por të dy shokët e Dedalís që nuk lêjshin gjâ pa trillue për të mujtë me e shporrë atê këso jete, i thanë mbretit se nuk gjindesh në botë njeri mâ i hijshëm e mâ i bashëm se njeriu i egër, e kështu, mbas mendes së tyne, Dedalija do të sharronte me doemos.

Mbreti prej dishirit që t'a shifte me sŷ katallanin, çon e e thërret Dedalín e i thotë:

"Mbassi, lum Dedalija, më ke çue në vend çdo dishír temin, në qofsh burrë, shko e m'a bie edhe njerín e egër !"

Dedalija vûni gishtin në tamth për pak kohë, e:

"Mbassi e ke vû shpresën në mue", i thotë mbretit, "unë do të vete, por due që të m'apish nji qerr të mirë me nji pêndë buej të fortë; nji spatë, nji sqepár e do gozhda".

I qeshi fytyra mbretit dhe i pregatiti gjithëçka i lypi Dedalija, e ky, i veshun si malcore, hypi në qerr e u-nis e shkoi.

Si mrrîjti në nji pýll kundruell me shpellë të njeriut t'egër, zdrypi prej qerrit e nisi të pritte landë. T'a ndiemen krizmën e spatës, katallâni lëshoi zâ:

"Kush je ti,more ?"

"O, jam nji malcore tue çá dërrasa, se na ka vdekë Dedalija, more", i përgjegji ai.

"Çka ! po, a ka vdekë ?", i a pret njeriu i egër. "Prit, bre burrneshë, se po vîj e po të ndihmoj, se veç nji Zot e di se çka më ka bâ ai faqezí".

Menjiherë i a mrrîjti edhe ai e u-vûnë të dy me çá dërrasa, e si patën çá sa i duheshin, i mbërthyen mirë e mirë me gozhda, e vû në qerr, i thotë malcorja katallânit:

A po hŷn nji herë mbrendë për t'a provue, pale a mund t'a shpërthejsh; se kam frikë mos të na dali lugat Dedalija, e atëherë vaj halli për shumë kêndin ".

Katallâni hŷni mbrendë n'arkë; ajo i dha çelës, por tue marrë e tue dhânë ai me gjithë fuqí, e shpërtheu.

"Si t'i a bâjmë tash, lum miku ?", i thotë malcorja.

"M'a lê mue", i përgjegji katallâni, e shkoi fíll te shpella e muer do dërrasa të trasha, i vûni mbi qerr, i mbërthyen me do gozhda që prûni me vete e i a vûnë edhe drŷnin.

"Hŷn tash edhe nji herë", i tha malcorja, "pale a mund t'a shpërthejsh".

Katallâni hŷni prap mbrendë, e u-shtrî n'arkë e mbasandej si i dha çelës malcorja, merr e ep për të dalë, por s'mundet kurrsesi, e:

"Çele, oj burrneshë", i thotë, "se s'ka burrë që mund t'a shpërthejë".

"A, a s'mund t'a shpërthejsh-a ?".

"Ngadalë, pra, se unë jam Dedalija". E, eja oçë, t'u bân qevet e e çon tue bërtitë e tue çuditë dhén deri te mbreti, i cili mbassi e pá se ç'përbindsh ishte, u-kujtue se të ay shokët e Dedalís kishin pasë dashë t'i bâjshin rreng për t'a zhdukë, prandej atyne u dha rrugën e detit bashkë me katallânin, e Dedalín e mbajti qysh at ditë afër vetes e i dha të bijën për grue.

71. GJYKATSI I HOLLË

Emiri i Algjerís, desh të shifte vetë n'ishin të vërteta ato që thoheshin se, në nji qytet të krahinës së tij, gjindesh nji gjykatës shumë i zoti, i cili nuk gabonte kurr në vendimet e veta, kështu që asnji bâkeq nuk mund të krehohesh që t'a kishte gënjye ndonji herë.

Në të hŷm të qytetit, nji i shkjeptë i u-afrue Emirit e i lypi lëmoshë. Emiri i dha diçka e desh t'a vijonte udhëtimin kur i shkjepti e kapi për petkash.

"Ç'kërkon ?", e pyeti Emiri, "A s't'a dhash lëmoshën ?".

"Po", i a priti lypsi, "por më bân edhe nji të mirë; më merr më kalë e më ço deri te shesni i qytetit, pse kam frikë mos të më shtypin devet e kuajt, po t'eci më kambë".

Emiri e mori më vithe të kalit lypsin dhe e çoi deri te sheshi.

Aty e ndaloi kalin, por i shkjepti nuk zbriti.

"Pse nuk zbret ?" e pyeti Emiri. "Zbrit, sepse kemi mrrîjtë !".

"E pse të zbres ?", u-përgjegj lypsi. "Kali âsht imi; në mos daç me m'a dhânë me të mirë, atëherë të shkojmë te gjykatsi".

Shumë njerëz u-mblodhën e i shikojshin nga zîheshin.

"Shkoni te gjykatsi !", u thojshin. "Ai do të ju ndreqi".

Emiri dhe lypsi vojtën te gjykatsi i famshëm. Në gjykatore ishte mbledhë popull i madh. Gjykatsi i thirrte me rradhë ata që ishin për t'u-gjykue.

Para se të vînte rradha e Emirit, gjykatsi thirri nji dijetár e nji katundár.

Këta të dy hajheshin për nji grue: katundari thonte se grueja ishte e shoqja, e dijetari në tjetrën anë ngulte kambë se ishte e tija.

Gjykatsi mbassi i ndigjoi tha:

"Lênie gruen këtu e këthehuni nesër !".

Mbassi shkuen ata të dy, hŷni mbrendë nji mishtár e nji tregtár voji. Mishtari ishte i ndŷm me gjak e tregtari kishte disa njolla voji.

Mishtari mbante në dorë nji shumë të hollash dhe tregtari mbante për dore mishtarin.

"Bleva do voj nga ky njeri", thotë mishtari, "e hapa kuletën që t'a paguej, kur ky m'a kapi dorën që të m'i merrte të hollat; prandej kemi ardhë këtu përpara teje, unë tue mbajtë kuletën e ky dorën teme".

"Jo ! Të hollat janë të mijat e ky âsht vjedhsi që desh të më plaçkitte !", u-përgjegj tregtari i vojit. "Mishtari erdh të blente voj e më tha që t'i ndërrojshem nji pare ari: unë nxora të hollat e i vûna mbi tryezë. Ky i kapi e desh të hikte, por unë e zûna dhe e solla këtu për dore".

Gjykatsi, mbassi mendoi pak, tha:

"Lêni këtu të hollat dhe eni nesër !"

Kur erdhi rradha e Emirit dhe e lypsit, Emiri tregoi se si kishte ngjá puna. Gjykatsi e ndigjoi e pastaj e pyeti edhe lypsin.

"Të gjitha këto që thotë ky njeri janë gënjeshtra !" tha lypsi. "Unë ishem më kalë e po vîjshem në qytet, kur ky m'u-lut që t'a merrshem më vithe e t'a sillshem deri te sheshi. E mora më kalë dhe e solla deri aty, por mandej ai nuk desh të zbritte, tue thânë se kali ishte i tij; kjo s'âsht e vërtetë".

Gjykatsi, si u-mendue pak, tha:

"Lênie këtu kalin e këthehuni nesër !"

Prap të nesërmen, shumë njerëz ishin mbledhë në gjykatore që të ndigjojshin vendimet e gjykatsit të famshëm.

Dijetari dhe katundari u-paraqitën të parët.

"Merre gruen tânde !" i tha dijetarit gjykatsi, "dhe t'i epen ve katundarit pesëdhetë shkopîj mbas shpine !"

Dijetari e mori gruen e vet e tjetri i hangri shkopîjt në sŷ të të gjithëve.

Mandej gjykatsi thirri mishtarin e i tha:

"Paret janë të tuat !" e, tue shenue tregtarin e vojit, shtoi: "Atij t'i epen pesëdhetë shkopîj mbas shpine !"

Pastaj erdhi rradha e Emirit dhe e lypsit.

"A mund t'a njofish kalin tând në mes të njizet kuajvet tjerë ?" e pyeti gjykatsi Emirin.

"Po, mund t'a njof".

"Po ti ?"

"Edhe unë", u përgjegj lypsi.

"Eja me mue !" i tha gjykatsi Emirit.

E të dy vojtën në shtallë. Emiri e njofti menjiherë kalin e vet, në mes të njizet kuajvet të tjerë. Mandej gjykatsi thirri lypsin në shtallë e i tha të diftonte se cili ishte kali i tij. Lypsi e njofti kalin e i a diftoi me gisht.

Atëherë gjykatsi u-këthye në vendin e vet e i tha Emirit:

"Kali âsht yti ! Merre !"

"Lypsit t'i epen pesëdhetë shkopîj !"

Mbas këtij vendimi gjykatsi u-nis t'u-këthente në shtëpí të vet.

Emiri i shkoi mbrapa.

"Ç'kërkon ?" e pyeti gjykatsi. "A nuk je i kënaqun me vendimin tem ?"

"Posi, jam shumë i kënaqun; vetëm dua të më diftojsh se qysh e dijte që grueja ishte e dijetarit e jo e katundarit, që të hollat ishin të mishtarit e jo të tregtarit të vojit e se kali ishte imi e jo i lypsit".

"Qe si e gjeta të vërtetën për gruen e dijetarit. E thirra gruen në mëngjes e i thash: "Qit pak ngjyrë në divid tem !" Ajo e mori divitin, e pastroi mirë dhe e mbushi me ngjyrë. Pra ajo ishte mësue me at punë ! Po të kishte qenë grueja e katundarit, nuk do të kishte dijtë se si mbushet diviti; nga kjo punë e gjykova se dijetari kishte të drejtë.

Sa për të hollat e mishtarit, qe si e gjeta të vërtetën. I shtina të hollat në nji enë me ujë e sot në mëngjes këqyra në mos kishte dalë përsipri ndonji pikë voji. Po të kishin qenë të hollat e tregtarit të vojit, ky, pa dyshim, tue i marrë nëpër duer të lyome me voj, do t'i kishte ndŷ; mbassi uji mbet i pastër, pra, të hollat ishin të mishtarit".

Sa për kalim tënd, puna ishte më e vështirë. Lypsi, porsi ti, e njofti kalin menjiherë, në mes të njizet kuajvet të tjerë; por unë ju provova të dyve që të shifshem se cilin ndër ju të dy do të njifte kali vetë. Kur i u-afrove ti kalit e këtheu kryet nga ana jote, kurse, kur i u-afrue lypsi, ngriti njânën kambë. Qe si e dijta që ai ishe përnjimend i zoti i kalit".

Atëherë Emiri i tha gjykatsit:

"Unë nuk jam tregtár, por jam vetë Emiri yt. Erdha këtu që të shof me sŷt e mij n'ishin të vërteta ato që kishem ndigjue për tý. Tashti po e shof se qenke njeri i dijshem e nji gjykatës i zoti. Kërko prej meje ç'të duesh e do të t'a ap".

"Nuk due ndonji shpërblim !" u-përgjegj gjykatsi. "Jam mjaft i lumtun me lavdet që më bân Emiri im !"

72. MANA

Po gdhinte. - Horizonti ishte veshë në purpúr e fllade t'âmbla Mâji lëmojshin valzat e liqênit, puthshin lulet e fushës e erën e kândëshme të vjollcavet e të zymbylavet e derdheshin ndër vneshta e kodrina...

Qyteti flënte: vetëm poshtë në liqê shifesh nji peshkatár tue u-sjellë në gjojë.

Qetsí mëngjesi...kohë e âmbël...kohë kujtimesh...dishiri.!.

Nji djalë i rí, pështetun në dritore, shikonte lojën e flladit në valza të liqênit.

Prej kumbonares jehuen tingujt e parë...

Sŷt e djalit u-danë prej valëvet, u-shtrînë në fushë e u-ngulën ndër vorreza... Nji e fshâme e gjatë i duel nga zemra e piklluеme e ndër mollza të faqevet i riguen lotë t'idhtë.

"Nânë ! Nânë !" rrenkoi i ngrati, e me këtë emën t'âmbël, i a përshkuen zemrën këto kujtime...

Kishin rá kumbonët e mbrâmes e muzgu i natës i bânte me u-dridhë lulet e njoma në fushë.

Udhëtarët, të këputun nga rruga e gjatë, kishin ulë kryet në parzëm e mbyllë sŷt si në gjumë.

Automobili muer djathtas.

"Çka janë ato drita që vezullojnë atje poshtë ?" pyeti nji student.

"Janë hyjt e qiellit që shikojn në liqê".

"Shkodra ! Atdheu !" vrriti studenti me zâ të përmalluem.

Udhëtarët çuen kryet, u-shkuj n e me lotë ndër faqe i u-falën atdheut. Mundi e vështirësít e rrugës së gjatë u-harruen: shtëpija e tyne po i thirrte për së largu.

Udhëtarët s'i danë sŷt prej hyjvet në liqê, deri sa ranë te ata, deri sa në vesh të tyne mrrîjti gurgullimi i valëvet që lodrojshin në záll.

Këtu i pritte vaporri e u-nisën për në Shkodër.

Nji ndër bukurí që kunorojnë Shqipnín tonë e për të cilat me të drejtë e ndiejmë veten të lumtun e krenarë për nânën e bukur që kemi e që i tërhjekin edhe sŷt e njânit që ka shetitë botën mbarë, âsht nji udhëtim nate në liqê të Shkodrës kur hânza lëshon dritën e argjandtë e mija hŷjsh feksojnë në qiell e n'ujë.

Ne e djathtë shef kasolle peshkatarësh që flejnë në buzë t'ujit e mâ nalt shtëpí të derdhuna ndër kodrina si grigjë në pushim; majtas t'i tërhjek sŷt nji fushë e gjânë e bjeshkë të bardha që e çojnë kryet me madhështí nalt nga qielli. Si brêza argjandi të duken lumejt që e rrethojnë qytetin, ku xixillojnë sa e sa drita të derdhuna andej e këndej: hyj në liqê, hyj në qytet; të duket se qielli âsht ulë në tokë e ky tempull i bukurís t'a kullot menden ndër ato vende t'arta që kallxohen nder përrallat e moçme.

Nji gëzim mâ të ndeztë ndiente në zemër studenti tue i vrejtë këto bukurí natyre, pse ky për sa e sa vjetë e kishte dishrue atdhén, e pështetë për shtyllë t'anís derdhte lotë, që në dritë të hânës i vezullojshin si margaritarë ndër faqe.

Ishte aqë i lumtun n'atdhé !... Deri flladi që e lëmonte i vinte mâ i âmbël se në dhé të huej e i dukesh si nji të puthun; deri hyjt i vezullojshin mâ të bukur se ata që kishin lëshue dritë n'udhë të mërgimit.

Si nji flutur që prej gurësh e ferrash kalon në nji fushë mbushë me lule dhe e mahnitun nga bukurija e papritun s'di ku të ndalet mâ parë e fluturon pa prâ prej nji lulje në nji tjetër, kështu edhe studenti, shpëtue nga ferrat e mërgimit, tue

pá gjithë ato gëzime që e pritshin n'atdhé e tue dashë plot me máll me u-kënaqë me cilindo, s'dinte edhe ky si flutura ku t'a ndalonte zemrën mâ parë, kalonte prej nji lulje në tjetrën e fytyra i shëndritte nga lumnija.

Ky qe hovi i parë, pse mbas sa kohe këto gëzime veç máll i çuen zemrës së djegun në mërgim... I çuen máll për nji lule má të kândëshme se drandofillin e Mâjit, për dy hyj mâ të bukur se ata të qiellit e, sa mâ fort që i afrohesh bregut, aqë mâ e naltë shpërthente flaka e këtij malli, sikur ndezet dishiri i lulevet të fushës për rreze të diellit edhe mâ fort kur âsht veshë horizonti në purpúr.

S'kishte kërkênd për t'i a çelë zemrën, por vetëm hânza e shikonte plot me máll.

"Hânzë e bukur, më thuej nji herë si e kam nânën teme ?... A i ke thânë se vîj sonte ?... A e ke puthë ndonji herë për mue ?... Më thuej, a e ka marrë malli për djalin e vet ?... A i ke thânë se unë u-dogja, u-shkrîna në máll për tê ?... Ah, nânë !...

Vaporri fishkulloi: mrrîjtëm ! Studenti, si n'ândërr, muer plaçkat e këceu në tokë.

"Zot, ku shkelin kambët e mija ? Në tokë shqiptare, në tokë të bekueme"! E dridhesh si thupra n'ujë.

Ai kishte tretë në med e, po t'a pyetshe: cila rrugë të çon në shtëpí, s'kishte dijtë me t'u-përgjegjë, por.... edhe të verbtin te nâna e çojnë kambët vetë.

Në qytet mbretnonte nji qetsí e thellë e studenti kënaqesh tue i shikue rrugat ku kishte lodrue në fëmijëní.

Pak hapa para tij nji shkarth i vogël po u-këthente në familje e këndonte nji kângë popullore:

O ju malet e Shqipnís
Edhe ju, lisat e gjatë,
Kodra, male, fushë e pyje,
N'ment u kam un' dit' e natë !

Mërgimtarit i vînte si kângë engjujsh. Kângët popullore duken të mërzitshme kur ndihen për ditë, por njânit që ka pí helmin e mërgimit e s'i ka ndie veshi por jone të hueja, i a coptojnë zemrën, i nxjerrin lotët e i duken si melodí parrîzi.

I u-afrue shtëpís. Djersa e ballit e lotët u-përzienë bashkë e tue u-dridhë kaloi prakun e derës.

N'odë të nânës ishte dritë.

A thue të mjerën s'e merrte gjumi e në qetsí të natës mendonte për djalin e vet në mërgim ? A thue e dishronte dhe e thirrte në zemër të vet ?

Te shkalla pá motërzën që luente me macën e vogël.

"Lizë !", i tha, "jam unë Leci, vllai yt". E përqafoi, e shtërngoi për zemër dhe e puthi.

"Ku âsht nâna, Lizë, ku e kam nânën teme ? Fol !"

Motërza tue rrudhë vetullat e vogla, vûni gishtin ndër buzë e, "Lec !", "ule zânin, nâna âsht fjetë, rueju se po e zgjon !"
Por Leci s'mujti me u-ndalë, malli për nânën i a përvlonte zemrën, muer motërzën për dore e lehtë lehtë hynë n'odë të nânës.
Nji kandil i vogël lëshonte dritë.
Fytyra e bukur e nânës ishte thá e zbé; por në buzë të saja vezullonte nji të qeshun i âmbël, duert i shtërngonte për zemër e ndër sŷ që ishin mbyllë me gjumë t'âmbël shifeshin lotë !
Lotë ! A thue nâna e shkretë i kishte mbyllë sŷt e bukur në gjumë tue dishrue djalin e vet ? A thue ndoshta po e shifte n'ândërr që shtërngonte duert për zemër ? A thue po i diftonte ndonji engjull në gjumë se drita e sŷvet i kishte këthye, mbassi në buzë të saja vezullonte ai të qeshun ?
"Nânë ! Nânë !" thirri i shuemi tue qá, "jam unë Leci, Leci yt ! Kam ardhë të të shof". Me këto fjalë u-lëshue në gjûj para së shtruemes; tue u-dridhë kapi dorën e nânës e e puthi, por...menjiherë e lëshoi me nji britëm të kobshme. Ajo dorë ishte e ftofët.Të puthunit e djalit s'e zgjoi nânën: nâna kishte rá në gjumë t'amshueshëm !

Prej kumbonarës jehuen kumbonët përsëri...
Nji dorë e njomë i lëmoi faqet e djalit që pështetë në dritore shikonte vorrezat...
"Lec, ti më thue mos të qáj, më thue se nâna do të këthehet prap, i ti vetë po shkrîhesh në váj ?! Mos qáj, të paça, mos qáj, mos më bân të qáj edhe mue !".
Me nji të fshâme nga loçka e zemrës u-largue djali nga dritorja, e shtërngoi për zemër gocën, e puthi e pastaj dorë në dorë vllá e motër dolën nga shtëpija e shkuen me u-lutë te vorri i nânës.

73. TREGTAR FLAMUJSH

Nji ndiesí e errët, si nji neverí e paspjegueshme, e mbante larg Hilush Vilzën nga dyqani i Gaspër Tragaçit. Kur i duhesh domosdo të binte aty pari, ecte rrâzë dyqanevet kundruell, shpejt e shpejt, pa e sjellë kryet, pezull në frikë mos po del tregtari ke dera t'a thërrasi. E nji ditë a nji tjetër ai c pritte këtë punë, sepse i a kishte borxh nji vizitë mikut të vjetër të shtëpís. Edhe mbas vdekjes së t'et të Hilushit, Gaspri e ruejti miqsín si përpara, vînte për festa e për emna dhe kujdesesh në rasa të ndryshme për shtëpí, ndërsa djali bananonte jashta Shqipnije për t'u-shkollue. E Hilushit, tashti që u-këthye në shkodër, i përkitte t'u-shifte e të rrinte me tê. Gjallnisht e ndiente at detyrë. Vendonte për ditë të shkonte. Por diç e shtërngonte t'a shtŷnte ditë në tjetër.
Nji ditë s'pat mâ nga t'ikte.

Tue kalue anës kundruell me Remzi Frashnjetin (kur ndodhte me ndonji shok i dukesh vetja mâ trim) ndigjoi nji krizëm në xham t'atij dyqani. I u-desh t'i sillte sŷt dhe pá tregtarin mbas xhamit të dritores së parë ku mbante tryezën, tue i bâ me shêj që të këthehesh. Me nji shqetsim në zemër, që ai vetë e quejti në vetvete qesharak, u-dá prej shokut dhe hŷni aty mbrendë.

Gaspri rrinte më kambë mbas tryezës në krye të dyqanit.

"Po ti hajde ?" bâni miqsisht tue i shtrî të dyja duert nga i riu. "Pse më hikën ? Ku je që s'vjen ? S'më ke gjâ borxh..."

Qeshte tue i thânë këto fjalë. Ai të qeshun nuk i a zbutonte aspak ngursín e ashkes së sŷnit, e cila rrinte përherë ngulë në nji ftoftësí arenzi. Hollak, me flokë gati krejt të thím ndonse jo fort i shtŷm në mot, flitte me shpírt e me energjí, por kumbimi i zânit ashtu si ashkja e sŷnit qëndronte i ftofët edhe ndër fjalë mâ miqsore.

Hilushi u-ul në nji ndejse para tryezës dhe nisi tue belbëzue të çfajsohesh për vonesën e asaj vizite së detyrëshme. Tregtari, pa u vû vesh çfajsimevet të tija, vijoi:

"A i mbarove krejt shkollët ? Të lumtë ! Sot po lypet, pra, dija. Jam gëzue shumë që ke gjetë nji nëpunsí të mirë e të qetë. A e pi duhanin ?"

Hilushi mbështolli nji cingare në kutí që ai i qiti para.

"Mue më fal që nuk ulem me ndejtë; e kam zakon të rrij më kambë".

Heshti sa grima, mandej prap nisi:

"Ti je djali i mikut mâ të ngushtë që kam pasë..."

Zâni këtu i mori nji tingull të çuditshëm përmallimi, por vetëm për nji ças.

"Yt át (dritë pastë !) kur vdiq t'i la shumë rgatrrueshëm punët e shtëpís. Pat bâ disa gabime.... Nejse ! Më fal se po të flas kështu. Flas për të mirën tânde. E kam njifarë të drejte; si thue ? Do punë, sa qé përjashta, t'i kam rregullue; tjerat do t'i ndreqish vetë tash që u-këtheve. Dishroj që të vëhesh për fije nji herë mirë: a po kujtohe ?"

Djaloshi e falnderoi pështjellueshëm. Ndiente vërtetë mirënjoftje për kujdesin që tregtari u kushtoi punëvet të tija kur ndodhesh tepër i rí në moshë e larg shtëpís, por i lëvizte përmbrenda edhe nji déll kundërshtár për mënyrë aspak të njomë me të cilën ai e përmendte emnin e t'et dhe nderënat e bâme. S'dij çka kishte dhânë n'at ças mos me i pasë për detyrë ato falnderime që, pa ndonji arsye të caktueme, i dukeshin shumë të rânda.

"Sa e ke rrogën ?"

Djaloshi çuditesh me vete për butësín me të cilën epte përgjegje, ndërsa në shpírt ndiesija kundërshtare i shndërrohesh n'urrejtje të hovshme.

Gaspër Tragaçi me fjalí të shkurta e të preme, e këshilloi sa të shpënzonte në muej për shtëpí, cilat nevojë të plotësonte, cilat t'i lênte mangut dhe sa të ruente. Tue folë hove hove

sillte në kolet të fortë, bardh si bora, hekurosë mâ së miri, qafën e thatë, plot gjallëní dejsh të ngrehun, tash nga rruga mbas xhamit, tash gjatë dyqanit të gjânë e t'ulët deri në fund, ku mbas nji banaku rrijshin në heshtje shegertat. Si i tërhequn magnetikisht prej atij shikimi me feksime arenzi, edhe Hilushi i lëshoi sŷt mbi rafta e mbi banak mbushë me gjithëfarë mallnash, nëpër të gjitha skâjet e dyqanit plot e përplot me denga e me arkë, me sendet mâ të papajtueshme ndërmjet tyne, q'prej shollit për këpucë deri në parmendë hekuri, grumbullue pa kurrnji kriter estetik, gati si me dhânë përshtypjen e nji pasunije së pamasë që përbuz nevojën e rendimit. Krejt jetën i a kishte kushtue fitimit ai burrë i thatë, tânë dej, që flitte aty mbas asaj tryeze. Me mundime e me flí e me qëndresë të hekurt, tue nisë gati prej asgjâje, mrrijti dhe e kapërceu qëllimin me u-pasunue si ç'mos kushi. Nga skâji ke dritorja e parë e atij dyqani, gjithë ditën më kambë mbarështronte shtëpít, tokët e veta, tregtín e madhe e paret vendue gjithëkah me interesë. Veç nuk e gëzonte simpatín e qytetit; i përmbledhun, i vrashtë në fjalë me ata që bâheshin nevoja e tij, gjallonte i veçuem në mes të gjâs së pamatun. Aspak koprrac për vete, pa fëmijë, gruen e shtëpín i mbante mâ së miri. Por rrallë fort ndihmonte tjetërkênd. Pak mendime ushqente në trû, por të sigurta e të përpikëshme. Për tê jeta i shembullente nji lufte, në të cilën mâ i zgjueti e mâ i zoti njehesh ai që fitonte mâ shumë të holla. Interesat shpirtnore s'e trazojshin; i dukeshin punë për natyra të ligshta, gatohesh vetëm pyetja: sa ? Kjo mendsí që çfaqesh nëpër fjalë të tija, e turbullonte Hilushin. Aty n'at dyqan mbushë me mallna të kushtueshëm, para atij njeriu energjik me mendime e fjalë të preme, e ndiente veten si padashtas të vogël, të pazotsí e të pafuqí.

Këshillet e gjata tregtari kështu i përfundoi:

"Ruej sa mâ tepër që të mundesh. Roja, më ndigjo mue, roja e bân njerín të pasun. Të pasun e prandej të lirë. Pse, vare në vesh këtë fjalë që po të thom, veç ai që s'ka nevojë për të tjerë âsht i lirë..."

Ky aforizëm i papritun, shqiptue nga ai zâ me tinguj metalikë, i a shpartalloi djaloshit sigurín krenare të zakonshme. Ku e kishte thimthin shpotár kundra mendeve të ngushta që dishiret landore kryekëput robnojnë, ironín e prefët me të cilën në tryezë të kafes rrethue prej shokëvet përpiqesh me dërmue prej së largu trashanín e përfitimit të jetës së shumicës në qytet ? Mënyra e tij për t'a kuptue botën që i dukesh mâ e naltë se ajo e asaj shumice, aty i u-trand. E ndieu veten fajtuer para atij gjyqtari me kritere paramune, që me sŷ depërtues e shikonte tue dashë të hetojë ndoshta në fytyrë të tij mundësít e ardhëshme në jetë. Sa vlerë mund t'i epte, ai pushtues pasunije që matesh me kút e njehesh me numra, pasunís shpirtnore, mbledhë prej ândërrtarit të ri mbi libra që mësojnë me përbuzë të hollat ? Bota e përmbrendëshme, krijue me mundime të gjata, ndërtue copë copë në heshtje e vetmí, bota e bukur e

veçantë e tija që do të zbulohesh copë copë ndër vepra t'ardhëshme, u-terratis dalëngadalë n'at dyqan ku qarkullonte, tue depërtue për hundësh në shpírt era e posaçme e atyne mallnave të përziem. Nji dishír i stërfuqishëm me u-çue e me dalë, me hikë prej andej, e dridhi fund e maje. Por s'mujti me luejtë, ngujue aty prej nji pyetje së tregtarit.

"Më kanë thânë se di me qitë vjersha".

Hilushi i çoi sŷt nga ai. Por n'at çast dikush hŷni të dlente diçka e mbet ajo fjalë ashtu e varun. Pat kohë në këtë ndalim të shkurtë t'i mblidhte të gjitha fuqít e veta e me u-gatue për nji qëndresë të fundme. E kuptonte fare mirë taktikën e Gaspër Tragaçit.

"N'emën të nji urtije kallpe, tue kujtue se më mëson të vêhem për fije në jetë e të gjêj lumnín ashtu si e kupton ai, tash po më predikon e tash po më porosit mos të merrem me punë kote që s'qesin asnji dobí. Por kësaj here s'po e lâ pa përgjegje !"

Arsyetimi aty s'punonte. Si mund t'arsyetohet me nji njeri që prej nji truporje së hyjnueshme të Praksitelit përpiqet të nxjerri nji kambë për shkallën e vet të mermertë ?

Në realitet s'e ndiente veten të sigurtë. Ai dronte se njomsija e mendimevet të kullueta e të ndritëshme, ndrŷ ziliqarisht në fund të vetes, themel i botës së fshehët ventjake në të cilën ai veçohesh të jetonte ndër çasa mâ muzikorë kur vikama e pështjellueshme e ndiesivet të dalldisuna harmonizohesh papritmas mbarështrue nga sqeptri i hollë i zânës që u-epte shfrim në kângë, ai dronte se njomsija e asaj bote shpirtnore nuk do të mujtte me e durue sulmin fyes të fjalëvet të trasha të tregtarit. Si me u-mprojtë, çka me dhânë përgjegje ? Shpëtimin e shifte n'ikje. Vetëm tue u-çue e tue dalë nga ai dyqan ku i merresh fryma e i turbullohesh mendja, mund t'a ruente të pacenueme shêjtnoren e ndritëshme të shpirtit skâjin hyjnuer, ku strukesh arsyeja mâ e çmueshme e krejt jetës së tij. Por do fjalë të tregtarit s'e lanë prap me luejtë vendit. Ishte ândërr a zhgjândërr ?

"Po, m'i kanë levdue do shkrime tueja... A e di sa m'âsht bâ qejfí ! Ka nevojë shumë vendi për këso gjânash: a po kujtohe ? Kemi mbetë mbrapa..."

Tallesh, apor flitte përnjimend ? Në zâ e në fytyrë Hilushi nuk hetoi asnji qëllim tallje. E u-çudit sa s'ka.

"Pse, a shef ti ? Të gjithë në botë e duen vendin e vet, veç nesh. S'ndiejnë këtu gjindja. Por duhet t'i bâjmë të ndiejnë me përdhuni. Dikur ndër né kishte njerëz mâ të nxehët për këso punësh. Atëherë, pra, s'kishte Shqipní e sot ka. Tash që ka, s'duem të dijmë për të. A po kujtohe ? Unë, për vete, nuk shof përparim në këtë pikë..."

Hilushit nisi t'i brente zemra. Pse me e gjykue Gaspër Tragaçin, mikun e t'et, mbas fjalëvet të botës ? S'duhet kurr të ngutemi e të dënojmë nji njeri pa e njoftë mirë.

"Duhet që ju të rijt të punoni. Me folë, me predikue pa u-lodhë, a po kujtohe ? E me shkrue, sidomos ti që je i zoti. S'ka, duhet t'a mbajmë këtë Shqipní, me i a mbushë menden të madhit e të voglit që të përparojmë...."

"Tý të lumtë goja. Ishalla bâhet si thue ti. Por unë drue se kam rá mbrendë".

Hilushi çoi fytyrën nga ai në mënyrë pyetse.

"Po, po: drue se kam rá mbrendë. Eja e shif !"

Kaluen mbas banakëvet nëpër nji derë që çelesh midis murit të mbrendëshëm të dyqanit. Djaloshi e ndoqi, mbushë me kureshtë. Kaluen nëpër nji luginë t'errshme, plot arkë gjithënduer mase e kashûj të stivuem njâni mbi tjetrin, e u-ndalën ke nji derë ode. Gaspri nxori prej xhepit nji tubë çelsa, gjeti atë të bravës s'atyshme dhe e hapi. Hilushi i rrotulloi sŷt e çmeritun. Ajo odë, mjaft e madhe, ishte plot me flamuj kuz-e-zí. Vînte n'at odë nji erë e posaçme, erë topash pëlhure së ré grumbullue në nji anë të mbyllun që s'merr ajr.

Në raftat der në tavan që rrethojshin katër zdatket e odës, tue lânë lirëshëm vetëm katrorin e dritores nga oborri mbas dyqanit, rrijshin pilue qinda paqetash të trasha mbështjellë në letër të verdhë. Letra e shkyeme vende vende lëshonte prej do paqetash sqepin e ndonji kindi të kuq. Disa gypa të gjatë qepë në beze shifeshin të mbështetun pingul për rafta. Hjedhë në nji kand afër dritores dukesh të kuqt e nji flamuri me shtízë veshë në kadife. Përmbante mija flamujsh ajo odë e errët. Vjershatari i rí, mësue qysh prej rinís mâ së parë me shndërrue ndiesít e pacaktueme në parafytyrime të gjalla mendoi: "Mija agimesh epopeje së kuqe fjetë në burgun e nji kohe së mugët".

Humbi në nji fluturim të vrikshëm mendimesh lirike. I ndodhte shpesh të harronte shqimit vendin ku gjindesh e rrethin në të cilin rrinte, i joshun si nga nji muzikë e hollë zgjue vrik në fund të shpirtit nga do largësí ajrore ku rasa mâ parândësí, e përshkueme nëpër shëndrita të dishirit poetik, merrte fytyrën e nji aratije së mrekullueshme. I pá ata flamuj të shtjelluem në nji dritë të gjallë fitoresh kumbore në krye të nji kombi të lirë mbi udha plot brohorí t'ardhëmenís ku era e larit tymtonte e pastër drejt diellit. I pa ato shqipe të zeza tue u-lirue nga burgu i errët i nji kohe së zezueme e tue rrahë flatrat nëpër ajrí të kuqe si engjuj drejtësije nga skâjet mâ të fshehuna të malevet e të fushavet t'atdheut.

"A shef si kam rá mbrendë ? Tue shpresue se nuk do të rrinte shtëpí pa marrë nga nji, i porosita me turma. Por s'blén kurrkush. Më kanë mbetë pa u-shitë. Mjaft, pra, u a kam ulë çmimet".

Zâni me tinguj metalikë e theu shortín e vegimit të largët ajruer. Nji zemrim i hovshëm i u-gjinikue djaloshit përmbrenda. Donte të thonte diçka për t'a fye tregtarin; kërkoi me mend nji të shumë që t'i përshtatesh.

104

Gaspër Tragaçi, pa u-kujtue për shikim plot neverí që i flakuroi djaloshit, shkoi e mori nji prej gypavet qepë në beze, nxori me kujdes nji flamúr të mbështjellun, u-këthye nga Hilushi që qëndronte afër derës s'odës dhe nisi me e shtjellue cohën e mirë të tij me shqipe të zezë punue mjeshtrisht, tue e rrotullue ndër duer shtízën.

"Gjynah të jesi pa u-shitë ky farë malli !"

Ndërsa me dorën e majtë mbante shtízën, rroku me atê të djathtën nji kind të pëlhurës së kuqe e i u-afrue djaloshit tue e ndukë.

"Shif sa cohë e mirë !"

Po të kishte vrejtë dý duer të ndýta tërbue n'epsh shtazarak tue u-shtrí nga trupi i nji krijatyre së njomë e së dashun, përqethje mâ e rreptë s'do t'i a kishte tronditë mishin e shtatit. Befas e me rrëmbim i vërviti duert përpara e i a hoq pëlhurën tregtarit. Ky i ngërdhuci sýt.

Hilush Vilza tha me zâ t'ulët, por të ndezun:

"Mos e prek me ato duer !"

Tregtari, varë në çudí e pezmatim, bâni:

"Ke dalë mêç-a ? Çka të gjet ?"

Nji ironí e thellë i shpërthente të riut ke buza.

"Bukur, besa, e paske mendue.... Hâni, ju mësues të rij, folni, shkrueni për atdhé: ku jeni ? S'po shiten aspak flamujt".

Gaspër Tragaçin e kishte ngrí çudija në vend. Djaloshi vijoi:

"Posi.... U-bâ Shqipnija. Dalin të marrët e vikasin: Rrnoftë Shqipnija ! Ti, i mendshëm, përgjegjë tue bërtitë në kupë të qiellit: Rrnoftë, po ! E shpejt me porositë flamuj. Na shkyeju: rrnoftë ! e ti shit, bân pare tue tregtue mbi ndiesít tona. Lojë e bukur, por s'të ka dalë..."

Gaspër Tragaçi e lëshoi shtízën e u-afrue kërcnueshëm nga djali. Flamuri rá për tokë. Hilushi s'luejti vendit. Shikonte sýt e ftofët që lëshojshin shkëndija idhnimi. Tregtari u-ndal para tij.

"Mos t'ishte hatri i miqsís së moçme që kam me shtëpín tânde, dij unë..."

I riu i a priti:

"Për hatër t'asaj miqsije tash qes bejta me t'u-shitë flamujt".

Me zâ që i dridhesh prej pezmit, tjetri i a këtheu:

"Po, zatí ti s'di veç të qesish bejta. Jeto me përralla, biru mbas ândrravet. Më vjen keq për gjindë tuej se tash i qet në rrugë të madhe, me çka po shof unë. Hajt, hajt, qit bejta e dueje Shqipnín: bejtat e Shqipnija kanë për të qitë në dritë".

U-afrue edhe mâ tepër e pështëriti si në nji fishkullimë:

"U-shitën a s'u-shitën flamujt, qëndroi a s'qëndroi Shqipnija, unë kam mjaft, shyqyr me jetue: a more vesht ? E tash, jashtë...."

"Ngadalë...." i a priti djaloshi me t'egër e sýt i vetuen:

"dal vetë, s'âsht nevoja të më qitish jashtë ti. Por edhe nji fjalë due me t'a thânë e të lutem vare në vesh si at kështíll që më dhe parë në dyqan. Ti thue se jeton, por rrêhesh. Ti je shlye prej numrit të të gjallëvet qysh se je ndrŷ në këtë dyqan mbushë me máll. Ky âsht vorri yt ! E sa për Shqipní, po të siguroj se do të qëndrojë. Prandej mos bân marak se edhe flamujt kanë për t'u-shitë krejt. Por rueje shpirtin tând mos t'ia shitish dreqit".

E Hilush Vilza doli, lehtësue në zemër nga ai shfrim, për të thithë ajr të kulluet n'udhë, sepse era e atij dyqani i a merrte frymën.

P Ë R M B A J T J A

1.	DRUARI I GËZUESHËM	Faqe	1
2.	KLLUKA	"	1
3.	TË FYEMET E NDERËNAT	"	2
4.	DELJA	"	3
5.	KASOLLJA E DHELPNËS	"	3
6.	MIDHA	"	4
7.	UJKU E KALI	"	4
8.	HARUSHA MIRËNJOFTËSE	"	5
9.	SA POSHTË KA RA KATUNDI	"	5
10.	UNAZA	"	6
11.	ZELL E QINDRESË	"	6
12.	S'E VLEN KEÇI MIJËN	"	7
13.	PLAKA E DHIT E EGRA	"	7
14.	MARIMANGA,KUNGALLA E BLETA	"	8
15.	DIJA E MANDARINIT	"	9
16.	NDEROJE PUNËN !	"	10
17.	TRE QET E UJKU	"	11
18.	TË VOBEGTIT	"	11
19.	MA E MIRA POROSI.....	"	12
20.	ZOGLA E DHELPNA	"	13
21.	LUTJA E MBRAME E TIM ETI	"	15
22.	DETYRA E DJELMVET	"	16
23.	TË TRE MIQT	"	17
24.	VIGANI EGOIST	"	17
25.	DIELLI E HANA NË PASI	"	20
26.	GJUHA.....	"	21
27.	GJINDJA E VOBEGËT	"	23
28.	QENT E SH'BERNARDIT	"	24
29.	MJER KUSH S'E NJEF FATIN	"	26
30.	NGACMIMI I MUSHKAJAVET	"	29
31.	MIKU	"	30
32.	SHPELLA E POLIFEMIT	"	35
33.	DURRSI	"	40
34.	KORÇA	"	41
35.	LIQENI I OHRIT	"	42
36.	GJIU I VLONËS	"	43
37.	APOLONIJA	"	44
38.	LIQENI I PRESPËS	"	45
39.	GOJDHANË MBI TOMORRIN	"	46
40.	BERATI	"	48
41.	NJI KREMTIM MI ELBASAN	"	50
42.	GJIROKASTRA	"	51

43. DITA E VERËS ..... Faqe 52
44. GJAHU I MALSORËVET ..... " 53
45. PËRBUJTJA NDËR MALET E SHQIPNIS ..... " 55
46. AKILI ..... " 56
47. SHKUMBINI ..... " 57
48. ATDHEU ..... " 58
49. TË PARËT TONË ..... " 59
50. MBRETNIJA E ILIRËVET..... " 59
51. BESIMI I ILIRËVET ..... " 60
52. JETESA E ILIRËVET ..... " 60
53. LEKA I MADH ..... " 61
54. TEUTA ..... " 64
55. ROMAKËT NË SHQIPNI ..... " 65
56. PIRROJA ..... " 66
57. SHESTIMI I PIRROS ..... " 66
58. SOLONI E KRESI ..... " 67
59. MENEN AGRIPPA ..... " 68
60. 28 NËNDOR ..... " 69
61. DITA E FLAMURIT ..... " 71
62. ALMISE TOKE ..... " 72
63. BUKA ..... " 73
64. TË GJETUNIT E AMERIKËS ..... " 73
65. DIJA ..... " 76
66. BASHKIMI BAN FORCËN ..... " 77
67. NGJARJE NGA JETA E EZOPIT ..... " 78
68. PËRRALLAT E EZOPIT ..... " 80
69. SHPENDI ..... " 84
70. DEDALIJA E KATALLANI ..... " 86
71. GJYKATSI I HOLLË ..... " 91
72. NANA ..... " 93
73. TREGTAR FLAMUJSH ..... " 96